

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౨౧.

}

ఆంగీరసనామసంవత్సరము
శ్వేస్తాపాదమాసములు.

}

సంచిక ౨.

ఆంగీరసగౌతమీపుష్కరము.

(1-7-1932)

—వడ్డూది సుబ్బారాయఁడుగారు, రాజమహేంద్రవరము.—

మ. భువనక్షేమవిధాయి ! పుష్కరజనంబుల్ వేసవేల్ గౌతమీ
సవనం బాదిగ రాజ్యహేంద్రవగర్వి సర్వాకలందుండి తీ
ర్థవిధుల్ సల్పికొనంగ మూఁగెదరు; చోరవ్యాధిబాధాదివి
ప్లవ మాంగీరస నొందనీకు ప్రజ; దేవా ! భక్తచింతామణి.

శా. ఓయాంగీరస ! యర్వచేడ్ల కొహళహళో యుష్మత్సనర్దర్యసం
బాయో రాజమహేంద్రమందు, వ-సు- రాయస్వాగతం బందుకో;
నాయం దాజరమార్పు నీయెడలఁ గానక, గౌతమీపుష్కర
శ్రయ్యుక్తాబ్దము ! పౌరతైర్థికసుఖక్షేమార్థ మగ్గింతు నిన్.

తే. అరుదు, క్రిందటి యాంగీరసాబ్దమందు, వాడవల్లి గోదావరివారినుండి
పుష్కరదినంబులను భూమపుంజము సుర, గాల్చితెవడి మింటికెగయుట గంటి.

తే. పుష్కరాద్యదినము ప్రొద్దుట నాంగీర, సాబ్దమునను బుష్కరాధిపతిని
బుష్కరంబునుండి బుధు లభిషిక్తుఁ గా, వింది రనఁగఁ గుంభవృష్టి గురిసె.

(శ్వేష్ట బ ౧౩ శుక్రవారము.)

ఉ. వేగురు తోటివాండ్రు బురవీధుల నూడిచి పుష్కరంబునం
బా గొనరింపఁ గూరిచిరి పాలకవర్గమువారు; వారిచే
సాగనిశుద్ధికార్య మొకజామునఁ జక్కగ నెగ్గె, హోరునన్
వాఁగులు వాఁటగాఁ గురియువారిధరంబులనీరధారలన్.

5

ఉ. తెల్లనివాఁడు నల్లనయి, త్రిప్రభ ల్పొక్కుటఁ దోచు గట్లతో
నల్లుఁడు చీకటిం దెఱచి యక్షులు పుష్కరశోభ గన్వనన్,
జల్లనిదాన జల్లును, బ్రచండములక విడుగుల్ మెఱుంగులుం
బెల్లుగ నుప్పతిల్లెఁ బ్రజ భీతిల రెండవనాటిరేయిటక.

6

చ. శివునకు మాత్రమే నుదుటఁ జిచ్చుటక న్నొకఁ డుగ్రముండు న
న్పు వినుదుఁ గాని, యిప్పుడు గనుంగొనుదుక, బహుళాశనిస్ఫులిం
గవిసరిఁ ద్యుదక్షిణతి కాయమునంతటఁ గల్గి నేటిరే
భువనము తెల్ల రాద్రసపూరితముం బొనరించునిక ఘనా?

7

చ. అమరులు తెప్పవా ల్పెఱుంగ రందురు; మేఘుండ! నీవు వారివ
ర్గమునకుఁ జెందినట్టిడవె గా; యమృతంబును గ్రోలి వ్యోమమా
ర్గమునను సంచరించెదవు, గావున నీబహుళ త్రియామ బ
త్తిమిరమునందుఁ గన్ను చికిలించునినుం గనుదుక వెఱుంగునన్.

8

చ. దినమును వేనవేల్ ప్రజలు దేవకుఁ బాపముఁ బాపికో, జలా
వనిగన త్రియానముల వచ్చుట, హెచ్చుగ రాణాహేంద్రప
త్తనమునఁ బుష్కరాన బహుధా ఘటియిల్లెడుమెల సర్వముక
మనుజులు మాప నోప రని నాక మహర్నిశ మూనె నాపనిక.

9

మ. అరుదారం జడలక విమానములు పూర్వాహ్లాకరాహ్లాంబులం
దిరుగుం బుష్కరమధ్యమందు; బురిసల్లిక్కుల్ త్రుటిక వెడుకక
దరిసింపక దరిసింది యెదులు పడుల్ దార్శ్వి, వైనుండి ని
ర్జదులుం బోలెను డిగ్గెద ర్జనులు రాజద్రాణాహేంద్రమునక.

10

మ. ఒకకాల్ వేలఁగ మోడ్చుఁగా లడుగుపై, నయ్యాలుఁ గూర్చుండి, పు
త్రుఁ డంకంబునఁ గూర్చ నూఁచును యశోదాదేవి తడ్డోల; యా
త్రికు లాయం త్రపుఁబు త్రికం బణమునక దేవీయవస్తుప్రద
ర్మకళం గని కాఁతు రెఱయు భమాశ్చర్యాదు లాంగీరసక.

11

- ఉ. ఆరసి *కీలకం జరిపిన్బులె పాలకు లేరు పాటు లాం
గీరస పుష్కరాన జరిగించిరి వీటను దైర్ఘికాళికా;
బాటులు నాగువందలకు బ్రత్యహ మిర్షణు దుర్భసత్రమం
దారంగ నారసింపు లికి రంధ్రది స్వామి ప్రసాద మిత్తతీ. 12
- మ. అరయం గీలక †బుచ్చెటుంబలె ఘనం డాంగీరసన్ సభకలె
క్తురు కృష్ణయ్యరు పుష్కరప్రజకు సౌకర్యంబులున్ రక్షయున్
జరిగెన్, దత్తుట శాసనంబునను రాజద్రాక్షాపేంద్రఖ్యపుం
బురి, నష్టాదశ వారముల్ నుమహితా మోదంబు సంధిల్లంగెన్. 13
- క. పూరుషయత్నమునకు సహ, కారిగ దైవంబుతలఁపు గలుగుట నీయాం
గీరసపుష్కరమున ము, య్యాటు దినంబులును గడచె ననపాయముగెన్. 14
- చ. పితరులనిందు, నైదికపు విపులవిత్తపుఁబాటచేను, దే
వతలయు పర్వతీర్థములవాసము, భిక్షుకర్షవత్రమున్
వితరణ లీపు లాటుపది నితైదుకారై, యలంకరించె న
దృఢమహిమన్ సగౌతమిని బుష్కరపర్వము రాక్షాపేంద్రమున్. 15
- మ. “నరు లా ముప్పదిమాఁడుకోట్లసురలున్, సార్థక్రికోటుల్ మహ
త్తరతీర్థంబులు, దీర్ఘరాజు, నిట సిద్ధశ్రేణితో నిల్చి యుం
దురు వంద్రెండుదినాలు, పుణ్య”మని వత్తున్ దూరమందుండి పు
ష్కరపర్వాన నఖండగౌతమిని దోంగెన్ రాక్షాపేంద్రానకున్. 16
- తే. అమరరాజమహేంద్రపురాధిపత్య, మునకు నుచితంబుగా వేయికనులతోడ
సబుకలెక్తురు బాలకృష్ణయ్య రాత్త, శాసనంబునఁ బుష్కరజనులసాఁక. 17
- ఉ. పట్టెను నాగవల్లికళ పారగృహాళికి; రాజవీధిఁ జూ
పట్టెను జక్రయానములు; బాడిగ తగ్గెను బండ్ల కిండ్లకున్;
ఘట్టములందు నొత్తడి చికారులగోల యడంగె; నంగడుల్
గట్టిరి వర్తకుల్ రకరకాలని; పుష్కర మేగె బాగుగెన్. 18

* కీలక పుష్కరసన్నాహాదిప్రశంస మదీయ మగుమద్రితచాటుప్రబంధమునఁ జూడఁ
దగ్గది. ఇటఁ రద్దెల్లనము చర్చిత చర్యజామని తలంచితని.

† కీలక పుష్కరమున బుచ్చెటుదోర సబుకలెక్తురు.

ఁజేరి డింపు.

— తి. ప. నారాయణస్వామిగారు-యసి-గిరిగ్రహారము. —

- ఉ. తమ్ములతేని వంగడపుఁ దమ్ములసూడయి వేడ్త నజ్జహ
 వమ్ములసాపుఁజేరు మెయితాల్పుల నేదెమ రాముఁ డెంతో నే
 మమ్మునఁ దండ్రియానతిని మానక నొడలఁ దాల్చి కానకుం
 దమ్ముఁడుఁ గూర్చితోయ్యలియుఁ ద న్వనుకోఁ జని యందు నిల్వఁగఁ. ౧
- ఉ. నాఁగలిచాల్పువేరి యెలనాఁగ కడనియొడ ల్వెలుంగ సం
 దేగెడు జింకఁ గన్గొనుచు నేకట నన్నెకము న్నడింపఁగా
 నేగు మటంచు రాముఁ గడు నెచ్చరియించి తలంచె నిట్లు లో
 నేఁగయి క్రచ్చుఁడెత్తెరలు వేమటు డె దంపుదీప సూపఁగఁ. ౨
- క. గొంగబలుమత్తుగారుల, సింగంబయి యలచు నాదుచెలువుఁ డెలమితో
 బంగరురంగున నెంతో హాసం గగు జింక న్నడించిరా; నటుపిదపఁ. ౩
- కా. మావీట న్ననదోట వాటమగు లేమన్నీనితామేడ కా
 క్రేవఁ బాదికురాళపునైవలకుఁ గ్రిందె చొకాటంపు నె
 త్తావులో జిత్తెడి తర్చిపూడిగియచెంత నింకఁ గట్టించి యెం
 తో వేడ్త న్నమికాడు చూడ మనిపింతు న్నచ్చు దై వాఱఁగఁ. ౪
- ఉ. ఆమనిరేల వెన్నెలల నాదటఁ జెల్వనిఁ గూడి చల్వకుం
 గీమగు నాటతోటఁ దమిగ్గొన దాఁగురుమూఁత లాడువో
 బూమెకుఁ బూవుటీరములఁ బొందిన నన్దపించు నెంతయుఁ
 దీచునమొప్పు బంగరుపుతెత్తెరలేజి యెడంద తేనికీ. ౫
- క. రాచలెఱవామెకం బగు, నాచెలువుఁడు మార్చి మీఱ ననుఁ గూడి రహిఁ
 బాచికల నాడ మెకమెడ, నేచిన తమి నత్తమిల్లు నెకిమినికడఁ. ౬
- చ. అని తలపోయుచున్నతటి నాపెనుఁగానలనుండి “లత్తణా
 ననుఁ గను” మన్ననవ్వడి వినంబడఁగాఁ గడ గానరాని జం
 కెనకడలి న్నునింగి తనక్రేవలఁ దోడుగ నున్న లత్తణుం
 గని యిటులాడె నెప్పుడిని గల్గిన యంజక చిమ్మిరేఁగఁగఁ. ౭
- క. బేరజపుట్టిఁ జేకొనఁ, గోరి యనిపి బెడఁదఁ దెచ్చికొంటిని చాల్పుం
 దేరులదొరకూరిమిగొడు, కారాటంపడెడు నెట్టి యంగద గనెనో? ౮

ఉ. ఈరుప్రబోసపుష్పలువ లీపెనుఁగానల నుండు; వారితో
 వేరముఁ గొన్న జోదనుచు విస్తృతసంపుకొలంపుండునెం
 గారపురే వెలుంగుఁ గని కచ్చెకుఁ బిల్చి నోహటింది యీ
 తీరున నిన్నుఁ బేరుకొని తేకువ నేడెనా చూడు లక్షణా.

క. అగి పెననచెచ్చు నెన్నడి, సాగనగు మేనాడ నెంత సాక్షానా? కాన
 దగఁ గొనెనో వగఁగొని వ,చ్చుగరాసులపాలఁ బడుచు స్తుతైనా? మఱుదీ.

క. అని వచ్చుచు వాలారు గనుఁగొనలం జలుపచిలువ గ్రమ్మెను తడినో
 త్తి నెగులుఁ గొనెను మనుమా,లిని గని లక్షణుఁడువల్లు లేనవ్వలయనా.

చ. అడలకుమచ్చు యింత దనయల్లె గడల్ప జగమ్మలెల్లె దుం
 దుడుకు వడంగఁ జేయఁగల తోరఁపుబీరమునం వెలంగు నీ
 యొడయని కించుకంతయిన నోటమి గల్గిన గుండు లుగ్గవే!
 కడలియు నెండదే! యడలి గాములుఁ దొల్లెఁటిజాడ వీడవే.

ఉ. తాలిమి యిక్కడై యలరు తల్లికిఁ బట్టివి గాఁగఁ బుట్టి పే
 రాలములందుఁ గీడ్వడని యయ్యయ్యఁ బెప్పఁగఁ బెద్దవాచు మా
 స్తీలకు మేలుబంతియగు చెల్వనిఁ జేకొని మించునీకు నే
 డేల వితాకునంది వగనీగఁగఁ; జాగురె వింత యయ్యెడినా.

క. కొలఁది యిడరాని మగఁటిమిఁ, జెలువారె ప రాముఁగలవఁజెఁకిలిలువఁగాఁ
 గలజెట్టి బిరుదు పుడమిని, గలనే గ్గలఁడనుట వెట్టి కాదె వెలందీ!

సీ. చెలువంపుజిజ్ఞాసఁ కలులనా డెతులువయాపొలది డితాగనుబిలుకుమారె
 నలవోక నైఃలేత నెలతొల్పు లలిఁదాల్పు బలుబిల్లుతునియలై వెలయఁజేస్సి
 బలుగాకిరేధి న్నురుల మొత్తములఁ దమ్మిచెలి చీకలులతేవఁ దలఁగనేసె
 బలువర క్షసితెప్పరలదిండులకుఁ గ్రీడిచెలితేరవగ నెంతో యభకు గూర్చె

తే.గీ. గలనఁ గలితన మెలయఁగ నలఁతి వగపు
 చెలువమున మోము వెలయఁగ ములుచగముల
 నలఁగఁ జేయుచు వలఁతియై యలరువతని
 నులుకఁజేయఁగఁ దలకొను ములుచ గలఁడె?

క. విల్లెక్కిడ జగమంతయు, నల్లాడెడి కడిమిగల్లు నాతనిఁ జెనక
 నుల్లచఱచు పోటరి యిం,దెల్లెగ వెదకినను గలఁడె యింతి చెప్పుమా? ౧౬

- ఆ. వె. అగ్గితత్తడి కడు నడరి కలనఁ గట్టుఁ, జెనకి దొరయలేక చనినమాత్తై
రాముఁ గలనఁ బొదువు రక్తసిమొనలెల్ల, జమునయన్న వీటి బాడఁ గనవె ?
- చ. చలిపగవాఁడు స్తంకుమల చాయలఁదోఁచిన జంటదోయి క
న్నులదొర వేడిమి నివ్వడచి నూన్పాను నే నివముట్లు బులితే
రులయెకిమీని పున్నములప్రోవగురామున కెందునైన సి
ల్లులగునటన్న పెట్టిపలుకుల్ విని నచ్చకు ముచ్చ నెమ్మడిన్. 18
- ఉ. దుంతపూమావజీరు గుడెనో నెనయాచును మిత్తికోఁటకొ
క్కింతయు లొచ్చుఁగానకను గిత్తిసెకం గడుమీటి యెంతయున్
మింతలఁ గూర్చెడుక రుసుల వేంపుఁజెల్లుగు రాముఁ డెంతయున్
బంతమెనంగఁగా చిడుచువాఁడిజరా నెఱపోఁతమ్ముల్. 19
- చ. కడిమి నొకింతయు న్నోఁతల గానని గామికులెల్లఁ దీసియె
క్కిడఁగఁ దలంకు మివ్వఁతఁజిల్లవవానికడిందివిల్లు లే
నడి యగునించువుం గొనుచు వంచెడు మత్తిలు హత్తితేనికై
వడి వడి వంచి పేర్వడిన వాఁడిమగం డతఁ డొడ్ల కట్టునే. 20
- మ. కనలేదే మును? కూళరక్తనులు పెళ్లండ్లొక్కడై రేసి యే
చినకిన్త న్నడుమల్లి డాయునెడ నొచ్చెం బింతయున్లేని తెం
పునఁ దానెక్కటి యాచు లేటిబలుగుంపు నిడ్డిదిండినిచా
చ్చునఁ జచ్చాడుచు వంగించుటలు వేల్పు లూచి మేల్తలనన్. 21
- మ పొలదిండుల్ బలుగుండులం గొనుచుఁ బెంపునైంపును న్నూపుచుం
గలనన్దాయ వితాకుఁ జెందక తలఁకంబోక నెమ్మొముపై
నెలనవ్వొప్పుఁగ రాముఁ డాపలువల న్నిల్గించుకయ్యంబు క
న్నులఁగన్గొన్న వలంతి నై పిటికితెన్ను ల్పొడ వింతయ్యెడిన్. 22
- చ. తలఁకఁగఁబోకు ముచ్చ యెడఁదన్ విను మన్నయెలుంగుతో మముం
దలఁకఁగఁజేయ నిట్లన కలంబగు నెవ్వరో? కాక యాతనిన్
దలకడవంగఁబూను నెఱదంట జగమ్ముల లేకయుండ ని
ట్లుకఁగ నేల? రామునకె యంజక ? నమ్మఁగఁబోకు నెమ్మడిన్. 23
- సీ. గాలిబోనపుమేటి మేలిపానుపుపయిం బండువాఁ డనురులఁ జెండువాఁడు
నొడికారపుఁగటారి యొడయులయొడఁదలు నెలపువాఁడు కడానివలువవాఁడు

తొలికారుమబ్బుల చెలువెన్నఁదగువన్నె మేనివాఁడెద నింతి నూనువాఁడు
గుడుసువా ల్వలకేల వెడఁదబాల్యలకాలఁదనరువాఁడును నెనఁరెనయువాఁడు
తే.గీ. నయిన వెన్నుఁడు పుడమి ప్రేగఁడఁచుపొంటె

వేదబము నూని మానిసి విలము దోఁపఁ

బుడమిఁ బొడమినవాఁడౌటఁ బొలఁతి యతని

కంగద యెనంగ దొక యిసుఁచుతయైన.

24

చ. అదియునుగాక కాన నిను నాద వడంకగ డించి యన్న కై
కదలినఁ గూళరక్తసులు కంటున నెంతయు మచ్చరించి నిక
బొదివిన బాసఁటె నిలుచు పోటరిఁ గానకఁ గాసిఁజెందె దో
వదినియ ! యన్నకున్ సిలుగు వచ్చుట దబ్బఱ యంచు నమ్ముమా. 25

చ. అని యిటు వల్లి యుల్లి కడు నాఁగక నెప్పుది నుమ్మలించు న
మ్మనువిరిజోఁడికూఁతుఁ గని మచ్చెపుడా ల్లలయట్టిశెట్టిత
ల్లిని బురుడించి మించఁగల లేమరొ ! తెల్పితి నింతవట్టు నక
బనిగొను మెట్లొ లెంక" నని వల్లి యడంకువదోఁప నిల్చినక. 26

ఆంధ్రధ్వని.

— కనకదండి గోపాలకృష్ణశాస్త్రిగారు, పర్ణశాల —

ఇప్పటిదినములలో భాషాంతరీకరణములు చాలఁ బ్రబలముగ నున్నవి. కొంచెము ప్రసిద్ధిఁజెందిన ప్రతిసంస్కృతగ్రంథమున కథమ మైదాఱు భాషాంతరీకరణము లున్నవి. బాగుగఁ బ్రసిద్ధిఁజెందిన గ్రంథములకు (శాకుంతలము మొదలగునవి) ముప్పది నలువది భాషాంతరీకరణము లున్నటుల మన మెఱుఁగుదుము. భాషాంతరీకరణ మన్న మూలగ్రంథము ననుసరించి న్రాయుటయే గాన నెంతమంది భాషాంతరీకరించినను విశేషము లంతగ నుండవు; కనుక, నొక పుస్తకమునకు నిన్ని భాషాంతరీకరణము లనవసరములు. ఇంతమంది వ్యర్థముగ నిన్నిగ్రంథముల భాషాంతరీకరించుటకన్నఁ దమపాండిత్య ముపయోగించి యంతగ్రంథము వ్రాయలేక పోయినను జన్మదియగు నొక కావ్యమునో నాటకమునో వ్రాసికొనిన నెంతయో బాగుగ నుండెడిది.

మఱొకవిషయము. ఈ భాషాంతరీకరణమునకుఁ బ్రతివారు సిద్ధమగుట యుచితము గాదు. అట్లయినచో లోకమున కాభాషాంతరీకరణము వలన నైకువ యుపకారము లభింపదు. సమయ లయినవారు మూలమునకు సరిగ భాషాంతరీకరించి పండితులకుఁ గూడఁ జూపి ముద్రింపించినచో దేశమునకుఁ గొంత యుపకారము గలుగును.

ఇప్పుడు మనకు దొరకుచున్న భాషాంతరీకరణము లన్నిటినిఁ దిరుగ వ్రేచినచో నెన్నియైనను దప్పలతిడికలు దొరకుచున్నవి. ఇటువంటి భాషాంతరీకరణములు చక్కని గ్రేజు కాగితములమీఁద నచ్చొత్తించి కాలికో బైండు చేయించి ప్రకటించుట తా మానందించుటకో, దేశమున కుపకరించుటకో తెలియకున్నది.

ఓ భాషాంతరీకరణముచేయు భాషాభిమానులారా! వినయపూర్వకముగ నమ్మసరించి చేసికొనుమనవి. మీ భాషాంతరీకరణములు లోకమున కుపయోగించి చిరకాలము వర్ణుట కిదివఱకు భాషాంతరీకరింపఁబడని గ్రంథముల భాషాంతరీకరించుటకుఁ బ్రయత్నింపుడు. మీరు వ్రాసినది కూడఁ బండితులకుఁ జూపి యచ్చొత్తించినచో మృక్షిలి లోకోపకారముగ నుండును.

నేను నాంధ్రధ్వని యను నొకభాషాంతరీకరణ మీమధ్యఁ జూచితిని. అది బ్రహ్మశ్రీ అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిది. లఘువివరణముతోఁ గలిపి యేఁబదిరెండు పేజీల గ్రంథము. తప్పొప్పులకట్టిక గూడఁ జివర సమృద్ధిగనే కూర్పఁబడినది. అయినను నక్షరముల తప్పులు మిగిలియే యున్నవి. అచ్చు ఫరిచూచువారి యజ్ఞతచేఁ గలిగె ననుకొందము. విషయములలోఁ గూడఁ జాల చోట్లఁ బొరపాట్లు గనఁబడుచున్నవి. ఇటువంటి గ్రంథమును దొందరగా నచ్చొత్తించి యాంధ్రలోకమున కేవిధముగ మేలుచేయుదమనుకొనిరో తెలియకున్నది. మచ్చునకు రెండుమూఁడువిషయముల నీక్రిందనుదాహరించుచున్నాఁడను.

(1) “కాన్యసాత్తా సవవార్థ స్రథాచాదికవేః పురా

క్రౌంచద్వంద్వవియోగోత్థః శోకః శ్లోకత్వమాగతః ” 1. ఉ. 5. శ్లో.
దీనికి వారియాంధ్రీకరణము.

“ అరమదియ కాన్యంబున కాత్తయగును
అట్లుగుటఁ బూర్వకాలమం దాదికవికిఁ
క్రౌంచవిహగయుగళవియోగమున నాత్త
లోజనించినశోకంబు శ్లోకమయ్యె. ”

10

ఇచ్చట-క్రౌంచవిహగయుగళవియోగమువలన నాదికవికి నాత్తలో జనించిన శోకము శ్లోక మయిన దని శ్రీ శాస్త్రిగారియభిప్రాయ మెనఱు స్పష్టమగుచున్నది. కాని యది యుచితముగఁ దోఁపదు. అదికవియాత్మలోఁ బుట్టిన శోక మనినచో విరోధమున్నట్లు లోచనకారుఁ డభిప్రాయపడియున్నాఁడు. అతని మూటల నీక్రింద నుదాహరింతును.

“నతు మునే శ్శోక ఇతి మనవ్యమ్. ఏవం హి సతి తద్దుఃఖేన పోఽపి దుఃఖిత ఇతి క్విత్వా రసస్యాత్త తేతి నిరవకాశం భవేత్. నతు దుఃఖసంతప్తస్యైషా దశా. ”
... .. 27-పుట.

(2). “శషే సరేఫసంయుక్తా ధకారశ్చాపి భూయసా

విరోధిసస్సుశ్శృంగారే తేన వర్ణా రసచ్యుతః ” 3. ఉ. 3 శ్లో.

దీనికి శ్రీ శాస్త్రిగారి యాంధ్రీకరణము :—

“ శషలు సరేఫసంయుక్తముల్ చాలఁ గలిగి
బహుళముగ ధకారంబులు నాడఁబడియు
వైరము వహించుచుండు శృంగారమందు
నట్లుగుట వర్ణములు రసవ్యంజకములు. ”

3. 3

ఇచ్చట “తేన వర్ణా రసచ్యుతః” అను పాదమునకు “న ట్లగుట వర్ణములు రసవ్యంజకములు” అని యాంధ్రీకరించిరి. కాని లోచనకారుఁ డట్లభిప్రాయపడుటలేదని యీక్రింది యాతనివాక్యములఁ జూడ స్పష్టమగుచున్నది.

“యతః తేవర్ణా భూయసా ప్రయుజ్యమానా న రసాం శ్చోత్రతయంతి స్రవంతి యది వా తేన శృంగారవిరోధిత్యేన హేతునా వర్ణా శ్చసాదయో రసాత్ శృంగారాత్ చ్యవంతేతం న వ్యంజయం తీతి వ్యతిరేక ఉక్తః” 130 పు.

వృత్తికారుఁడు గూడ లోచనకారుని యభిప్రాయమునే బలపఱచుచున్నట్లీతనివాక్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

“శ్లోకద్వయే నావ్యయవ్యతిరేకాభ్యాం వర్ణానాం ద్యోతకత్వం దర్శితం భవతి.” ... 130 పు.

కనుక న ట్లగుట వర్ణములు రసవ్యంజకములు కా వని యుండుట యుచితము.

(3) “అర్థాంతరగతిః కాక్వా యాచైవా పరిదృశ్యతే సా వ్యంగ్యస్య గుణీభావే ప్రకార మిమ మాశ్రితా.” 3. ఉ. 39 శ్లో.

దీనికాంధ్రీకరణము:—

“కాకువున నితర్థావగమన మెద్ది, కలుగుచుండెడినో మంచికావ్యమందు అయ్యదియునీ ప్రకారంబునందుఁజేరు, వ్యంగ్య మప్రధానీకృతమగునుగాన.

“ఇచటఁ గాకువుచే నర్థాంతరావగమన మయినపు డాయర్థాంతర మప్రధాన మగును గాన గుణీభూతవ్యంగ్య మగును” అని యభిప్రాయమున సూచించిరి. కాని యాయభిప్రాయము సరి గాదు. కాకువుచేత నర్థాంతరావగమన మయినపు డాయర్థాంతర మప్రధాన మయిన యెడల గుణీభూతవ్యంగ్యమగును. అని గ్రంథకారుని యాశయము. ప్రధాన మైనచో వ్యంగ్యమే యగును. వృత్తిలోఁ గూడ నీవిషయము స్పష్టపఱచుటఁబడినది.

“యాచైవా కాక్వాక్వచి దర్థానరప్రతీతి ర్భృశ్యతే సా వ్యంగ్య స్వార్థస్య గుణీభావేనతి గుణీభూతవ్యంగ్యలక్షణం కావ్యభేద మాశ్రయతే” 212 పు.

కనుక “వ్యంగ్య మప్రధానీకృత మయినయెడల” అని సవరించిన బాగుగ నుండును.

ఇంకను నిటువంటి చిన్నతప్పు లచ్చటచ్చటఁ గలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నీమూఁటినే యుదాహరించితిని. వండితు లగు శ్రీశాస్త్రిగారినిఁ దిరస్కరించుట నాయాశయము గా దని వినయపూర్వకముగ మనవి చేసికొనుచున్నాఁడను. తప్పులు క్షమింతురుగాక.

ఆంధ్రవ్యాకరణములధోరణి విమర్శనా పరిశీలనము.

—(ఎండమూరి వేంకటరమణగారు, బి. ఏ.)—

శ్రీప్రజోత్పత్తి నామరంజనరము మామహానమానములందున తెలు
వడిన “ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు త్రిక” యందు ము॥ రా॥ శ్రీ, ముచ్చ నర్వేశ్వర
రావుగారు, “ఆంధ్రవ్యాకరణములధోరణి విమర్శన” నునుపేట ముచ్చవ్యా
సమునందలి కొన్ని యభిప్రాయభేదములు వెలిపుచ్చుటం తేరి వానికి నాకక్షి
కొలఁది సమస్తరముల నొసఁగుటకై యీ వ్యాఖ్యరచనకుఁ గడంగితిని. ఇందలి
యాథార్థ్యవ్యాప్త్యములు పఠకులును గుణగ్రహణపాఠీయులు పగువత్రికాపా
ఠకులే గుఱితురుగాత.

ఇచ్చివిమర్శనలకుఁ బూకుట కెల్లవా న్నస్థలో యనువిషయమున విమర్శ
కులు సూచించినవిధమున మాకిద్వరకు నేకాభిప్రాయములే యుండుటచే మ
రల న్రాయుట నిరర్థక మని విచుచుచున్నాను.

శ్రీవిమర్శకుల విమర్శన మొత్తసహేతుకమో విచారించి, తిద్దతాభి
ప్రాయభేదము లెంతనప్రమాణములో విమర్శించి యందలివత్సము వివరించు
టయే యీ వ్యాసవ్యసూపము.

౧. వారివ్యాసమున విమర్శకులు ప్రథమమున విమర్శించిన దొక లేఖన
ప్రాలిఖ్య మై యున్నది. అందు నాయుద్దేశమును మ॥ చిన సీతారామశాస్త్రి
గారి న్రాతయు “ఆంధ్రశబ్దచింతామణిలో లేని విశేషము” అని కాని “ఆంధ్ర
శబ్దచింతామణిలోని” యని కాను. ఈవిషయము సత్యసముద్యోతక మగు
విమర్శనము న్రాయఁగడంగిన శ్రీరావుగారు- ఇట లే యను వర్ణములేకుండుట
ప్రమాద మని గ్రహింపఁగల్గియు “నాంధ్రశబ్దచింతామణిలోని” యన్నచ
తము వారి కెచట లభించినదో యని దీర్ఘస్పందేహార్థక చిహ్నముతోఁ బ్రశ్ని
చుట వారిశ్రద్ధాక్షణిక చెప్పక చెప్పుచున్నది. అది యటు లుండనిండు. “ఆంధ్ర
శబ్దచింతామణిలో లేని లక్షణవిశేషములు మాత్ర మధర్మగణకారికలలో ను
పడుచున్న వనుశాస్త్రిగారి న్రాత ప్రమాద మగుటసత్యము. దీని నిదివఱ
సోదాహరణముగా వివరించితిని. కావలయునేని మఱి కొన్నియుదాహరణము
లిచ్చు చున్నాను.

అం. శ. చిత్రామణి—తిర్యగ్జడేళు కర్పణ బహువచనం వైకవచనమేవస్యా
 ద్భూతేతద్ధర్మేచ.

అ. కారికావళి—తుదీతిర్యగ్జడప్రియ జేష్ఠ్యరేష్ఠ్యకతాంగతా.

అ. శ. చి—దుజ్జతౌతుసత్తతస్యాత్సంబుద్ధ్యా విత్యుకాం విదుః కేచిత్.

అ. కా—సంబోధనేత్తతః స్వాహుః కేచిత్.

అ. శ. చి—నచదేశ్వరదే నవైకవస్తేఽపి.

అ. కా—వైకవస్తేనదేశ్వేఽపిసూన్యః.

ఇన్ని వింక ననేకములు గలవు. విస్తరభీతిచే విడిచితిని, కావున, రావు
 గారు కాస్త్రీగారి న్నాత ప్రమాదయుతము కా దని ఋజువ్రతముట వ్యాఖ్య
 ము గాని, ముగ్ధలోపము లేన్నుట విమర్శన మనిపించుకొనునా?

౨. విశ్వకర్మజను రూపము నీతఃదే (విన్నకోట పెద్దన్న) స్పష్టపఱచి
 యుండలేదు..... ఈవిషయ మపూర్వము కానేర" దని విమర్శకులువ్రాసిరి.

ఈవిషయ మపూర్వ మని కాని, వి. పెద్దన్న స్పష్టించినాఁడని కాని
 నేను వ్రాయు లేదు, నాభావమును గాదు, నాతనిస్థాయము నేటివఱకు
 వివాదాంశ మైన విషయము స్పష్టపఱచినాఁడనియే. ఈవిషయ మింతవఱకు
 వివాదాంశ మైనటుల ముందు వాక్యములే తెలుపును.

వైయాకరణ సత్తత మైనవిశ్వకర్మజనుశబ్దము నసాధువుగా నెంచి
 సవరించిన గుప్తార్థప్రకాశికాకారులమత మేదిధముగా ననూహ్యమో పరిశీ
 లింత మని ప్రారంభించిన విమర్శకులు "నేటివఱ కీప్రయోగంబునెడ నున్న
 వివాదంబును గోచరింపకున్న" దని ముగించిరి. వే తొకచో శ్రీ రావుగారు
 "ఆంధ్రశబ్దచిత్రామణి యధర్వణకారికలచే నీరూపము సాధు వగుచునేయున్న"
 దని యంగీకరించిరి. ఇందు వీరి యభిప్రాయ మిదమిట్ల మని నిర్ణయించుటయే
 కష్టము. ఈరూపము సాధు వగుచున్న దని యొప్పికొనుచు నీరూప మసాధు
 వుగా నెంచి సవరింపఁ గడఁగిన మత మనూహ్యము కా దని సమర్థింపఁబూను
 ట యెంత సందర్భమో సహృదయు లగుపాఠకు లూహింతురుగాక. గుప్తార్థ
 ప్రకాశికాకారులు బాలవ్యాకరణమతానుసారముగ దానిని సవరింపఁ గడఁగి
 రని వారు వ్రాసిరి. బాలవ్యాకరణమునకు లొంగనిమాత్రమున నెల్లపద్యము
 లందలి విశేషరూపములను సవరింపవలసినదేనా? ఒకవేళ లొంగకపోయినను
 బాలవ్యాకరణమునకు విశేషవిపులవ్యాఖ్య వ్రాయుచు విశ్వకర్మజను రూ

వము కూడ సాధునే యని యవ్యవర్తముగ నైనఁ జేర్చెనరావా? ద్వంద్వంబున ఋకారమునకు రవర్ణం బగు నను నూత్తమునొద్ద వీరుభయపక్షములనుఁ జేర్చినలేదా? ఇట్లు గుప్తార్థప్రకాశికాకారులు సవరింపఁ గడఁగుట కేవల మనూహ్యము గాక, సాహసము కూడను. విశ్వకర్మఁ డనుమాపము సాధు వచుటకు నభివరదండినుండి రెండుపద్యము లిచ్చెదను.

౪. తుదియు కారమ్ము లుడిపిన, గడిసినఋత్తులెవద మొకండును వెలిగామునమున డులుతల మోచును, విదితపుఁబురుసాఖ్యయందు వివరింపంగఁ.

గీ. హోత్ర జాత యనంగ నేత చాత యనంగ

బ్రహ్మ వేద యనంగఁ బరఁగుచుఁడుఁ
బూరితాత్మఁ డనంగఁ బుణ్యకర్మఁ డనంగఁ
బుష్పధన్వఁ డనంగఁ బాలుచు జగతి.

... ..

శర్తవర్తనాంగ శర్మఁడనంగ, వర్మఁడనంగఁజెల్లు ...

3. “రామమాంధాత్మరఘుక్షీతీశులు” అను ద్వంద్వసమాసమునందలి ఋకారంబునకు రేఫము రా”దని విమర్శకులు వ్రాయుచు నీవిషయమున గుప్తార్థప్రకాశికయందు సమాసపరిచ్ఛేదమునందు విమర్శించినవిషయము లెల్ల వివరించియున్నారు. కాని, అహోబలవతి తరువాతివాఁ డగు ద్వితీయస్థి నీ సీతారామకవి “అనజస్సస్మత్తో ద్వంద్వే రేఫశ్శౌరికవేర్తతః” యను నధర్వణకారికకుఁ డీకవ్రాయుచు “నేర్తోద్దాత” అని యుదాహరణ మిచ్చి తత్సూత్రమును సమర్థించినాఁడు.

ఈవిషయమున, అడిదము సూరకవి-

గీ. ధరఋకారాంతశబ్దంబు ద్వంద్వమైన
రేఫయగుచుఁ బ్రవర్తిల్లు ధృవముగాను
పల్లివరహయవాగ్వధూనేత్రముఖసు
రాభివందితపాదాబ్జ యన్నయన్లు.

అని వ్రాసి “క్షౌరియవంశ్యులై” యనుపద్యము నుదాహరణముగా నిచ్చి రామమాంధాత్మరఘుక్షీతీశు లన్నద్వంద్వసమాసము సరేఫ యనియే వెల్లడించినాఁడు. ఈవిషయ మంతయు గుప్తార్థప్రకాశికయందే గుప్తార్థప్రకాశికాకారులు ప్రక్షిప్తకపరిచ్ఛేదమునందు వ్రాయుచు వారి పూర్వాభిప్రాయము

మార్చికొని “ఈపద్యము శేషశిష్టమునొద్ద నుదాహరించుట కేవలము ప్రమాదాయత్త” మనియు, నచటనే “కావునఁ మాంధాశ్రయఘ్నీతీతులు ముదంబువఁగాచిర యేయుగంబునఁ” అనుశేషయుక్తమే పద్యలక్షణానుకూలంబుగాన ప్రశస్తం” బనియు (పుటలు-498-499) వంగీకరించిరి.

విమర్శకు లిది పూర్వగ గమనింపకయే యప్పకవిది ప్రమాదము కాదని వ్రాయుట నష్టమాణికముగాక సాధిమానమగును. “హరికారికావళీ కర్పత్రస్వి నిర్ణయము సూరిచార్యముం దొలఁగించుట” కని విమర్శకులు భావించి, దాని కిదియ మార్గముగాఁ దలంచుట న్యాయ్యముకాదు. హరికారికావళీకర్పత్రస్వి నిర్ణయమున సూరిచార్యప్రతీతి తొలఁగుటయును దొలఁగకుండుటయుఁ గాక లాభీయన్యాయమే. ఇక హరికారికలు హరికృతములు గావనుటకు వీరిఖండ నోత్తులను బరిశీలించుము.

“హరికారికామతమును దెల్పు నని వ్యవహరించిన కారికల కర్థము తుల్యము కా” దని విమర్శకు లాక్షేపించిరి. “దండ్యే వదోపరిశ్వానాం వరుషాణాం భవం త్యరీ” అను హరికారికకును “స్య ద్భిన్నా దేవ తస్తాత్తే వినా ద్వంద్వే హస్తేక్షే” యను కారికకును భేద మేమి? అప్రయుక్తదోషము హరిమతమున విరుద్ధము కా దని యధర్వణుఁడు “శాస్త్రప్రయుక్తవచసా శాస్త్రం బలవ దుచ్యతే, అనిష్కన్నే వదేతేన నైయోగస్త్రియణాం హితమ్” అను తనమతము నిలువఁజెల్లుటకుఁ జేర్చిని నైయోగస్థాధాన్యమును దెల్పుటచే “బెద్దలు వ్యవహరించిన మాట గ్రామ్యం బైనను గ్రహింపఁదగు” నను హరికారికయొక్క భావము నొక్కటే. కావున నీయుక్తి పాసఁగ దనుట సరియైన విమర్శనము కానేరదు.

అధర్వణుఁడు హరిమతమును దెలియఁజేయఁ దలంచినచో నేవ్యాకరణమునందును లేని లక్షణనిశేషము లీహరికారికలయం దుండఁగా వానిని విడిచి యుండె నని, విమర్శనకారుల యభిప్రాయము. విమర్శనకారు లుదాహరించిన చేయక మొదలగు వ్యతిరేక త్వాన్వితరూపము, సధర్వణుఁడే సాధించియుండుటచే వేరే హరిమతము నుదాహరింపలేదు. ఇ. చేయక యనురూపమునకు—

“ భవే త్త స్త్రీపరూ న్నామ్న ఉత్వం తస్మి న్నరేభవేత్ |

త్వాన్వితేన వ్యతిరేక్తాదే ధాతో స్తత్రైవ మిర్భవేత్ ||

మఱియు, “ నిల్లు లేని పోల నామములు దనుసూత్రములందు నేది యో భువతై పేర్చొనుట మనవారి యాచారము. బృహస్పతి, కణ్వఁడు,

కౌరి మున్నగువార లాంధ్రమునకు లక్షణగ్రంథములు వ్రాసిన లాక్షణికులు లేరా? వారు వ్రాసిన గ్రంథములు లభించునా? యని శ్రీరావుగారు వ్రాసిరి. అట్టిలాక్షణికులును గలరు. అందుఁ జేర్చొనిన కొన్ని గ్రంథములు లభించినవి. కొన్ని లభింపవచ్చును. కాని, తెలియకయే యిట్టి నామములు ఘనతకుఁ జేర్చొందు రనుకొనుట భ్రమయే. వ్యాకరణగారి దృష్టిలో లేనంతమాత్రమున బృహస్పతి రచించిన సూత్రగ్రంథము లేదా? ఈ బార్హస్పత్యసూత్రములను గ్రంథరూపమున నేను గనులూరఁ జూచితిని. వానిని బరిశీలింపఁగా నవి కేవల మాండ్రభాషాశబ్దవిషయములఁ గూర్చి ప్రస్తావించుచున్న వని తోచినది. మఱియు నవి కేవల ప్రాథమికవిషయములనే తెల్పుచున్నవి. సాధారణముగా మనము వాడుకయందుఁ గాంచు నట్టియు గ్రంథములందుఁ (దఱచు) గన్నట్ట నట్టియు “అమృగ్నీ” మొదలగు రూపముల కిందు సూత్రములు గలవు. మచ్చున కొకటి యుదాహరించెదను.

“దయావాచకార్థే అమృ మానూదిశ్చ బైభ్యః పరతః అశ్మి అల్లాద్యా స్య్యః అమృగ్నీ, అమృల, మామగ్నీ, మామల, ఇత్యాది”- బార్హస్పత్యసూత్రాణి. ఇటులనే కన్వాదుల వ్యాకరణములంగూడ లభ్యము కానగును. లేక యేతాళిపత్ర గ్రంథములందో జీర్ణించుచుండవచ్చును. కావున మనకుఁ దెలియ నంతమాత్రమున నా గ్రంథములు లే వనుకొనుట పొరపాటు. వ్యాకరణవిషయమున, నేకృషియు నొనర్పని వానికి బాలవ్యాకరణము గూడ నలభ్యమే కావచ్చును. అంతమాత్రమున గ్రంథము లేదనుట తగవా?

అఱియుం గాక కీ. శె. కం. పీఠేకలింగకవిగారు సయుక్తికముగా హరికారికలు నత్యుడు వ్రాసిన వని నుడివిన మాత్రమున నది వేదముగా గ్రహింప వలసినదేనా? పీఠేకలింగకవిగారు నిర్ధారించిన విషయము తెన్ని, నవీన పరిశోధనములందు మార్పుజెంది వెలువిధమున ఋజువుకాలేదు. సమంజసములు, సహితకములు నగు ప్రమాణములను రావుగారు చూపి యీ విషయనిర్ధారణ యొనర్పఁగలిగినచో వారియెడ నంతయుఁ గృతజ్ఞులము.

“వృత్తిం నాన్నవ సూత్రాణాం కృష్ణమూర్తి రిహ కుర్వే” యనుశ్లోక భాగము నుదాహరించి “కృష్ణమూర్తి రిహ కుర్వే” యని వ్రాసినతర్వాత నెవ్వరైన నాతిఁడు వ్రాయలే దందురా? యని విమర్శకుల యాక్షేపణము. షెల్లోకము కృష్ణమూర్తికనియే రచించినచో నాతిఁడు వ్రాయలే దని యెవ్వరు ననలేరని

నానమాధానము. కాని తద్దగ్గింఘప్రకాశకులు, “నాన్నవ” యను పదముఁ జొనుపుటకుఁ బ్రయోగము సృష్టించి,

శ్లో! శ్రీకృష్ణమూర్తిరచితా వృత్తి ర్నరీకారికావళి రేషా

నికటేనివస త్వవనా వాచంద్రార్థం కవీంద్రరింభోశే॥

అను కృష్ణమూర్తికవిగారి శ్లోకమును—

శ్లో! శ్రీకృష్ణమూర్తిరచితా వృత్తిరియం నన్ననార్యసూత్రాణామ్

జ్యోతస్సు సతతం వసతా వాచంద్రార్థం కవీంద్రసనాను॥

అని మార్చి ప్రకటించిరి. ఇట్టి మార్పు గల్పించఁగలిగిన ధీశక్తి ప్రభావ మెంత యాశ్చర్యకరమో, యెంత సాహసయుక్తమో, యంతపేయ మనుటకు, లేఖని వెనుదీయకున్నది. నేను వాచిన వారికారికావళి వ్రాతప్రతి యందు “వృత్తిం నాన్నవసూత్రాణాం” అను శ్లోకము గన్పించకపోవుటయే కాక యీ చిత్రసంఘటనము కూడఁ గన్పట్టినపుడు కలిగిన యాశ్చర్యమనకు మేరలేదు. ఆవ్రాతప్రతి నాయొద్ద లేకున్నను మీరు కోరినపుడు చూపఁగలను. ఇట్టి యథాతకల్పనలతో విమర్శనములకుఁ గడంగి వారి వాదములను నిలువఁ జెట్టుకొను నాంశ్రభాషా యోమాసుతులంగూర్చిసంతసింపవలెను. ఇందలిసత్యా సత్యముల నిపుడు నిష్కల్పమృదయలును బండిత శేఖరులు నగు పాఠకులే యెఱుంగుదురుగాక.

గి. వాక్యపడీయకారుఁడును, అధర్వణునిచేఁ బేర్కొనఁబడిన పారియు, నొక్కఁడు గాఁ దనుటకు సంస్కృతమున లేని గపడదవాదేశమును జెప్పినవాఁడు గనుక నాభర్తృపారి కానేరఁ దనయుక్తి సరిపడువా?.....సంస్కృత ప్రాకృతములయందు వైదుష్యము కలవారికిఁ దెలుఁగున నుండఁగూడదా?” అని వ్యాసకర్తలు వ్రాసిరి.

ఇచ్చటి వీరి విమర్శనము పూర్వాపరసందర్భరహిత మై సోప్తిఖండనముతో నొప్పుచున్నది. విరిట పారికారికావళి కృష్ణమూర్తిప్రణీతి మని తెల్పుటకుఁ బూని పరస్పరసంబంధము గలయుక్తులను విడిగా సందర్భరహితముగా విమర్శించిరి. వారి యభిప్రాయము ప్రకారము కారకలు పారిచితిములు కావేని పారియే లేడు. అట్టియెడ నీపారి భర్తృపారియో వెటొక పారియో యను ప్రశ్నకి తేనేలేదు. అటుగాకుండ నీలేడు భర్తృపారియో వెటొక పారియో యని విమర్శించు నపుడు తెనుఁగు వ్యాకృతి వ్రాసిన పారి యొకఁ డున్నాఁడని వి

రంగీకరింపవలసివచ్చును. ఏ కటు లంగీకరింతురా? ఐనను హరికారికాపరి కారుఁ డగుహరి భర్తృహరి యెటుల కా నేరఁచో విమర్శింతుము.

1. హరివ్రాసినది తెలుఁగునకు వ్యాకరణము. భర్తృహరి కాంధ్రమున (వ్యాకరణము వ్రాయఁగల) వైదుష్యము లేదు. ఏలయన:- నాంధ్రభాషకుఁ బ్రథమవైయాకరణుఁడు నన్నయభట్టు. నన్నయభట్టు పదియవ శతాబ్దములోని వాఁడు. భర్తృహరియేడవశతాబ్దమువాఁ డని చరిత్రకారులునిశ్చయించినారు. అదియుఁ గాక నన్నయకుఁ బూర్వము వ్యాకరణమే లే దని లోకప్రసిద్ధి. ఇట్టి సందర్భములో నాంధ్రభాషకు సరియైన స్వరూపమే యేర్పడని దినములలో భర్తృహరి తెలుఁగునకు వ్యాకరణము వ్రాసె ననుట యపూర్వము.

2. సంస్కృతప్రాకృతములందు వైదుష్యము కలవారికిఁ దెలుఁగున నుండఁ గూడదా? సంస్కృతప్రాకృతములందు వైదుష్య మున్నంత మాత్రమునఁ దెలుఁగున నుండవలె నని నియమమా? అటులేని సంస్కృతభాషలో మహాకవి యగు కాళిదాసు తెలుఁగునఁగూడ నొక మహాకవి యై యుండఁగూడదా యని వాదించిన నింకను బాగుగ నుండెడిది.

వెండియు విమర్శకులు “కావున వ్యాసకర్తగారు నా కాదేశముగా నన్ను రాలేదు. నన్నులోనిది విభక్తి యుకారమే కాని వేటు కాదని నిరూపించుట యుక్త” మని వ్రాసిరి. ఇచ్చట నన్ను శబ్దమునందలి యుత్వసమేతద్రుతము ద్వితీయావిభక్తిప్రత్యయము కావునఁ బూర్వమువాహరించిన సూత్రము లిచట ప్రరించును. కూర్చి, కంటె నితరము లగుద్వితీయావిభక్తిప్రత్యయములు ద్రుతప్రకృతికము లగుటంజేసి ద్రుతము కలుగును. కావున, “నన్ను + పలు = నన్నేలు, నన్నునేలు” అని రెండురూపములు దాల్చును. దీనికిఁ జింతామణి సూత్రము “అనాదిషువిభక్తిషూతోవా” అని. దీనిపై బాలసరస్వతి టీక “అనాదిషు = ప్రథమావ్యతిరేకమైన, విభక్తిషు = విభక్తులయందు, ఉతః = ఉకారమునకు, వా = వికల్పమున, సంధికలదు. మమ్మునేలు, మాకొకటనిచ్చు, నీకు నారోగ్యము.

..... ద్రుతప్రకృతులు గనుక నకారము నిలిచినది. మమ్మేలు నిత్యాది. కేతనయు నిటులే వ్రాసినాఁడు.

క. నన్నును నిన్నునుఁ దన్నును, నన్నందుల కునులకినులయందును మునుపై నన్నునకారపుఁబొల్లులు, పన్నుగఁ బోఁబూపు నచ్చుపై నున్నయెడకొ.

క. నన్నెఱుఁగు నన్ను నెఱుఁగున్, దన్నెఱుఁగును దన్ను నెఱుఁగుఁడత్వఁజేలన్
నిన్నెఱుఁగు నిన్ను నెఱుఁగును, నన్నం బరువడిగ నినియుదాహరణంబుల్."

ఆంధ్ర భాషాభూషణము.

'వృద్ధిఁ బొందిననాఁడు భాషకు వర్ణములఁ జేర్చుట వెనుకటి భాషకు న్యూనత్వాపాదకము కానేర' దని వ్యాసకర్తగారి యభిప్రాయము. భాషాభివృద్ధిని సూచించునది వర్ణములసంఖ్య గాదు. భాషాభివృద్ధి సూచించునది నవ విద్యలైవిశేషుల యుద్గ్రంథములందు వెలుఁగు సారస్వతజ్యోతి. ఉత్తమమగుబుద్ధి వికాస మెక్కుడగు కొలఁది ప్రతిమానప్రసక్తు నాలుగుచేతులు, నాలుగుకాళ్లు నావశ్యకమా? ఇట్లు వృద్ధిఁబొందుట జీవభాషకు సహజ మని వ్రాసిన నేజీవ భాషయం దిది గన్పట్టుచున్నది.

ప్రస్తుతవ్యాస మితరుల వ్రాఁతలను ఖండించుటకుఁ గాక విమర్శకులు వెలిపుచ్చిన యభిప్రాయభేదములకు నాకుఁ దెలిసినంతవఱకు సదుత్తరముల నొసఁగుటయే యని మరల మనవిచేయుచున్నాఁడను. ఇందలి నాప్రమాదములను మన్నించి గుణలేశములను గ్రహించి సత్యావత్యము లెఱుఁగుదురు గాత మని సరసు లగువిద్వజ్జనులను బ్రార్థించుచున్నాఁడను.

అనర్థరాఘవము.

— చేజోలు సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు, కొవ్వూరు. —

(తెలుగు సంచిక తరువాయి)

లక్ష్మణుడు—వీనియనహావము.

తృ. అం. ౩౮ శ్లో. క్రిందున “ల- (సామర్థ్యం జనాన్తికం) ఆర్య కథ మసా సహస్రాక్షునవాలిభ్యా ముచీధశౌర్యసారో దురాత్మా రావణః ప్రస్తూయతే” రావణుని గుణములను సహింపనివాఁ డని తెలియుచున్నది.

సోదరభక్తి.

చతు. అ. 47 శ్లో. క్రిందున “రా- సరోషం నేపథ్యాభిముఖం అః వత్స కోయ మద్యతనస్తే దుర్జినయ ప్రరోహణో యన్మహానపి క్షే త్రికరోషి.” అని రాముఁ డనినపిప్పుట- లక్ష్మ- (నేపథ్యే) ఆర్య తూష్ణ మమచుక్తి క్షమస్య జామదగ్న్య నియన్త్రితోహ మా ర్యేణ” అని లక్ష్మణుడు పుట్టుటవలన సోదరభక్తి వ్యక్తము.

సాందర్యాదికము.

పం. అ. ౩9. శ్లో.

“ఏకో వేషచరిగ్రహః పటికరః సాధారణః కర్షణా
మాకృత్యో ర్మధురత్వ మేవ సవృణం తుల్యైవ గంభీరతా
తా ద్రష్టుం చిర ముత్సుకోస్తి కతరో వాం రామభద్రః పునః
సర్వక్షత్రవధప్రతి భృగుపతి ర్యేవాపకీర్తికృతః.”

రాముడు సర్వలోకైకసాందర్యుఁ డనియు సర్వలోకైకవీరుఁ డనియు నింతకుఁ బూర్వము వర్ణింపఁబడియెను. అట్టిరాముడు లక్ష్మణుడు నొక్కచో నిలిచియున్న రాముఁ డెవరో లక్ష్మణుఁ డెవరో తెలియుట లే దని చెప్పటవలన నీలక్ష్మణుడును రామున కుండుసాందర్యాదికములను గలిగియున్నాఁ డని తెలియనగును.

దశరథుడు—వీనిగురుభక్తి.

“తస్యాజ్ఞయైవ పరిపాలయతః ప్రజాం మే, “అహో బహుధా శ్రుత మపి భగవతో వసిష్ఠస్యానుశాసనం నవం నవ వివ ప్రమోదయతి మాం”

“వామదేవ మమహి గురువచనశ్రవణశృణ్వ మంకుశీకరోతి శ్రోత్ర వృత్తి రింద్రియాస్తరానుసారిణో హృదయమహాగజస్య త స్మకించి దపర మవ శిష్యతే” “సహర్షం సుష్టుశిరపిక్వతం ఆచార్యవచనం” ఈవాక్యములవలన దశరథునికి గురువగు నవ్యసిన్ధునియందుండు భక్తివ్యక్తము.

పరాక్రమము.

ప్ర. అం. 25 “జనయతి త్వయి వీర దిశాంపతి నపి గృహంగనమాత్ర కుటుంబినః | రిపు రితి శ్రుతిరేవ నవాస్తపి ప్రతిభయోన్నతి రస్తు కుతస్తు నః”

అపిచ. ప్ర. అం. 27 శ్లో. “దత్తేంద్రాధయదక్షిణాద్భుతభవాసంభార గంధీరయా | త్వద్వృత్త్యాశిఖరీకృతప్రిభువనత్రాణాయ నారాయణః | అస్తస్తామ తుషారసారథమయశ్వాసానిలాపూరణ | ప్రాగోత్పంగభుజంగతల్ప మఘనా భ ద్రేణ నిద్రాయతే” దిక్పతులు త్వదాయత్తు లనుటచేతను నింద్రాదులకు నభ యమిచ్చువాఁడ వనుటవలనను నీభుజపరాక్రమమువలన రక్షావ్యాకులరహి తుఁడై నారాయణుఁడు నిద్రించుచున్నాఁ డనుటవలనను దశరథునిపరాక్ర మ మనిర్వర్ణనీయము.

అవికల్పనత్వము.

ప్ర. అం. 26, 27 శ్లో. లను విశ్వామిత్రుఁడు చదివినపిమ్మట-

“దశరథః-సవైలక్ష్యతేతం భగవన్ విశ్వామిత్ర అధ్యమిత్రీణస్య తత్ర భవతః సునాసీరస్య నాసీరపూరకేణ కదాతిపరమాణునా మయాపి కదాచి మద్భుతం భనుః యన్మాలోయ మలీకలోకప్రవాదో భవస్త మస్యాస్యాయయతి” అని దశరథుఁ డనుటవలన నాత్మజ్ఞానాభారాయణత్వమందు విముఖుఁ డని తెలి యుచున్నది.

పుత్రవాత్సల్యము.

“దశ-భగవన్ కర మనుగృహీతా వయ మేవం తత్రభవతా సంభా వ్యమానాః కింపున రగృహీతాస్త్రః క్షీరకంఠో వతోస్థయ మితి ప్రముగ్ధోస్తి”

“దశ-సవిషాద మాత్మగతం-కథ మిద మస్తాకం సకలలోకశోకశంకూ ధ్వరణీలకీతలేభ్యః కాశిక ప్రసాదేభ్యో రామభ ద్రప్రవాసవైమనస్య ముత్పత్స్యి తే” “దశ-తా సన్నేహ మాదాయ భగవన్ కాశిక ఇత్యర్థోక్తే మన్యాత్పిడ నిగృహ్యమాణకంఠో వామదేవస్య ముఖాహ్నుతే” ఈమూఁడువాక్యములవల నను దశరథుని పుత్రవాత్సల్యము తెలియుచున్నది.

ధర్మతత్పరత.

“దుష్టం వా నిశేషానన్దనిఃస్యద్దీనినా మస్తీర్దుకరకన్దలీనాం కమలవనీ
మీలనం కలంకస్థానం (విహస్య) కాగతిః-

ప్ర. అం. ౩౭ శ్లో. “కూర్తరాజభుజగాధిపగోత్ర గ్రావతి క్షుభితేకధురీణః।
నూం ప్రమాయ కథమస్తు విగీతో హాపరాధవిముఖో రఘువంశః” రఘువం
శము పరోపకారవిషయమై విముఖమైనది కాఁగూడదని యెంచి పిన్నవయస్సు
గలవాఁడైనప్పటికిని రాముని యాగరక్షణార్థము పంపుటయే యుక్త మని తలం
చుట ధర్మతత్పరతను సూచించుచున్నది.

చ. అం. ౩౮ శ్లో. క్రిందువ, దశ-నిర్వర్ణ్య సస్త్రిహం సఖేసీరధ్వజ రఘు
రాజధర్మాధికారనిర్వహకీః శిశురపి వత్సోయం తదస్త్విచ్చరసా దుర్వహం వర్ణా
శ్రమధార మాతోవ్య వయమపి క్యాపి తపోవనే దిలీపకులోచితేన విధినా
శేషమాయు రుకబు గుఱెనుహే” గృహస్థాశ్రమమును విడనాడి తరుపూర్వ
లవలెనే వానప్రస్థము మొదలగు ధర్మమార్గముల ననుసరించుటయందు కుతూ
హలము కన్పట్టుటచే ధర్మతత్పరత తెలియుచున్నది.

జనకుఁడు—అవికర్తనత్వము.

తృ. అం. 15 శ్లో. విశ్వా-భోమహాయోగిన్ “కిం యాజ్ఞవల్క్యో జనకః
కిమేనా నవః స్వరూపం శవయోపి విద్యుః। ప్రవాహనిత్యా నధిక్రత్య యు
ష్మాన్ సహ స శాఖాః స్రవయః ప్రకస్తే” అని జనకుని స్తోత్రముచేసిన వెంటనే-
శతానన్దః-భగవన్ కౌశిక ఏవమీదృశాః ఖల్వహి త్రిభువనమహానీయమహి
మానో మనీషిణః” అని శతానన్దుఁడనుచు. తరువాత జనకః-సవైలక్ష్యతా.

తృ. అం. 16 శ్లో.

నిర్దాయ కార్తృణమృచామసుమ వ్రణీనామున్మాద్వనీర్జగదఘానితవాద్యవాచః
శ్రోతుం చిరప్రణయికాతుకమస్తిచేతోమఖాకరోతిపున శేషమమార్థవాదః”
త ద్విరమ, ఇతి శిర స్యంజలిం ఘటయతి,-ఇట్లుచుటచే నవికర్తనత్వము
స్పష్టము.

జ్ఞానవైధవము. తృ అం. 13 శ్లో.

“యజాంషి తైత్తిరీయాణి మూర్తాని వమత్తిస్తమః
సయోగీ యాజ్ఞవల్క్య స్త్వం వేదానైనధ్యక్షేగవత్”

తృ. అం. 12 శ్లో. “యత్ర త్వం బ్రహ్మదీమాంసాతత్త్వజ్ఞో దండధా

రకః" పైదానివలన వేదాస్తము బ్రహ్మమీమాంసాశాస్త్రము మున్నగుశాస్త్రములయందును గొప్పవాఁడని తెలియుచున్నది.

వసిష్ఠుఁడు. సప్త. అం. 136 శ్లో.

"రఘుబ్రహ్మక్రియాదార్యం పురాణబ్రహ్మచాదివం

బ్రహ్మర్షిం బ్రహ్మజ్ఞాన మేషరామోభివాదయే"

దీనివలన వసిష్ఠుఁడు పురాతనుఁ డనియు వేదవక్త యనియు బ్రహ్మర్షియనియు బ్రహ్మచుండి పుట్టినవాఁ డనియుఁ దెలియుచున్నది. వీనిని శ్రీమహావిష్ణువగురాముఁడు నమస్తురించుచున్నాఁ డనిన వీనిమహాత్ము విష్ణునిమహాత్ముకంటె గొప్ప డని తెలియుచున్నది.

రావణుఁడు, వీనిభక్తి.

"సంతుష్టేత్రిస్సృణాం పురామపి డిపా కంఠూలదోర్మండలీ! శ్రీహాకృతపునః ప్రమాథశిరసా వీరస్యలిపిం ర్వరఁయాచ్ఛాదైన్యపరాంది యస్య కలహాయస్తే మిథస్త్యంవృణుత్స్యం వృణ్విత్యభితో ముఖాని స దశగ్రీవః కథంకథ్యతాం." ఇందు రావణుఁడు విలాసగాఁ దనశిరస్సులఁద్రుంచి యీశ్వరునికి హోమముచేసిన మహాదేవుఁడు వరమును గోరుకొమ్మనిన వీనికి మరల మొలచినశిరస్సులు యాచించుటకు సిగ్గును బొందుచున్న వని చెప్పటచే నీశ్వరసేవాతత్పరుఁ డనియు భక్తులలో నగ్రగణ్యుఁ డనియుఁ దెలియుచున్నది.

వీనిపరాక్రమము. తృ. అం. ౪8 శ్లో.

"యచ్చేష్టా సుమనీకసీమని పరిత్రస్తః పరాంచన్నపి ।

ప్రత్యక్షీకురుతే సహస్రనయనః పృష్ఠోద్భవై రక్షిభిః ।

చక్రే వర్తచవాగలోకజయినీం యాత్రామివ ప్రస్తువక్ ।

యః త్రైలాసముదస్య కీదృశ మహదానంత తస్మాదపదాం" ॥

దీనివలన వీనిపరాక్రమము వ్యక్తము.

మహాకులీనత. పం. అం. 9 శ్లో.

"కులే యేషాం కింతు త్వయసి గణితాస్తేపి గురవా

న సప్తబ్రహ్మణః కదమివ పులస్త్యప్రభృతయః"

పం. అం. 14 శ్లో.

సిద్ధశ్రోత్రపరంపరాపరిగతై రేభిః ప్రపాత్రస్యతే

వృత్తైరద్య పులస్త్యవర్జ మభిరః స్తేరేషు దేవర్షిషు.

ఈ రెండఁ చరణములవలనను వీనియొక్క సద్యంశము తెలియుచున్నది.

వాలి—ఆత్మశ్లాఘు. పం. అం. 50 శ్లో.

“అన్యద్వోర్థాలకూలంశవ విషమభుజగ్రస్థిభంగప్రసంగ

కోశల్లంకేశదత్తమిభువన విజయఖ్యాతిసర్వవృదాయః.

దీనివలనవాలియొక్కయాత్మ శ్లాఘ యున్నట్లు తెలియుచున్నది.

వాలిపరాక్రమము.

“పాలస్త్యావయవౌఘసంకటభుజామూలక్షణోన్మీలిత

దైవరాజ్యామమరావతీం కృతవతే పీరాయయస్యైహరిః”.

వీని భుజామూలమందు త్రిలోకైకవీరుఁడగు దశకంధరుఁడును, ఇరువదిచేతులు గలవాఁడును, నగురావణుఁ డగురె ననిన వాలిపరాక్రమము చెప్పునలవిగాదు.

పరశురాముఁడు—వికత్పక్షుఁడు.

చ. అం. 25 శ్లో.

“రే కాకుత్స్థాః కథం వః శ్రుతివిషయమయం నాగ మద్భాగ్యవీయో

దుఃసామన్తాపచారప్రతిపత్పవధామర్షనిస్తరబంధుః

వారా నానన్నవింశా నివేశితవిషమక్షత్రజాతిప్రోహః

క్రోధాదుత్పత్తగర్భామిషదుధిరవసావిప్రగన్ధికుతారః”.

ఓరోరీ కకుత్స్థవంశజులారా! నాతం ద్రీని జంపినకోపమువలనఁ గారవీర్యాదునిగర్వమును, బోఁగొట్టినట్టియు గర్భవతు లగుక్షత్రియస్త్రీలనుబటపటఁ గోసినట్టియుఁ బుట్టినరాజశిశువుల నందఱను జూపినట్టియు నాపరశును మీరు వినియుండిలేదు. అనిచెప్పటవలన నాత్మశ్లాఘ గలవాఁడని తెలియుచున్నది.

అరణ్యమందు నివసించువాఁడును, శత్రుసన్న్యాసము చేసినవాఁడును, సత్త్వగుణప్రధానుఁడును నైయున్న పరశురాముఁడు పరనిందాపరాయణుఁడును, ఆత్మశ్లాఘాపరాయణుఁడును, గోపిష్ఠియును నైయుండుట భావ్యమైనది కానని యనవచ్చును గాని యిన్నిమంచిగుణము లున్నవాఁడు మరల నిన్నిచెడ్డ గుణములలోనికి దిగుటకుఁ గారణము కేవలము మహత్తరం బగు గురుభక్తియే గాన నాయాత్మశ్లాఘాపరాయణత్వము, కోపము మున్నగుదుర్గుణములు దుర్బుధుఁడులుగ నెంచఁదగినవి కావని చెప్పవచ్చును.

మాల్యవంతుఁడు—శత్రుగుణగ్రహి.

“సార-తతశ్చ రాఘవేణ నిజసచివనిర్విశేషముపగృహ్య పురస్కార్య చ ప్రహితోస్తి” అని సారణుఁడు మాల్యవంతునితోఁ జెప్పినతర్వాత—

“మాల్య-సహర్షం కిముచ్యతే యావద్విష్య భావీ గుణోహి విజగీషూణా ముదాతతా విశేషేణపున రయం రామభద్రః” ఇట్లునుటవలన శత్రుగుణగ్రహణ ము గలదు మాల్యవంతున కనితెలియుచున్నది.

కవి.

చ. అం. 43 శ్లో. క్రిందున-

“నేవభ్యే ఆః పాపక్షత్రియాయాః పుత్ర! క్షత్రియభూణమాత్యాపాతకిన్” అని పరశురాముని శతానందుఁడు తిట్టెను. జామ-సరోషహాసం- ఆరే బ్రహ్మ బంధో! బాంధకినేయ, గౌతమగోత్రపాంసన” అని శతానందుని జామదగ్నుఁడు తిట్టెను.

తత్త్వతపోవేదియు, సత్త్వగుణప్రధానుఁడు పరశురామునిచేతనుయాజ్ఞ వల్ల్యునితో సమానుఁ డగుజనకుని పురోహితుఁడైన శతానందునిచేతను నిట్టి మాటలాడించుటచే గవి బ్రాహ్మణులయందు హిసత్వమును జూపె ననితెలియు చున్నది. ఇట్లు బ్రాహ్మణులయందు హిసత్వమును జూపుటచేతను, ఈకవికి భట్ట మురారి యనుపేరును తండ్రికిభట్టనర్థముఁ డనుపేరును నుండుటచేతను నితని భట్టశబ్దము భట్టరాజులను శాఖను సూచించును గాన నితడు బ్రాహ్మణేతరుఁడని చెప్పవచ్చు నని తోచుచున్నది. చదువరులు క్షీరోదన్యాయముగా గుణము లుండిన గ్రహింపుఁ డనివేడుక.

తారకాపచయవిమర్శనము.

—దువ్వారి సూర్యనారాయణమూర్తిగారు, కొవ్వూరు—

శ్రీమంత మనమనయాంధ్రదేశమునఁ బెక్కుభాషలు వాడఁబడుచుండుట సర్వవిదితము. అట్టిభాషలలోఁ బలువురచే వాడఁబడుచు జీవద్భాషయని పేరందినది యాంధ్రభాష. ఇయ్యది యించుమించు, ఎ. డి. 11 వ శతాబ్దము కంటఁ బూర్వముండు లేదనియు నీవలనే భారతాదిగ్రంథము లుత్పన్నము లై తెనుఁగునకు మెఱుఁగువెల్పె ననియు విమర్శకుల యాశయము. నాటినుండియు ననేకశాఖలలోఁ బెంపొందుచున్న యీవాఙ్మయమునఁ బ్రబంధములు, గద్యకావ్యములు, నాటకములు మొదలగు వివిధగ్రంథము లుద్భవించుచునేయున్నవి. ఇందు, ప్రాచీనములగుకొన్నిగ్రంథరాజములు ముద్రణాదిసమపాయములు లేక నశించుచున్నవి. ఆధునికకృతులలోఁ గూడ ననేక ప్రబంధము లుదయించుచున్నవి. వీనిలో “తారకాపచయ” మనునది యొక ప్రబంధము. తారకాసురనాశనమే ముఖ్యోద్దేశ మగు నియమమున నిర్దాని కీనామ ముండియుండును. ఇయ్యది రాజవోలుతాలూకా కొత్తపేటవాస్తవ్యుడగు ఇవటూరి సూర్యప్రకాశకవిమణిచే రచింపఁబడినది. ఈకవికులతిలకుఁడు సంవత్సరముక్రిందటనే దివంగతుఁ డయ్యును, గావ్యకీరానశిష్టఁడై యచ్చటచ్చట దాఁగియేయుండెననఁదగును. మఱియు దీని నితివృత్తము కృత్రికలాహ్వరకుఁ, బాఠ్యతిపరమేశ్వరులకు, నగ్నికి, గంగకు నిందఱ కెట్లుగా స్తండుఁ డొక్కరుఁడు పుత్రుఁ డయ్యెనో యావిషయమును వెలుపుచుఁ దారకహననము గూడఁజెప్పఁబడినది. ప్రకృతమున నీప్రబంధవిషయమున గుణగుణములఁ గొంచెము విచారితము.

ప్రథమమున నీతినికవిత్వతైలి యతిగంభీరమై యుండును. కొన్నిచోట్ల లనోజోగుణయుతముగను, గొన్నిచట్టుల జానుతెనుఁగుపదములతోను, గొన్నిచట్టుల శబ్దాలంకారభూయిష్టముగను, రసోచితపదరచనగలిగియుండును. అల్లికయందలి జగిబిగి యతిస్తుత్యము కాని యచ్చటచ్చట ఝడిత్యర్థ స్ఫూర్తిలేని పదముల విస్తారముగాఁ బ్రయోగించియున్నాఁడు. వర్ణనలవిషయమున నలంకారములతో, నతిహృద్య మగును త్రేమౌతిక యోక్తులతో వర్ణించియున్నాఁడు.

“ఓహ సుమాసభాయ స్వప్” అనునట్లు క్రిందిపద్యములలో వీరస్వమాసము లుండియున్నవి.

“నిశ్చేషమానుష్యకాంతరంగికవ్యధావక రాక్షసుల కప్రవర్తమానసమ్నాక్షసి భవస్థలయమారుత”

“అంచితసౌందర్యవిశేష సంహాననరోచిస్తాంతోద్యత్విసాంఘతి

“తామరపజ్జ్వతచీదయితాదినిర్జరేశ్వరమకుటోపలద్యుతిపిశంకితమంగళపాదపీఠండు”

“ప్రసూతితనూజసభాస్థితాహిభుగ్ధోరణవాసవాద్యమరకూటము.....”

“సురసారంగవిలోచనానుతతనూశోభ, న్నదభ్యస్తభాసురసాహిత్యదుగీతికా దికకలానూద్రామ సభ్యంచితాసురసామ్రాజ్యరమావతారన్

ఇట్టివనేకము లీ ప్రబంధమునఁగలవు. దీనివలన సీతనిపాండిత్యము స్పష్టపడుచున్నది. ఈ క్రిందిపద్యములలో చానుతెనుఁగుపదములే తప్ప సంస్కృతపదము వెలకుటకుఁ గూడఁ గానరాదు. చూడుఁడు-

“మొగములతిగ యగపడకుం,డఁగఁబుడమికి దిగినపల్లునవలాయొడయం డగుతవిసిచేఁజదువులె,ల్లఁగఁజచినవలంతి వీవలఁతివె తలఁచన్.”

“ప్రాచియన్ సీమాటి పడమటినేనకత్తియకుఁ బంపినకెంపుతెలె యనంగ హదనుపాన్నారిచేయతినసాచ్చులకుఁ గాఁ గరఁగిన యపరంజికరుడనఁగ

... ..

తమ్మిటివియబోఁడికి నెచ్చెకాఁడు, నిగ్గపుండేకటికిఁ దీరనివగవాఁడు తోవలయుల్లాన మడఁగించుదుండగోఁడు.....పవలుతేఁడు.”

ఇత్యాదిపద్యములు కేవలము నచ్చుతెనుఁగుపదములలో వ్రాసియున్నాఁడు. ఇంక నిట్టి వనేకము లున్నవి. విస్తరభీతినుదాహరింపమానితి. ఈ క్రింది పద్యములలో శ్రుతికట్టు వగుశబ్దాలంకారములు రహితము లై వ్యర్థపదయుతము లై యున్నవి, చూడుఁడు-

“మట్టుమీరినట్టి యిట్టలంపువిరాళి పుట్టునట్టకొట్ట కొట్టుపెట్టి గట్టినట్టుపట్టఁజెట్టవట్టుటకట్టు గట్టవట్టుపట్టి గట్టుపట్టి”

పైపద్యమున ద్విత్వటకారములు ప్రోగుగాఁ జేసినట్లు లగవడుచుఁ జదువుట కెంతయో యసహ్యము కలిగించుచున్నవి. మఱి యొక చిన్నపద్యమున “సాటి, యేటి, జోటి, నికాటి, లాటి, మేటి, మాటి, మాటి, చేటి” యని వర్ణావ్యక్తింజేసి ప్రాణము విసుపునట్లు చెప్పియున్నాఁడు. మఱియొకచోట,

“వాహాయువాహాయమాననాగాహితాయ
వృజినకలంకాయ లంకాయరాక్షీ”

ఇట్లే నాలుగుసీసపదములందు నావృత్తియగు పదమే మరల నావృత్తిఁ జేయుచు యనుకములఁ జెప్పినాడు.

“లోకనాయకలోచనాయ
లోచనాయశినికృతసలినాయ”

అనుచు ముక్తపదగ్రస్తముగా వ్రాసియున్నాడు. ఇట్టి వింకను గలవు-కొన్నిటినే చూపినాను.

ఇంక ఝషిత్వస్థస్సూర్తిశేవి పదము లీతనికృతియందు కుప్పతిప్పలుగ నున్నవి. అని వ్యాకరణము చదువుకొనిన వారికిని రెండుమూఁడు నిఘంటువులు కంఠాగ్రమం దున్నవారికేగాని యితరుల కర్థమగుట దుస్సాధ్యము, చూడుడు.

“వాచంయను, చైరకాలితైకత్రవాస, ఓతువాఖువు, జేపిష్ఠపాతలు, ద్వయాతిగ ప్రవేకుడు, వికుర్వాణ, వైద్వ్యణ్య, ప్రాహుణిక, సంస్థాట, ప్రత్యాల్లిఖ, హమరాఘస, జస్థు, జ్యేష్ఠ.....”

ఇత్యాదులు పద్యమున కథమము రెండు మూఁడుండును. కాని యిట్టి పదములు కవికున్న జ్ఞానమునే తెలుపును గాని రసమును బాడుచేయుటయే గాక సర్వజనసాధారణముగా నుండవు. కావ్యము రచించుట ముఖ్యముగాఁ బదుల నానందమునందించుటకుఁగదా ?

“కావ్యం యశశ్చైర్థకృతే వ్యవహరవిదే శివేతరక్షతయే సద్యః
పరనిర్వృతయే”

అని యలంకారజ్ఞుల యాశయము. వైపదప్రయోగముల సద్యఃపర నిర్వృతి కలుగ దని యనుకొనుట కష్టము కాని కవి తనశక్తిఁ జూపుట కట్టివి ప్రయోగించె ననుకొన్నఁ బ్రకృతమున కంతగా నాజ్ఞేపణ కలుగదు....

మఱియు నీతని కవిత్వమందు జాతీయతగూడ నచ్చటచ్చట నున్నది...
“పాలస్తుందిన నీటముంచినను” “దేశముగానిదేశముల” “ముక్తులపచ్చలె యారకుండినన్” “శ్రీతాన యేతేర మోఁకాలడ్డంబిడి” “గోవిపాతరాయఁ డయిన వృద్ధతాపనుడు”

మొదలగు సామెతలు ప్రయోగంపఁబడి ప్రకృతార్థమున కెంతయో సహాయములై యుత్కటప్రేమను నీతిని చైరస్యమును డెలుపుచుఁ గవియొక్క

హృదయవైశాల్యమును దెలుపుచున్నవి. మఱియు వర్ణనలవిషయమున మంచి మంచి యలంకారములతో హృదయంగములు లైన భావరాసుల స్రుష్టించినాడు. సూర్యాస్తమయవర్ణనావసరమున—

“పతివచ్చు నని నిశావాసకసజ్జక కట్ట పిప్పిన కాచిపుట్టమేము?
ప్రాప్తుతో నైనపోరున నింగిఁ బాటు మందేహదేహాస్పృశ్యవాహ మేము?
నదితతో దినలక్ష్మి సహగమించుటకుఁ బేర్చిజ్వలించఁజేసిన చిత్తయేము?”

ఈసమయముననే చీకటిని హృదయాహ్లాదముగఁ బొగడినాడు.

“అనదృశమున్ స్ఫిరంబు నగునంబరరత్నమునోపుటన్ చిత్త
ప్రసవనుఁ గంటితగదురన్ చిలపించుటయున్ దదీయతో
కసమయమందు జొచ్చిలుసకజ్జలరోదనవృక్షమో యనన్
విస్మయరమయ్యె నెల్లడల వెగ్గలమై తిమిరచ్చు రోదసిన్.

ఇట్టివర్ణనము లింక రెంటి నుదాహరింతును. అట్టి వక్షత్రములతోఁ గూడిన యాకాశమును గూడఁ జూగ వచ్చించియున్నాడు.

“...రాజువచ్చునని...నింగి చం, నువకల దివ్యమండనుడు తొలగఁ గట్టిన ముత్తియంపు చే, రుచలన నొప్పె ఋక్షచికురుంబము లాకాశమందు”
మఱియుఁ జూర్చోదయమును వర్ణించుచు—

“మిశ్రుని జాడలేమికిఁ బొక్కుచుఁదలెత్తి నెనుకుచుండిన తూర్పు నలఁతయేము?
హేలకై శచివిక్షఁ డెగురవైచుడుఁ బూర్వగిరిపైఁ బడిన బంతినిరులచెండా
సమయమాంత్రికుఁడు ధ్వాంతముమామమంతవిభూతికైతెచ్చినబూదివఁడా?”

అని యచుంబితార్థవంపత్తిగాఁ జనువరులహృదయకమల వికసనకీలము గ వర్ణించియున్నాడు. ఇంక ననేక స్థలముల వీతని గభీరభావతరంగ లావంద సముద్రమున నోలలాడింపఁగలవు.

ఇంకొక విషయము- ఈవితల్లజానిగ్రంథమందచ్చటచ్చటఁ గొన్ని భావ చార్యములు గనవచ్చుడి-స్వల్పముగా ననుకరించినవి వీడిది యగుగతములగు వాని నుదాహరింతును. మరస యచురాక్షవకాంత చేయఁబోవు ఋషిసేవను వర్ణింపుచు-

“కడువాఁడియైనట్టి కొక్షేయకమువాయి నాల్లయంతయుఁ బాదినాకినట్లు,
త్యక్తనిర్మోకంబు దారుణంబునునైన కోడెదిల్వను మువ్వగొసినయట్లు,
గళమదాఁక శిరంబు భూతుకంబైన శార్దూలంబునోటి లోఁ నూర్చినట్లు”

అని చెప్పియున్నాడు. ఈపాదశ్రయము కువలయానందమున నిదర్శనాలంకారమునకు గ్రంథాంతరముచుండి లక్ష్యముగా నుదాహరించిన శ్లోకమునకు సరిపడు తెనుగుపద్యము లాగున్నది.

“రాజసేవా మనుష్యాణా మసిధారావలేహనం
పంచాననపరిష్కంఘో వ్యాలీవదనచుంబనమ్”

ఈశ్లోకమును జూచిన చదువరులు తప్పుక నిద్దానిని తెనుగున మార్చి రేమో యని యనుకొనక చూసరు. మఱియొక స్థలమున నడవిని వర్ణింపుడు విట్లు వాస్తుచ్చియున్నాడు -

“క్రాలు గాలవశాండిల్యకాశికాదు, లైవ ఘనతరుల్ గలిగి యక్లానవంబు
క్రాలు గాలవశాండిల్యకాశికాదు, లైవ ఘనతరుల్ గలిగి యక్లానవంబు”

ఈపైపద్యము చక్కనిశ్లేషతో నిమిషియున్నది. ఒకపక్షమున ముసీ శ్వరపరముగను మఱియొకపక్షమున వృక్షపరముగను వర్ణము చెప్పుకొనవలెను. ఇట్టి శ్లేషయే గలిగి రెంటును సమారముగు వర్ణము నిచ్చుపద్య మొకటి రామరాజసూషణుని హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యాన మనువ్యక్తికావ్యమున నున్నది. అచ్చటప్రకృతవర్ణనావిషయములు - నదియు నెలయేటును.

“గాలవశాండిల్యకాశికాదిపరాధ్యతరులక్షవటయుక్తి దరుల ననగ”

ఇచ్చటఁగూడ నొకపక్షమున నాయాపేరులు గలయులును రెండవపక్షమున వృక్షములును వాచ్యార్థములు. ఇట్టి సంపూర్ణమైన పోలిక గలపద్యములఁ జూచిన భావచార్యమే గాక పద్యచార్య మని కూడఁ జదువరు లనక మానరు-మఱికొన్ని వృత్తులు,

“నమ్మెగమువర్ణ నముసేయ నెలయగుంగ్గు, శావలగ్గుముపొగడఘనాయనమగు
తత్ప్రీడిణినుతింప నల్లంబగు పద, ములను న్లాఘింప దొరకొనఁబుష్కరమగు.

తత్తన్నాయికాంగముల వర్ణింప దీర్ఘకాల మగు ననియు నుపమాన భూతచంద్రపద్మాదుల శ్లేషచేఁ చెప్పియున్నాడు. ఇంకను బ్రాచీనతరుములయి యిక్లాలమున నామమాత్రావశిష్టములు గానున్న భద్రక మదన తరలి శుద్ధవరాటి మొదలగు బహువిధపృథ్వులు చాల వాడినాడు. ఛందఃగర్త లెట్టిప్రాసల దుష్కరప్రాస లని చెప్పిరో యట్టిప్రాసల ననగా ప్త, స్త్రీ, స్త, శ్చ - మొదలగు రెండుమూఁడు హల్ సముదాయములు గలవాని వాడి నిరాటంకముగాఁ బద్యముల వ్రాసివాడు. దీనినిబట్టి చూడ సీతనియకలంకకవితాప్రవాహమున కడ్డు

లేదని లేలుచున్నది. ఈతఁడు తఱచుగా శత్రువుచున్న మందలి యుకారమునకు సంధిచేయుచు గొన్నిరూపముల వాడినాఁడు. ఇది వ్యాకరణసమ్మత మైనను శ్రుతికంటె వగుస్థలముల నిట్టిసంధి చేయరా దని నాయభిప్రాయము-ఉ:—“అనుచతఁడు, అంచథయంబొసంగి, ఒనర్చుచచ్చటిదానిన్” అని ప్రయోగములున్నవి. వీనిలో మూఁడవదానియందలి మొదటి మూఁడ క్షరములు తీసివైచిన నెంతయపార్థ మిచ్చుచున్నదో! కాన నిట్టివి జాగ్రత్తగా వాడిన బాగుండును. మఱియు, అట్టి యిట్టికల్పములపైఁ దచ్చబ్రవకారలోపరూపముల “అట్టిఁడు, ఎట్టిఁడు” ప్రయోగించినాఁడు. ఇట్టివి సర్వజనగోచరములు గాక బంధపారుష్యమును గలిగించుచుండును. తనజ్ఞానసూచకముగా కవివాడినాఁడు, కానిచో-

“కలరె యిట్టిరు సాందర్యభనులు మహిని”

అనడి గీతపాదమును,

“కలరె ? యిటువంటిసాందర్యభనులు మహిని”

అని ప్రయోగించుకొన్నఁ బై పాదసారస్యము రాదా ? తప్పుక కవిత్వసాండిత్యము చూపుటకే యట్టిపదముల వాడినాఁడు-

ఇతఁ రసవిషయమును విచారితము. ఈవిషయమున విపులముగ రసనిష్పత్తిని జూపిన సభను మిరువదిపేజీలవఱకు గ్రంథ మధిక మగును గానఁ గొన్నిపట్టల వాని నెత్తి స్పృశింతును—

ఇందుఁ బ్రథమద్వితీయాశ్వాసములలో సురసను ఋషిసేవనిమిత్తము వంపునపుడు శోకము స్థాయిగాఁ గలకరుణారసము నాటఁబడినది-

“విద్యకైయాచార్యునొద్ద కేగినయ్యపై చాలసేపుంటకు జలదరింతు,
జోటిక త్రియలతో నాటలకై పోవ తడవుగాప్పడమిఁక దల్లడిలుదు,
ఎటకైన వయనమేగుట తటస్థబైన నినుబాసి చనుటకు నెగులుపడుదు,
... ..

మామకతపఃఫలమ! నీవు మగిడి వచ్చి, కంటఁబడుదాఁకనీ ప్రతిక్షణమహాయుగంబులెటువలె యాపింపఁగలుగువాఁడ, న క్షటా! యెంతనిర్వయుఁడయ్యెనియతి”

“నీవు లేనన్ని నాళ్లను నావసధము, గహనభూప్రాయమై యుండుఁగద వెతల్లి”

“గోవిపాతరాయఁడయినవృద్ధతాపసునక క్షటయీవలసెఁగి ద్వితీయగా”

“ఎదలోని బెంగ నెవ్వతె మఱపించునింక, ముగ్ధు పలుకుల నెవ్వతె తెలుపునింక, విస్తయంబెవతె గావించు నింక.”

ఇత్యాదివాక్యములచేతను, “హర్తమున నశ్రువు లొల్లాడితండ్రిజూచి” అనెడి సురసవాక్యముచేతను గరుణకు స్థాయియైన శోకమును కవినిబద్ధించెను. కాన, కరుణమనవచ్చును—

అచ్చటచ్చట శృంగారరసస్వర్పలు గూడ నున్నవి. సురసకుమారులఁ జూచుటకు వచ్చెడినగరకాంతలఁ గొందఱినివర్ణించినాఁడు. ఇచ్చట శృంగారోద్దీపనవిభావనాదులు లేకములు గా నున్నను వర్ణనమాత్రము పూర్వకపుల ననుసరించుచున్నది.

ఇంక వీరరసమును గుఱించి వేతె చెప్పనక్కఱలేదు. చాలచోటుల యుద్ధారంభము లుండుటచే రాద్రరసము ముఖ్యముగా దీన సంగిరస మనవచ్చును. ఈరాద్రరసమందు మహాస్రగ్ధరాదివృత్తిములచేఁ బ్రకృతిపాత్రమేతానో తానేప్రకృతపాత్రమో? యనునటుల వర్ణించినాఁడు. ఇతరము లగు రసముల చ్చటచ్చట నుండి యంగిని బోషించుటచే నియ్యది సవరసభరిత మగుకావ్య మనఁదగును, గ్రంథవిస్తరభీతిని రాద్రాదిరసముల కుదాహరణముల సీయనైతి.

మఱియొక సర్వకవివిలక్షణ మగునుగుణ మీఠనియొద్ద నున్నది. ఏమన పూర్వకవిశ్రేష్ఠులు తామేదియో కలలోఁ దమతమతాతతండ్రులు గాని భగవంతుఁడుగాని ప్రబంధరచన చేయు మని చెప్ప మొదలుపెట్టితి ననునాచారము వారివారిప్రబంధములఁ గనఁబడుచున్నది. ఈయాచారము సీతఁ డనుసరించి యు నిట్టిమహాప్రబంధమున నవృత ముండరా దని మరలదానిని తగ్గించినట్లు తన పీఠికలో వ్రాసికొనియున్నాఁడు. ఇదియే యీతని యందలి స్తోత్రార్హమైన గుణము. మనపూర్వులు శతాంధన్యాయమునఁ దమతమగ్రంథముల వ్రాసిరి గాని యిట్టిస్వతంత్రబుద్ధిని వినియోగించుచురైరి. ఇన్నిసుగుణములు గలిగి సాహిత్యజ్ఞానమునకుఁ గేలూఁత యొసఁగు సీప్రబంధము ప్రపంచాకాశమున నక్షత్రమువలెనున్నది. ఇట్టిగ్రంథము నుచ్చదశలోనికిఁ దెచ్చిన మనయాంధ్రభాషామతల్లికిఁ గోటియలంకారము లొసఁగుటయేయని ఋఁతటితో ముగింపుచుఁ బైనావ్రాసిన విషయము లన్నియు సీయద్గ్రంథమునఁ గల్గు గుణములలో కణము లని తెలుపుచు నింతటితో విరమించుచున్నాను.

గ్రంథస్వీకారము.

(1) ఓడజేరము—ఇది విద్యార్థి నారాయణవనము కూరత్తాశ్వాసు అయ్యంగారు రచించినది. 36 పుటల చిన్నవచనము. అశ్వరురాజ్యము, అశ్వరు ద్రవ్యాదాయము, నౌకాయుధములు, ఓడనిర్మాణము, ఓడదండ, ఔరంగజేరు, ఐదవ జార్జిపౌర్వశౌముడు నను విషయములు గలవు. పూర్వకాలమునందలి యోడలవిషయమిందుఁ బెల్చెఁబడినది-విషయముకొంతమచ్చుచూడుడు-

“ఇత అశ్వరుకాలపు నౌకాయుధములను గుఱించి కొంత విచారితము 1580 న రాజాతోడర్మములుని అగ్రలో 1000 దోనెలను ఘ్రాబ్ ను సిద్ధము చేసికొని ఘూర్జరదేశపు పన్నులను కుదుర్చుటకై అగ్నర్ చక్రవర్తి పంపెను. 1590 న అగ్నర్ చక్రవర్తి తాతానాయకుడగు మీర్జాజానీబేగునకు స్వాతంత్ర్యము ప్రకటింప వలయు నను తలఁపు కలిగినందున నతని మీఁదికి ఖానికా ననునతనిని బంపెను. అందునకై మీర్జా 120 శస్త్రాస్త్ర సంభరితమైన ఘ్రాబ్ లను 200 దోనెలను ఖానిమీఁదికి వదలెను. వానిలో నొక్కొక్క ఘ్రాబ్ లోను దారుశిల్పులు, తక్షకులు, కట్టెపనివారు, తమకొఱముట్లతో సిద్ధముగానుందురు.” అగ్నర్ నౌకానిర్మాణస్థానములను స్థాపించిన సమయమున మూఁడు వేల యానపాత్రములుండెను. పిమ్మట 768 యుధపుటోడలుగా నేర్పడెను. ఇవి గాక జమీన్దార్లు జాగీర్ దార్లు తాము సర్వమాన్యముగా ననుభవించు చుండు భూములకై చాక్రవర్తికి పెక్కుటడలు దోనెలు సిద్ధము చేయుచుండెరి.”

దీని వెల రు 0-4-0 లు. చెన్నపురి, కోమలేశ్వరకేట, నారాయణ వనము వకుళాభరణముగారియొద్ద దొరకును.

(2) వ్యాసావళి:—కాకినాడ, నాట్యకళావిజ్ఞానమండలిలోని, మాధవశ్రీ చౌలాబాదు గోపాలకృష్ణారావుపంతులు, బి. ఏ., గారు రచించినది. వచన గ్రంథము. 1923 సం॥ మొదలు నేటివఱకు నప్పడవ్వడు రచించిన అపేక్ష, సగుణనిర్గుణమూర్తి, నిచ్చిదానందుడు, అజ్ఞానము, సప్తసౌహసములు, చక్రములు, యోగాభ్యాసము, పునర్జన్మ, లోకములు, బ్రహ్మాండములు, విజ్ఞానము నను పదివ్యాసములు గలవు. చక్రము లనువ్యాసములోఁ జక్రాకృతి, మూలా భారచక్రము, స్వాధిపానచక్రము మొదలగు చక్రములు పటములతో సోదా నారణముగఁ జూపఁబడినవి. డెమ్మినైజలో 123 పుటల గ్రంథము.

ఈకవిగారు “విశ్వమంతయు నసత్యమని కొంతకాలము నమ్మియుంటిని. ఈయభిప్రాయము మాతినది. విశ్వము భగవంతునికంటె వేఱుకాదని తోచినది. భగవంతుడు విశ్వరూపమున నావిర్భవించుటకుఁ గారణ మేమని పరిశోధించితిని నూతనభావము లుద్భవించినవి. స్థిరపడినవికావు. ఇట్టి యాందోళనసమయమున దైవికముగా శ్రీయరవింద ఘోషుగారి యోగసంకలనము (The Syntheses of Yoga) దివ్యజీవితము (The Life of Devine) సీతావ్యాసములు (Essays on Gita) చదువుటచే ననుమానము తీతినది. మన్మథుండగు శ్రీప్రయాగ పురుషోత్తంగారి ప్రసాదమున స్వకీయానుభవమునందుఁ గొన్ని యధ్యాత్మిక విషయములు గోచరించినవి. అంత నూతనభావములు స్థిరపడినవి.” — అని యుపోద్ఘాతములో లిఖించియున్నారు. వీరికి బాల్యమిత్రులగు వారణాసి సీతారామయ్యగారు జ్ఞానాభివృద్ధి విషయములో వారి వాగ్దానప్రకారము పరస్పరము తోడ్పాటుగలిగి యుండినందున—నింతమంది యూహలతో నిండియుండిన యీ గ్రంథము జిజ్ఞాసువులకు సాయపడకమానదని తలంతుము. వీరికేలిని జూపుటకై కొన్ని బంతులు—

“మిత్రోత్తమా? అజ్ఞానమహాత్మ్యమెరుంగఁ బ్రయత్నించుట వ్యర్థమా? దానికి హద్దులెచ్చుట? ఎంతవరకు వ్యాపించినది. పరిశీలించుము. విచారించుము. మనుజునిఁ బరిశోధించుము. మానవుడనగా నెట్టివాఁడు? వానియందే తత్త్వములు కలవని వాడుచున్నారు. స్థూలప్రాణ మనోచిత్తబుద్ధి సప్తేశనమేకదా మానవుఁడు. అట్టితత్త్వములలో నన్నిటికిన్న శ్రేష్ఠమైనది వ్యక్తేకదా? ఆవ్యక్తి నే వస్తుపరిజ్ఞానమనుచున్నారు. (Consciousness) ఈవ్యక్తి జాగ్రత్తునందు స్థూలప్రాణములం దేకాగ్రతనొంది స్వల్పముగా బహిర్గత మగుచున్నది. ప్రస్తుత విషయమే గోచరించుచున్నది. కాని భూతభవిష్యత్తులు తెలియకున్నవి. సర మానము సహితము పూర్తిగా గోచరించుటలేదు.”

దీని వెల 1-0-0. కాకినాడ సూర్యారావుపేటలో నాట్యకళావిజ్ఞాన గ్రంథమండలిలోఁ గవిగారియొద్దనే దొరకును.

(3) వామనచరిత్రము—సటీకము. రాజమహేంద్రవరము, అర్యపుస్తకాలయాధికారులచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. శ్రీమదాంధ్ర మహాభాగవతములోని బోధకాజానూత్యుని సహజపాండిత్య ప్రకర్ష చూపించు పద్యములకే టీక, తాత్పర్యము మున్నగునవి వ్రాయఁబడినవి; ఉన్నతపాఠశాలల విద్యార్థుల కిది

యద్దేశించఁబడియుండను. వారికిఁ దగిన భాషాభివృద్ధికిఁగా వలసిన పుస్తకమిది. బాలురజ్ఞానవిద్యాభివృద్ధిలంగోరు విద్యాధికారులు తమతమ యధికారములతో నుండు పాఠశాలలలో దీనిని శాత్యగ్రంథముగా నొక్కొక్కపారి నిర్ణయించి, బాలురతోపాటు ప్రకాశకులకును లాభము గల్గింతురుగాక.

ఈయార్యపుస్తకాలయముచా రిదివఱ క నేక బాలకోపయోగ కద్యగ్రంథములను, శతకములను టీకాతాత్పర్యములతోఁ జక్కగా నచ్చువేయించియున్నారు దీని ఖల 1-0-0.

(4) తొలకరిచినుకులు — ఇది అసంతపురము రాయలసీమ కవికుమార సమితినుండి వెలువడినది. అసంతపురము కళాశాలలోని విద్యార్థులగు ఉ. మ, ఆచార్య, మూర్తి యను మువ్వురు రచయితలు. వీరి గురువర్యులగు ప్రయాగ వేంకటరామశాస్త్రిలుగారు, పీఠికలోఁ దెల్పినట్లులు వీరికవితావాహిని గంగా స్రవంతివలె ముత్యోవ లంజనక చాలవర కేకముఖముగ నే ప్రవహించుచున్నది." ఇందు ఆత్మగీతము, పుష్పము, ఆశావసము, ఆతిభ్యము, ఇత్యాదిగా నిరుపది రెండు ఖండకావ్యములు గలవు. ముగ్గురివి మూఁడుకద్యములను మచ్చుచూపుచున్నారము.

చ. వగదితి కేయియంత బలవంతపు వంత రవంత చాళికేక

మొగిచితిఁ గన్నుల న్నిడురఁ బోవక తావక దివ్యరూపముఁ

దగ్గన్దెయించుచుఁ దరహతాపమునోర్పితి నేడ్చి వల్లభా!

విగళిత మైన బాష్పములు వీని దుపారమటంపు చూడమా. (మూర్తి)

చ. ఇక నొకసారి యగ్గిబడి యెల్లరకుఁ భవదీయపారిశు

ద్భృకలన చాటఁగా వలయు నంట; భవాబ్జభవాదివాక్తులే

యొకయపివేకీ చాకికడ నుత్తవి యయ్యెను; దుర్లభాంధులొ

క్రొరనినప్పడెల్ల నగునొక్కొ కృతానునికీలంబడఁ. (ఉ. మ.)

చ. అమృతమునిత్తు వేడకయె ప్రాణవిభుండని యెంచి నిన్ను జే

హమున కలంద పుష్పాడి నహర్నిశముఁ ముదమార నిత్తు, స్నే

హమున మెలంగ నెంచితి ననంగుని బాధల కొర్వఁజాల నో

శ్రమరకులేంద్ర! యిట్టి నను వంతల ముగ్ధగఁ జేయఁ బాడియే. (ఆచార్య)

ఇందు మొదట కులకతితోలివకు"అని యొకపాట వంటిది ౬ పుటలు గలదు. అదియుఁ దక్షిణ కద్యములవలె నిర్దుష్టముగా నలక్షణముగా నే యుండిన

నీపాత్రమునకొత్తో తగియుండెడిది. దీనివలన ను 0-6-0 కావలసివచ్చిరి అందు
తపురమునో సాధనపుష్కలమునూనో దొరకును.

(5) భక్తచింతామణి—కవిశేఖర వట్టాది సుబ్బారాయ విరచితము.
ఇంతవఱకు భక్తచింతామణి యిరువదిపాదములు ముద్రింపఁబడినది. ఇది యిరువది
యొకటవకూర్పు. ఇందు వెరుకటికూర్పులలోని పద్యములకంటె నెక్కువ పద్య
ములు గలవు. వెరుకటి కూర్పులో 270 పద్యములు. ఈ 21వ కూర్పులో
352 పద్యములు. మనయూర్ధ్వదేశమునో నేకని పుస్తకముగాని యిన్నిపాదములు
ముద్రింపఁబడినది కనఁబడదు ఇందలి పద్యములు భక్తిరసప్రధానములగుటయే
యిట్లు ప్రకటింపఁబడుటకుఁ గారణము. హిందువులకేగాక యితరమతస్థులకును
నిష్పాత్రము చరణయోగ్యముగానుండుట మఱియొక విశేషకారణము. కవి
గారే యిన్నిపాదమును ముద్రించుభాగ్యము వట్టుటచే గ్రంథము వన్నెకెక్కు
చున్నది.

మచ్చునకుఁ గ్రొత్తపద్యములు.

శా. బాలుక జాలికుఁ దగ్గిగుండమున నిల్వఁబెట్టి యాభీలత
జ్వాలాజాలములోన వానిఁ బడముల్ పాడించు, నాడించు; న
న్నాల్లీలక బహుశాపదాపుదపు మర్త్యంబాదుఁ బుట్టించి త్రి
దాలోలుం బొనరిం తమేయనుకు మాయక భక్తచింతామణి. ౨౨౪

మ. మమతాశృంగుల ముక్ దగిల్చి పటుకామక్రోధతోభాది వ
ర్గముఁ బైఁ గాపిడి బొదిబండియొక నిర్బంధించి, తీవాత్తుచే
త్రచుసంధాయక హేయకార్యచయముక సల్పించె; దెందాఁక నీ
యనుబాధల్ ? పరమాత్మ! నిత్యసుఖమిచ్ఛా! భక్తచింతామణి. 33౯

ఇది రాజునుపేంద్రనరములో గ్రంథకర్తగారియొద్ద దొరకును. క్రాను
నైజ పుస్తకము 5 అణాలు. జేబులో నిముసు చిన్ననైజ క్యాలికో వైందుది
9 అణాలు.

వర్ణము.

విద్యాప్రవీణ-బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు. (విజయనగరము)

- సీ. జలపూరితంబుకా నవ్యంబు లెల్లడ రతనతివాసీల రహిఁ జెలంగ
 ఘనవిరాసము మింటఘనముగ వ్యాపించి ఘనవిరాసపుసాంపుఁగడలుకొల్పు
 మేఘస్థిష మమోఘరీతిఁ జెలుగి చుండుభిధ్వానము పొందుఁగూర్చు
 మబ్బుచాటున నుండి యుబ్బుచూడెడి నెలవిద్యుత్ప్రదీపంపు విమలఁగూర్చు
 విశ్వసామ్రాజ్యఘర్మఁడౌ శాశ్వతునకుఁ
 బ్రకృతికల్యాణలక్ష్మితోఁ బరఁగుపెండ్లి
 కొఱకునావస్తునిచయంపుఁగూరు పనఁగ
 వర్షఋతుశోభ జగమునవ్యాప్తమయ్యె.
- గీ. పిడుగుఁబిరంగులధ్వనిఁగడలుకొల్పె
 మెఱుపుపచ్చయతా బాలమెఱుఁగునించె
 పొలిచె మిల్లఱుఁబురుగులు పొలుపురొలి
 యామతా బాలతేజఃగణానియనఁగ.
- గీ. పారిజాతాదివృక్షముల్ భూరిపుష్ప,లాజలం జల్లె; కాన్తగా లలితవర్ష
 బిందుముక్తాఫలాంబులఁ బొందుపఱిచె, నావధూకరు లూరేగు ననసరమున.
- * * * * *
- గీ. స్వర్ణలోకము నంటితిఁ జాలు నింక, నలరచాతలలోకంపు విలువఁ జూడ
 వలె ననుచు నస్మిక్రిందుగా నటలె ననఁగఁ, బర్వతపురీకజలమునఁబరిధివల్లె.
- ఉ. మర్కట మాళిఁ దాల్చి బతిమాలిన నిర్ఘ్న గణేమతల్లి తా
 నక్షత్ర నిల్వలేక వెన నభిని గూడఁగఁ బోయె నంచుఁ దాఁ
 బొమ్మచు నద్రి లజ్జఁ దనమో మొరుకంటఁ బడంగనియకే
 స్రుక్తి మఁసుంగు తాల్చె ననఁ జోద్యము గూర్చెఁ బయోద మద్రిపై.
- ఉ. నీరము కల్లుచోటువలె నిర్జలభూమితలంబు లేమియున్
 వారి నొసంగవంచు నవివార్యమహాశుభ కల్ల, మేఘముల్
 ధారల జల్లు పిట్టి భువి ధ్వంసముచేయఁగ నెంచి యేఱులం
 బారఁగఁజేసె భూమిపయి వర్ష బలంబులఁ జూపి యెంతయున్.

పాణిని-అలంకారశాస్త్రము

— సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ-బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు —

పాణినిమహర్షి గీర్వాణవాల్మీకయమునఁ బ్రసిద్ధవైయాకరణుఁడు. ఇతరము లగువ్యాకరణములు చాలగ నున్నను పాణినియవ్యాకరణమే నాఁటినుండి నేఁటివఱకును స్థిరమై పఠనపాఠనములయందుఁ బ్రసిద్ధమై యున్నది. ఇతనియష్టాధ్యాయి సూత్రపాఠముపైనే పూజ్యుఁ డగుపఠంజలిమహర్షి మహాభాష్యమును వ్రాసియున్నాఁడు.

వ్యాకరణమున నీముని యరువముఁ దై యుండియు విషయాంతరములను గూడ బాగుగ గుర్తెఱుంగు నని యతనిసూత్రముల వలననే చెలియుచున్నది. పాణినిమహర్షి కవిప్రవరుఁ డని ప్రసిద్ధి. ఇతనిశ్లోకములు కొన్ని సుభాషితావళి మొదలగుగ్రంథములయందు నాహరించఁబడి యున్నవి. అలంకారికులుదాహరణముగఁ దీసికొనుచున్న “ఉపోఽథరాగేఽవిలోలతారకం” మొదలగుపద్యములు కొన్ని పాణినికర్తృకము లని ప్రసిద్ధి. పాణిని యుపబాధిచ్ఛందస్సున నేర్పరి యని తే మేంపుఁడు వ్రాయుచున్నాఁడు.

వైవిషయములఁబట్టి పాణినిమహర్షి గొప్ప వైయాకరణుఁడే గాక కవియనని తేలుచున్నది. అతఁడు వాల్మీకయమును బాగుగ నవలోదనము నొనర్చి యుండుటచేతనే నమగ్ర మగుపట్టివ్యాకరణమును వ్రాయఁగలిగి యుండె నని మన మూహించుచున్నాము. వాల్మీకయమును బాగుగఁ బఠింపింపియుండుటచే నతఁడు వాల్మీకరహస్యములను చెలుపు నలంకారశాస్త్రమును గూడ బాగుగ గుర్తెఱింగి యున్నాఁడని చెప్పవలెను.

పాణిని కవిప్రవరుఁ డనుటకుఁ దత్తర్థకముగ సుభాషితగ్రంథములలో నుదాహరించిన పద్యములేగాక వేటొండాధారములేదు. అతనియష్టాధ్యాయినిబట్టి యావిషయ మించుకయుఁ చెలియును. కాని యతఁ డలంకారశాస్త్రము నెఱుంగు ననుటలోను, దాని నెఱుంగుటయే కాక తత్తర్థహస్యములను వివరములను బాగుగ గ్రహించె ననుటకును దత్తర్థకము లగుపష్టాధ్యాయి సూత్రములే కొంతవఱకుఁ బాలియున్నవి.

వైదికవాల్మీకయమున నలంకారాదికములు కొన్ని కన్పించుచున్నను శాస్త్రీయము లగుపారిభాషికపదము లు చెప్పటను గానరావు. నిరుక్తనిఘంటు

పును వ్రాసిన యాస్తాచార్యులు “ఉపమా, లుప్తాపమా” మొదలగుఁ గొన్ని పదములను వాడియున్నారు. పాణినిముని యాలంకారిక ననుసరించు లగు శబ్దములను బాలవఱకు వాడియున్నాఁడు.

1 ఉపమానాని సామాన్యపదైః. 2-1-55

2 ఉపమితం వ్యాప్రాదిభిః సామాన్యైః ప్రయోగైః. 2-1-56

3 త్వికోపనిషాదాపమ్యైః. 1-4-79.

4 అవ్యయం విభజనమీకపసమృద్ధివృద్ధ్యధాభావాద్యయ సంప్రతికట్టప్రాకుర్భావతత్పద్యధానుపూర్వయాగపద్య సాదృశ్య సంపత్తి సాకల్యాంతపదనేషు. 2-1-6.

5 తుల్యార్థై రతుల్యపమాభ్యాం తృతీయావ్యతరస్యామ్. 2-3-72.

6 ఉపమానా దాచారే. 3-1-10.

7 ఉపమానాద్య. 5-4-167.

ఈ మొదలగు సూత్రములం దుపమాలంకారవిషయము చెప్పఁబడుటయే గాక పారిభాషికపదములు “ఉపమా, ఉపమానం, సామాన్యం [సాధారణభర్త]” అను మొదలగునవి చెప్పఁబడినవి. వీనింబట్టి యుపమాలంకారమున నుపమానము, ఉపమేయము (విశేష్యము) సాధారణభర్తయు నుండవలె ననుసంశయవ్యక్తముచేయఁబడినది. సామాన్యపదప్రతిపదము లగు సాదృశ్యాదిపదములు మీఁది సూత్రములలోఁ గొన్నింటియందుఁ గానవచ్చును.

1 తేన తుల్యంక్రియాచే ద్వతిః 5-1-115

2 తత్ర తక్ష్వివ. 5-1-116.

అను నీ సూత్రములఁ బట్టి యుపమాలంకారమున నుపమానాచకములగు “ఇవ” మొదలగునవి యుండవలె ననియు వానికిఁ దద్ధితాదివృత్తులయందు వతిప్రత్యయమువచ్చు ననియు నిశ్చయించుచున్నాము. ఇందుఁ గ్రమముగ నాధి-త్రైతి-యనునూపమాభేదములు చెప్పఁబడియున్నవి. ఈ పాణినిముని మతము ననుసరించియే ప్రాచీనాచార్యచీవాలుకారికు లుపమయందు త్రైతార్థభేదముల నుదాహరించుచుఁ బ్రమాణముగఁ బై సూత్రములనే యెత్తినా యుచున్నారు. పై సూత్రములంబట్టి పాణిని యుపమాలంకారవిషయమునఁ తేసిన పరిశ్రమ వ్యక్తము కాఁగలదు.

1 మయూరవ్యంసకాదయశ్చ. 1-2-72.

వృత్తి- మయూరవివ వ్యంసకః మయూరవ్యంసకః వ్యంసకోభూర్తః. ఈమీఁది సూత్రమునుబట్టి రూపకాలంకారమును బాణినిమహర్షి బాగుగ గుర్తెఱిగినట్లు నిశ్చయింపవలెను. ముఖమే చంద్రుఁ డనునీతిని మయూరమే వ్యంసక మనునర్థమున సమాసము చేయఁబడినది కాన రూపక మనవచ్చును.

2 యథాసంఖ్యమనుదేశః సమానామ్. 1-3-10.

3 ఏచోఽయవాయావః 6-1-78.

ఈరెండుసూత్రములనుబట్టియు యథాసంఖ్యాలంకారము కొంతవఱకు సూచింపఁబడుచున్నది.

షష్ఠ్యాఽక్రోశే. 6-3-21. దాస్యాపుత్రః యక్రోశేకిం? దాసీపుత్రః.

మీఁదిసూత్రముచే నిందయందు షష్ఠి కలుకొనమాసము [సమాసమున “సుబోధాతుప్రాతిపదికయోః” అనుసూత్రముచే సుప్పిత్యయమునకు లోపము రావలసియున్నను రాకుండుట] విధింపఁబడియున్నది. కావున “తొత్తుకొడుకా!” అని తిట్టినపుడు “దాస్యాపుత్ర” అనియే యుండును. “దాసీపుత్రః” అనినచో నిందగమ్యమాసము కాఁజాలదు. తిట్టటయందు “దాసీశబ్దమునకుఁ బ్రాధాన్యము కాని పుత్రశబ్దమునకుఁ బ్రాధాన్యము లేదు. కావున దానికిఁ బ్రాధాన్యము షష్ఠివలననే తెలియుచున్నది. అది ప్రధానము కానిచో విధేయా విమర్శ మనుదోషము వాటిల్లఁగలదు. కానిదానునికుమారసంభవమున “ద్వితీయమార్వీ మివ కార్కుకస్య” అనినచో మార్వీ ప్రధానమై ప్రకృతోపయోగియగు “ద్వితీయత” అప్రధానమై మీఁదిదోషము సంభవించుఁ గావున నచట “మార్వీం ద్వితీయా మివ కార్కుకస్య” అని పఠించుచున్నాము. మీఁదిషష్ఠీతత్పరుషసమాసమున నదియు తరఫదార్థమే (పుత్రఅనునదే) ప్రధానము కావలసివచ్చును, గాన నలుకొనమాసమును విధించినఁ గాని యభీప్సితార్థసిద్ధికలు గఁజాలదు. కావున నీయోచిత్యమును బాగుగ గుర్తించినపాణినిముని ముఖ్య దోష మగువిధేయావిమర్శమును బాగుగ సూచించె నని మనము నిశ్చయింపవలెను. ఈదోషము లాలంకారికసంకేతితము లగుట నిర్వివాదాంశము.

పాణినిమహర్షి మీఁదియలంకారదోషవివయములనే గాక నాట్యమును గూడ బాగుగ నెఱుంగుటయేగాక నాట్యవిషయకము లగుగ్రంథములను గూడ గుర్తెఱిగినట్లు నిశ్చయింపవలసినదే. కలదు.

ఛందోగౌఢిక యాజ్ఞికబహ్వచనటాభాయః. 4-3-29.

వృత్తి:-ఛందోగానాం ధర్త ఆమ్నాయోవా ఛందోగ్యమ్, నాట్యమ్
(నటానాం ధర్త ఆమ్నాయోవా)

మీఁదిసూత్రమున నటులయొక్కధర్తము నాట్య మనియు, లేక వారిశా
స్త్రము నాట్య మనియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇట్లు సామాన్యముగ నే గాక విశేష
ముగ నాట్యశాస్త్రము గల దని చెప్పఁబడినది.

1 పారాశర్యశిలాలిభ్యాం భిక్షు నట సూత్రయోః 4-3-110.

2 కర్ణందకృశాశ్వాదినిః 4-3-111.

1 శైలాలినోనటాః, (శైలాలివా ప్రోక్తం భిక్షుసూత్ర మధీయతే)

2 కృశాశ్వినోనటాః (కృశాశ్వినా " " " ")

మీఁదిసూత్రములలో శిలాలినటసూత్రములు, కృశాశ్వనటసూత్రములు
విశేషముగఁ జేర్చినఁబడినవి. ఇట్లు సాణినిసూత్రములం దలంకారవిషయములు
కొన్ని కలవు. దిక్షాత్రము ప్రదర్శించితిని.

నీమగని కేమిచూచి మన్నించి మును వ,రించితే రాను పెడనపురీలలామ
రామలింగేశ్వరస్వామి వామభాగ, చంద్రశాలాసభాలంబ శ్యామలాంబ.
బూడిదలోఁ బడి పొద్దాడువానికి గండంబు మేన నలందఁగలిగెఁ

దోలు గప్పుకొనిగంతులు జేయువానికిఁ జలువదుప్పటిఁ గప్పుకులుకుగలిగెఁ

బాములఁ చాల్చి సంబరమందువానికి మేలిమిలోడవుల మేలుకలిగెఁ

గాడుల నెపుడు నిల్పడ గల్లువానికి నింటఁ బూఁబాన్పున నుంట గలిగె

నింత నిన్నుంచి కాని మున్నెఱుఁగునటవె, కృత్తివాసుండు పెడనపురీలలామ-

చట్టుతాటికి ముద్దుఁబట్టివైనప్పు డాగట్టితనం బెల్లు పట్టువడదు

గట్టువిల్తునిఁ జెట్టవట్టినయప్పు డాగట్టితనం బెల్లు పట్టువడదు

మెట్టదారికిఁ దోడఁబుట్టు వైనప్పు డాగట్టితనం బెల్లు పట్టువడదు

తిట్టలతేఁ దున్నిపట్టెన యప్పు డాగట్టితనం బెల్లు పట్టువడదు

పట్టువడకున్న వజ్రసంఘట్టనంబు, హృదయమున కేల పెడనపురీలలామ

రామలింగేశ్వరస్వామివామభాగ, చంద్రశాలాసభాలంబ శ్యామలాంబ. 30

మూఁఁడు కాలాబ్రములఁ జూచి తనయింటి కడవసి రెల్ల వెల్వడల నూకి

మొర గెడుమాఁడైఁ గాముకుఁడు వారాంగనాసంగమంబున నగ్నిసాక్షిగా వి

వాహమాడిన వరారోహను విడనాడు కైవడిఁ దుచ్చభోగంబు లనుస

రించి సాన్నిధ్యంబు గాంచిన యంత విసర్జించి ఘోరసంసారజలధి

మునిగి కొందఱు తిరుగుదు ర(నవరతము), రేపు గానక పెడనపురీలలామ

రామలింగేశ్వరస్వామివామభాగ, చంద్రశాలాసభాలంబ శ్యామలాంబ.

నీయాన దుష్ట

జొరక తడ్చితిసంహరణార్థ మరసి నీచరణంబు లెడ సదా ధరణములుగఁ

బూని మానుగ నున్నవాని కేనాటికి నైనఁ బునర్జన్మ మావహింపఁ

జేయఁదలంచుట నాయమే వెఱచినవానినే వెఱపింప వచ్చినట్లు

గాదె నామీఁద సిదయ లెదె వేడ్త, నేలుకోరాదె పెడనపురీలలామ-

నిన్నుఁగన్గొన్నవాఁ డెన్నెన్ని పూర్వజన్మములపున్నెంబు లొనర్చినాఁడో

కాని యాతంఁడె కులీనుండు లోకవిఖ్యాతుండు లక్ష్మీనమేతుఁ డధిక

నిశ్చలజ్ఞాని సూనృతమాని తత్త్వాభిమాని మానితముక్తిజాని మఱియు

నది లేనివాఁడు నిరర్థకుం డిందునందును లేనివాఁడు గావునఁ దదర్థ

మంత నాయందు సార్థకంబనక రుణ, వృద్ధిసేయవె పెడనపురీలలామ- 33

హరిశరుండే వడ్డుకైవర్వసంపన్నుఁ డతివ సౌభాగ్యదేవతపు నీవు
 సతి వై నకలమున నతఁడు హాటకమున కమితసాగంధ్యం బహర్నిశంబు
 గల్గినట్లు మఱి కమలాసనాది బృందారకసిద్ధవిద్యాధరపు
 ధానసంతానంబు దాఁ గన్నవాడయ్యె శౌకరుం డోదేవి సంతతంబు
 హిత మొనర్చితి పశుపతి కింత కలసి, లేఖ మంచది పెడనపురీలలామ-

లోకు లనేకులు నీకు నీ వేకాకి వై కోర్కై నందట నేకకాల
 మందు నృజించి మున్నందులోఁ గొందఱి కిందొక భాగ్యంబు గొందఱకు వి
 శేషదారిద్ర్యము చేజేతఁ జేసితి పక్షపాతం బేమి భాగ్యవంతు
 లనఁగ శుష్కదరిద్రులనఁగ నీకన్నకానుపుకాదె తప్పలే దవయశంబు
 కప్పు నెఱిగొప్పు నెవమున విప్పదనరి, కూలె నొడలఁ బెడనపురీలలామ-

మందహాసము కౌముదీందరి మధురాధరమరందమహితసారంబు నవ్వ
 మృగనాభిలిక ము త్ప్రేక్షక ... నీదువదనరా కానుభాంశు
 మండలంబు కటాక్షతండ్ పతుండమరీచులలోకవిలా చనప్ర
 కాండచకోరసంఘంబుల కెడలేని కవఁగూర్చి నుర నేత్రితై రవముల
 కెప్పుడువికాసమొనరించెనుఁ దునాద,రించి యెమిందుఁ బెడనపురీలలామ-

అసిర ఘోరాకారుఁ డత్యంతశూరుఁ డు త్ప్రేక్షమదాంధుఁ దూరితిబలుండు
 మహిమాసురుం డుగ్రమహిషి దురాగ్రహం డె విగ్ర వాంబున కరుగుదేర
 నెట్టహాసంబున నరిగుండె వగిలించి తొన కాలాహిసమాన మైన
 శూలాగ్రమున వాని నెలకుఁ బడఁగ్రుమ్మి మో మెట్టతామర మురువుమీఱ
 నసువ్రలకుఁ బాపి దివిజలకథయమొసఁగి,ప్రీతిఁ జెందితి పెడనపురీలలామ-

దేవతామకుటప్ర దీప్తమాణిక్యసిరాజితపాదసారసవికాస
 కాసరాసురకులార్గ్రే సరామృతముగ్ధిలయనమయమహానిలప్ర భావ
 భావజారాతిసంభావనామూలజగన్నుతాకార రేఖావి శేష
 శేషభండ్ర భూషితభూషితాదిసత్వగుణప్ర ధానసత్వస్వభావ
 భావనాతితసుమహత్వ భవనభవన, పాలనామోద పెడనపురీలలామ-

తానంబు లేని ప్రాతన్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానకర్తసఁదోహ మేల
 జ్ఞానంబు లేని శస్త్రపురాణ(కావ్యే)లిహాసపాఠితనాభ్యాస మేల
 కింతంబు లేని రాగితరంగసంగితలాన్యాభినయదోష్వలాస మేల

భామినిలేని పుష్పసుగంధకర్పూరతాంబూలమాలికాతల్ప మేల
 భవదనుగ్రహ మిల లేని పంచజనుల, కేలాకో భక్తి పెడనపురీలలామ-
 బహులోభమతికి ద్రవ్యం బగ్గలం బైన నేమి మొదల తగ్గనేమి ఫలము
 విశ్వస్తకు సమస్త విధభూషణము లుండ నేమి లేకుండిన నేమిఫలము
 మంకున కంగవాసాంగత్య ముచ్చిననేమి యబ్బకయున్న నేమి ఫలము
 వసుధ సంధున కక్షిచైకాల్య మొలైననేమి కాంసంలైన నేమిఫలము
 గుణముసూత్రంబుపుంస్త్ర్యంబుగోచరంబు, గోయిపోయినఁ బెడనపురీలలామ
 రామలింగేశ్వరస్వామి రామభాగ, చంద్ర శాలాసభాలంబ శ్యామలాంబ.
 బాల్యచైధవ్యసంప్రాప్తకులాంగనాకులమనముంబలెఁ గోస్తై లభి
 కల్లోలముల భంగిఁ గడువడి జనపడి పుట్టి పుట్టినయట్ల మట్టుపడు ద
 రిమ్మలంబెప్పు డుర్యితలంబున దున్దవాంధసంబంధభాగ్యంబు ముందు
 గలుగుఁ దోడ్పడనె తొలఁగు నొక్కింత తిరంబుగా నేర దప్రాప్త మైన
 పృష్ఠలబ్ధపదార్థంబు సరణిపట్టి, జాలమేకాదె పెడనపురీలలామ
 రామలింగేశ్వరస్వామి రామభాగ, చంద్ర శాలాసభాలంబ శ్యామలాంబ.
 బాలేందుసంకాశఫలదేశాంతికస్తూరితిలకాతిగంధసార
 సారకాశ్చీరసంభారసీమంతని(రంత)రసాభాగ్యరాణివాస
 వాసవసీలాశ్చ వారవిస్తారభాస్వరకచరచితపుష్పస్త్రకాశ
 కాశసీకాశసంకలితరోమావళికల్పవల్లిస్తబకస్తనాభి
 రామ రామామణిశ్యామర(ణతలా)గ్ర, కిపుగణిరామ పెడనపురీలలామ-
 పాండిత్య మొక్కింత పాటిల్లునంత దుర్వాదియై బుధులఁ దిరస్తరించు
 భాగ్యం బొకింత సంప్రాప్త మైనంత యున్నట్లుండై ధనికు ననాదరించు
 భుజిత్తే యొక్కింత పుష్టి మైనంత నిర్దయుండై యితరుల భాధలఁ గలంచుఁ
 బడుచు నిచ్చుచొకింత పదిల స్తత్యర్థియై త లక్షహరించు
 మూండుసాధు, వృత్తియోసలె పెడనపురీలలామ-
 తఱచుగా మొసలివారను నున్న మానికంబును బెకలించిమే లెనయవచ్చుఁ
 గడలేని కరకుల వడి మొరంగెడు సముద్రంబు నొక్కుచుడి దాటవచ్చుఁ
 జటులకల్లోటకజాతిపామును బువ్వదండపోలికఁ దలఁదాల్చు వచ్చుఁ
 బొంచి ముదితనంబు గాంచి పంచాస్యంబు నింపుగాఁబట్టి యాడింపవచ్చుఁ
 గాని మూర్ఖునిఁ జెలువఁగాఁ గా దనాక, యేలుకోవచ్చుపెడనపురీలలామ-

నీవాడ నంటి మన్నించుచుటాటి నింకేమననునటాదు నెంతదాఁక

నేడుకొందు నటంచు విసువక మఱియు నెన్నెన్నివిధంబుల నెన్నినామ
నవి విన్నవముచేసినను నూరకుంట నాయంబుగా దంటి నే మన్నఁ గరుణ
రాదాయె నామీఁద లేదాయెఁ గవికరం బాఁడువారిమనంబుఁ జూడ వజ్ర
నిష్ఠురం బనుశాస్త్రాక్షి నిక్ష మనఁగ, యేలుకోవచ్చు పెడనపులలామ-
ఱిలలోన నెన్నియోనులఁ బుట్టి గిక్కినో కాని పుష్కలకాంక్ష వదలె
భవిలోన నెన్నిజంతువుల హింసించెనో కాని ఘాతుకధ్వజ(లనతోలఁగె)
జగతిలో నెన్నిదుష్టాతులఁ గూడెనో కాని పుష్కలమర్వికార ముఁగె
వసుధలో నెన్నిపాపము లొనరించెనో కాని దుష్టాపంగత్య మరిగె
నెప్పు డెట్లైన నీకేపుఁ డే న్యతంశ్రుఁ, యేలుకోవచ్చు పెడనపులలామ- రగి

పుష్కలయదిమొదల పొట్టకై హీనుల యాదించుచో విడియఁజేక
పొట్టనిండిన యంతః బాలఁతుల పై నాన గాసిల్లుచోఁ దన వాసిలేక
పాలఁతి గల్గినమాత్ర భోగంబు గొన నుత్సహించుచో నేమైన నెగ్గులేక
భోగంబు లమర నపూ ల్పాదించుచో వినయవృక్షేక

క్రాలె నీఘట మెంతదుష్ట మనాక, యేలుకోవచ్చు పెడనపులలామ-
మతమొందు గల దని మద్యమాంసంబుల భక్షింపుఁ జూతు రవేక్షఁకొలఁది
మహి వింత కా దని మహిషమాష్టలాది దానములగొందు రుదారకాంక్ష
స్వభోగంబు నిశ్చయ మని పశువధఁ జేయఁ బాల్పమదు రన్యాయబుద్ధి
విధ్యుక్త మని మునివేషంబు దాల్చి యింటింట భుజింతు రూర్పడలకుండఁ
గాని హానికి వెఱవ రెంతేని వైసి, చూలి కలిమాయఁ బెడనపులలామ-
నత్యంబు తూన్యం బనత్యంబు మాన్యంబు భర్తంబు కలపు దుష్టర్థ మురపు
నీతిమారం బనినీతి పారంబు సౌజన్య మొక్కింత ద్వాన్య మింత
యని చెప్ప నలవిగా దక్కటా యీప్రళంఛంబునం దేమైన సంతతంబు
నను గన్నతల్లి వీ వని నన్ని యున్నవా కేల నో యచ్చ నీకృపగలుంగఁ
గా నెట్టియవవాద లేని కుచ్చితులు గూర్చినఁ జెందునే విమలుని దమంబు
రవినిఁ బొందు నె నిర్విచారమిది నామొ, తాలకింపుము పెడనపులలామ-

తనతప్పు లెన్నెన్ని తలఁదన్నుచున్న నూహింపక యెదులతప్పే గణించుఁ
దనవృత్తి కొఱగాని దని విచారించక యితరవృత్తిగుఱించి యేవగించు
దనధౌర్వ్యమొత్తైనదలఁచకపరులందుఁగలుగు ధౌర్వ్యమునకుఁగలవరించు

దనబుద్ధి లేమిలోఁగొననేరకత్వంత మమ్యబుద్ధికొఱుత కపహాసిందుఁ
దనకుఁదోడెదురామదుగ్ధముఁ జెందు, (శీలమెఱుఁగక) పెడనపురీలలామ-
భుని మగవాఁడయి పునందుకు మును తనకుఁ గల్గినకొలదిని గడిచి
కలమాన్న మైన నాఁకలిపీఱఁ గలిమైన గంజిమైనను మహాత్తంత నొక్క
రికిఁ బెట్టి తాను గోరిక మీఱఁ గుడుచుట యధికాక పౌరుష ముదరపోష
ణముమాత్ర మొకలక్షణమె గ్రుడ్డికొఱైర ముక్తు నఁబరిగెలనొక్కిమెక్కి
తనకడుపుఁ బ్రోచికొనలేదె తనముఖు బెఱిగినదికాదె పెడనపురీలలామ-
భునికులైయుండి కొందఱు దురాశల నొక్క వేల్పుపై నెపపెట్టి చాల్చుగట్టి
యొక్కరిని బట్టి గ్రుక్కరిచ్చుక వట్టి మఱుమాటలాడఁ బల్కాఱువేడి
చిత్త మాదిమధనద్యిగుంబుగాఁ దెచ్చి కలదానితోపలఁ గలిపికొందు
రది యిది కూడ ముం దరుగునం చెఱుఁగదు క్రొత్తను బ్రాతని రెత్తిపోదె
తలబడుపు చాలఁ గల్గిన తరుపుమొదలు, నేలఁగూలదె పెడనపురీలలామ-
శాంభవీ శుంభనిశుంభవీరభటసంరంభవీతూలతారంభవీతి
యోగధీశ్వాతకుప్రయోగధీరవిహారి వాగధీశనుత శీతాగసూతి
ధానుశీధరగదాధోరజీచంద్రమోధానిశీ భావుకాధారసాతి
వాహినీసుషమాప్తవాహినీ హర్యక్షవాహినీచం రాహినీతి
హోత్రనేత్రకళత్రవనిశ్రవచ్చురిత్ర మాంపాహి పెడనపురీలలామ- ౬౧
ఁగుదిగ్దనుగండు వేడుకతోఁ దాళగాఁడయి లయతాళగతులఁ దెల్పు
మద్దెలగాఁడయి మఱితోడఁబుట్టిన యతఁడు మృదంగవాద్యంబు నెఱవ
మఱఁదలు కికబ వ్య సహస్తంబుజలై స్వరపు
మాణ మేర్పఱుప నెప్పుది తేఁడు తాండవం బాడ మాణిక్యసింహాసనమున
నెలమిఁ గూర్చున్న నీవీవి నన్నఁదరమె, త్రిపురసుందరి పెడనపురీలలామ-
పుట్టిని ద్వేషలి తపోవసంబున నివృథవభక్తి నిష్ఠఁ దపంబొనర్చు
చున్నెడ జడదారి మిన్నయై వచ్చిన తెల్లదాల్వేల్పు గుట్టెల్ల బట్టి
బయలు గావించి సంభావించి యతని నిజస్వరూపంబు సర్వస్వతంత్రు
రాలనై కైకొని కైలాసకైలంబుఁ జేరి తయ్యారె నెచ్చెలులమొఱఁగి
కోరినమగండు దొరకిన కోమలాంగి, శీల కరచింత పెడనపురీలలామ-
సంతతం బాజవంజనసౌఖ్యమూలం బనంతజీవంతీవనయన లనుప
దార్థనిష్ఠ యము యథార్థంబుగా వట్టిజోగి సదానందయోగి పుట్టు

భోగిఁ గావించితే యోగవిప్లాగరిష్టత నెంత దృఢమైన పతిమనంబు
 సతి హావభావచేష్టలతావలి వలగొన్నంత నెకపాఠ వెన్నగాదె
 కానిచో మేని సగము నీలోనఁగలిసి, త్రిమృదుటయెల్లు పెడనపురీలలామ-
 దయఁ దుగ్రాక్షవిందావరు, డయి చేయునధ్వరంబున కాదిమైన నీయు
 దాసీనమున కాత్త రోసి పద్మాసనాసీనవై సోలి నీదిత్త మీశ్వ
 రార్పణ సేయుచో వస్తుకర్త తలవంప యాగదగ్గ మొనర్చి యలరి తింతె
 కాని తండ్రిని యల్లమానితే పతినింద కోర్కురె సుచరిత్ర లుర్వి నీప
 తివ్రతామహిమంబు నుతింకఁ దరమె, కృతము(నిష్కారిత)పెడనపురీలలామ-
 కనుఁగొన్న నీకు నే ననుఁగుభృత్యుడఁ గాని కలవైన నన్యుడఁగాను దలఁచు
 గనికరంబునఁ గావఁగా దిక్కు నీవని వర్షియున్నాను నిజమ్ము సంత
 యమ్ము లేదమ్ము నేవననేల నాగుణ క్షాటుఁగ వే నీవు న న్నెలమిఁ బ్రోవు
 తనయుల గుఱుతెఱుంగని తల్లికలదె లోకముల న్నెడవైనఁ గంటివే వి
 శేషసర్వస్థైరాల వశేషధర్మ, మూల మాలించు పెడన పురీలలామ- ౬౬
 శరణుసాచ్చిన నెంతశాస్త్రపునైవ మున్నదనింతు ననుచుంతు మరుగ నమ్ము
 శరణువాని వంచనసేయ నగునె నీ చరణారవిందసంస్మరణ మనికే
 మఖిలదుర్భరరోగహరణము కళ్యాణకరణ మాధరణముగా రచించి
 నీవి మద్రసనానటీవిలాసినికిఁ గల్పించి యాడించి పాడించి మెఱుతు
 నేమి లోపము లేదు లే దేలుమెలు, చాలుఁజాలును పెడనపురీలలామ-
 తరుణేందు రేఖావతంసంబు వికసితపుండరీకశిరోవిభూషణంబు
 లీలాకరాశద్వగ్గీర్ణంబు లోహితకుంకుమాంకితతిలకాంకురంబు
 విశేషప్ర భాపూరణసితాంగరాగంబు సురభిచందనగంధశోభితంబు
 కాళోలకాంతిసంకలితలాంఛనము ప్రసిద్ధకస్తూరికాచిహ్నితంబు
 నేకమూర్తి నహించిన నీశ్వరేశ్వరివి మొత్తాలించు పెడనపురీలలామ-
 పోషింపవలయు మత్స్పూర్వజన్మాతదురితసంహతి సంత దొలఁగఁబ్రోవి
 మన్నింపవలయు సన్దానించి పైవచ్చు నిరపవాదమునెల్ల నీరుచేసి
 రక్షింపవలయు నుపేక్ష సేయక దుర్విపక్షశిక్షణమున దీక్షఁబూని
 పాలింపవలయు నాపాలివైవంబ వె విపదంబుధిఁ దరింప వెరవుఁ జూపి
 శరణు వేఁడెదఁ గరుణించు చరణధూళి, పాళి వైఁ జేర్చి పెడనపురీలలామ-
 మాతంగనందనీ మాయాజగన్తోహిని సింహవాహిని విగమమార్గ
 సంచారిణి నిత్యసత్యస్వరూపిణి వాగ్వాదిని ప్రణవప్ర ధాని

కేరీనినోదిసి కాశీకళామాలిని లనన్తోదిసి కాలనియను
 వేదిసి కలుషవిభేదిసి మధుసుధామోదిసి ప్రా లేయమేదిసిధ
 రాన్వయపయోధి భాగ్య కర్తాలయా శ, కీరధారిణి పెడనపురీలలాను
 రామలింగేశ్వరస్వామివామభాగ, చంద్రశాలానభాలంబశ్యామలాంబ. ౭౦
 ఓయన్తు! నీవు రా రా యని పిల్వఁ దా నరుదెంచి మ్రొల సాష్టాంగదీర్ఘ
 దండప్రణామంబు దగఁజేయఁగా నేల నుదర ముబ్బునను లంబోదరుండు
 కరచరణంబు లక్ష్మణ మోపలేకున్ది యరసి దైవాత్మకుం డకహసించి
 మ్మయవృద్ధు లుభయపక్షముల నీదయఁ గాంచెఁ గానిచో నెట్టివారైననీమి
 సాధుసంతాపమునఁ గులక్షయముగాంతు, లేకదాధాత్రి పెడనపురీలలాను-
 లఖిలజగంబు దైవాధీన మాదైవ మరయ మంత్రాధీన మనఁగ మంత్ర
 దేవత వస్యదధీనవౌటరుదె మంత్రంబు సూత్రంబు సూత్రః బునందు
 మనువర్ణ్యములమూల్యమగులునాయకరత్నమీ వనిమంత్రార్థమెఱిఁగినుమతి
 జపియించు జపితనై తిపుమ నం దొలఁగిపోఁ గలవె యీ తెల్విసి నెలవుదేట
 మరువు దెల్పితి నీమేలు మరువఁ జాలఁ, (జాల) బెలయ్యెఁ పెడనపురీలలాను-
 మా మాయజిమ్ముగృహయత్తచిత్తవై యేయపాయ
 మేయెడ నను దాయనీక సహాయమ్ముఁ జేయకున్నతే నన్యాయమెందు
 వినఁబడదు గడమ్ము వేయేలనిక నిన్నుఁ బాయఁజాలఁ దొలంగఁద్రోయకవల
 నాయమైఁజుంగ నుపాయమ్ముఁజూపి నా సేయవీన్నప మెల్లఁ జత్తగింది
 కాచి రక్షించి వర్జిల్లు కల్పవల్లి, శ్రీలువెదచల్లి పెడనపురీలలానురామ-
 ఓదేవదేవి మహాదేవి నీదివ్యకరుణాకటాక్షవీక్షణము లొలయు
 సందాఁకఁ గాక సంధ్యావిధు లన్న సన్నుతు లన్న నిరశనవ్రతము లన్న
 జపము లన్నను దశశ్చర్య లన్నను మహాత్ములకసంతరమెందు కిలఁగలుంగు
 తపనిధి దొరకుసంతకుఁ గాదె ధూపదీపాంజనవివిధమాయాభియంత్ర
 మంత్రతంత్రఖనిత్ర సామగ్రుల్లెఁ, గ్రియలుశోధింపఁ పెడనపురీలలాను-
 నీకు మాటిలతని నీకుమారులలోని వానిఁగా నన్నుఁ బ్రో వంగవలదె
 నీకరాసి దొలంగనీక రాసిగలంగ నాయరాతులపాలు సేయ వలదె
 నీకథామహిమల నేకథామహిమాన్యు లలర నాకెఱిఁగింపఁ దలఁప వలదె
 నీప్రపాలోకనానికపాలనము దీనులయందు ముందుగాఁ దెలియవలదె
 వలదు వలదు పరాకు నాపలుకు లనధ,రింప నదనిదె పెడనపురీలలాను-

చెల్లుచో నీ వేమి సేయనూహించిన వలదనువార లెవ్వార లెవ్వ
 రిని నైన నీళ్ళ ముంచినఁ బాల ముంచిన నీవకా(కొరులేరి) నీయుదార
 మాయానిమోహితాశ్చకులయివలువే... మకలువత్వముగాంచుటం తె కాని
 భవదాజ్ఞలేనిదే ప కేపణ ...
 బాటనేర్చునె వలఁబడ్డ పక్షిబాతి, త్తక్షలల్లార్పఁ పెడనపురీలలామ, రామ.
 ఉండుండి తా నొండు రెండుఁ బుడ్రెండంచు నాకన్ను లెన్నుచున్నాఁడుచూడు
 మెడలేదునాముక్తుపాడుగుమూరెఁడుబా రెఁడనిమునుగొల్చినాఁడడిగిచూడు
 మదిగాదునామోము లాటంచుఁ బల్కాటువెక్కిరించుచు నాడు విధముఁజూడు
 వెక్కిరించుట కేమి నిక్తమాడెద ముందు నులిపె నాచెవి జోడు దెలిసిచూడు
 మనెడితనయులఁ గని ముద్దుగొనియెద వల, రివమదంబవు పెడనపురీలలామ-
 నను బరిపంథిమండలమధ్యవర్తినిఁ జేసిలే నీపాదసేవకుని మ
 నోద్వభక్తిఁ గన్గొనవచ్చు నాకడ శత్రుసంహారకసాధనంబు
 గలదు భవత్తటాక్షంబను సితమండలాగ్రంబు దానిసహాయ మూని
 నిమిషమాత్రంబున నిర్జింతుఁ జట్టుముట్టిన రిపుకోటి నెల్లను జలింప
 నాత్త నేమియు సర్వమాయామహేంద్ర, జాలనాశని పెడనపురీలలామ-
 స్వప్నదశలయందు సహితంబు నీపాద సేవయేమిట భక్తి సేయుచుందు
 బాల్యచేష్టలనైనఁ బలు తెఱంగులఁ బోక వేడుక నినుఁ గొఱియాడుచుందు
 జాగ్రదవస్థల సతతంబు నీకథాసల్లాపముల గోష్ఠి నల్పుచుందు
 నేకాల మెలమితో నీకటాక్షంబె నాకొరవంచు మదిలోన మురియుచుందుఁ
 గానియొక్క పృథివీరమార్గంబెఱుంగఁ, దృఢముమాత్రంబుపెడనపురీలలామ-
 హీరతాటంకద్వయాకృత ప్రద్యోతనద్విజరాజ లనిరంత
 రవశీకృత ప్రభుకర్ణకుండల కరు ఖండలధరి
 తనమస్తభావనజాతభవాండభాండపిచండిలచండిలసన్నహార
 జితమయాధరణవిద్యుతిమిత్రహారిద్రవిశ్రుతస్థండిలవిశ్వవిభవ
 సాంద్రసాభాగ్యమండలేశ్వరి యనశ్వ, రీమహేశ్వరి పెడనపురీలలామ
 రామలింగేశ్వరిస్వామివామభాగ, చంద్రశాలాసభాలంబశ్యామలాంబ. ౮౦
 సరకుంజరులకెల్ల 'నాసి తత్త్వం గురోః కర' మను నీతి సర్వంబు గురుఁడు
 గురుఁడు చదుండు నీశ్వరుఁ డన్ననీకతి కన్న వేటొక్క చేరెన్న లేదు
 తత్పరంభామసంధాతకాద్యంతరహితున కిల్లాల వాశ్రితుల నేను

జీతటి రాజశేఖరుని చీకటితోడన కూడి పాయేగా
నాకడ యక్షు లాతనికి నవ్వరమార్గముఁ జెప్పి యంకఁగఁ.

౫౦

ఉ. భాస్కరుఁ డంతలో నుదయకర్వత మెక్తఁగ భూవిభుండు శ్రే
యస్థరి యైనలక్ష్మీక్రియ యుగవ తోడుగ నేగి కానలోఁ
దస్తరమార్గము ల్గడచి దవ్వలఁ *గాంచె దటాంతకీలితా
హస్తరత్నజాలవలయం బగుయక్షవిహారదుర్గమున్.

౫౧

ఉ. ఆనగరంబుచేరువ వనాంతముఁ జొచ్చి సరోవరంబులో
స్నానము చేసి భాస్కరుని సారజపంబునఁ గొల్పుచుండఁగా
మానవు లెల్ల నెవ్వనికి మద్రపురాధిపతిత్వ మిత్త మం
చూనినచర్చ నున్నయెడ నొయ్యన యక్షులు బుద్ధి గొల్పినఁ.

౫౨

క. మదకరికిచేతి కొక చ, క్షుదనపు వనమాలా† యిచ్చి కదలించినచో
నది యెవ్వనిమెడ నిడియెను, విడితెంబుగనతఁడెమనకువిభుఁడొననుచుఁ.

క. అందఱు నొక మదహస్సిని, నందముగ నలంకరించి హస్తాగ్రమునం
జెందొవలదండ యిడి వే, డ్దం† దూర్యధ్వనులు చెలఁగఁ గదలించినచోఁ.

క. జంభారి నెదురుకొనఁ జను, కుంభింస్రనితోడి పిడియొకో యిది యనఁగాఁ
కుంభిని పురి వెల్పడి యా, కుంభినికటియఱుత దండ కొమరుగ వైచెఁ.

వ. ఇట్లేనుఁగు పువ్వలదండ మెడ వైచిన.

౫౩

ఉ. ఆద్రవిశేషుఁ డాత్మసతి యవ్వరలక్ష్మీయుఁ బోలె మున్నుగా
ధద్రగజంబునెక్కి కడిపాతకగాయకకీరనీయుఁ డై
మద్రపురంబు సొచ్చెఁ దను మంత్రులు గొల్పి మహాసనస్థుఁడై
రుద్రసఖుండు పోలె నతిరూఢికి నెక్త నుదారసంపదఁ.

౫౪

మ. రమణీచందనగీతవాద్యకుసుమ స్రగ్వస్త్రభూషాదిభో
గములం గోరికి మూరిఁబోవ నతిసౌఖ్యం బందుచు స్తంత్రీవ
ర్గము కార్యంబులు దీర్పఁ పారు లనురాగం బంది నందింప రా
జ్యము సేయంగ సహింపలేక బలిమి న్నామఁతభూమిపతుల్.

౫౫

ఉ. ఎక్తడివాఁడొ వీఁడు మన మిందఱ ముండిఁగఁ చేరకాఁడు దా
ని క్తడఁ జేరి మద్రపుర మేలెడి వీనికి రాజ్య మిం కిటం

* గాంచెను రత్నకలితా, హస్తరత్నరాజవలయంబగు- † చక్కదమగువనమాల- ‡ తను
కం దూర్యధ్వనులు.

డక్కిన హాని యా నని కడంగి తదుద్ధరణాభిలాషులై
యొక్కెడ దండు గూడుకొని యుక్తునఁ గోటకుఁ జాట్టుముట్టినఁ. ౮౯
గీ. అపుడు సంధిచూట లైన నాడింపక, దొరల నైనఁ బోరి కరుగుఁ డనక
ధరణివల్లభుండు తానైనఁ గడలక, యతివతోడ నెత్త నూడుచుండె. ౯౦
వ. అయ్యవసరంబున మంత్రులును దొరలును బరివారంబును వైరు లెత్తి వచ్చి
కోటమీఁద విడిసినప్పుడు నీ పూరికునికి రాజధర్మం బగునె మీకునైన నెల
వాన తిమ్మనిన విని యు వినినిధంగి నున్నఁ దత్తంతారత్నంబు పాచికలుచే
తంబట్టుకొని. ౯౧

గీ. తఱిమి సామదానదండభేదములలో, నొకట నైన వైర ముడువవలయుఁ
బగతురెల్లఁ గూడి *వై నెత్తివచ్చిన, నెత్త మాడుచుండ నీతి యానె.
క. అనవుడు జనవల్లభుఁ డిది, మనచెఱిల నొనఁ ద్రవమాయాగతి మె
చననున్నవి చను నెచటను, మననున్నవి మను బలాగ్నిమధ్యములందుఁ.
క. వృక్షముననున్న యేగురు, యక్షులు మనరాజ్యమొసఁగి హరియింపఁగ న
ధ్యక్షులు మన కిది పనియే, యక్షంబులు వైపు చాలు నాడుద మబలా.
వ. అని యనంతరంబ తత్త్వతస్థరణంబుగాఁ బలికిన మనంబున నెఱింగికొని
యయ్యక్షు లక్షణంబ మన మిచ్చిన రాజ్యంబున కుపద్రవంబు పుట్టుచున్న
యది యొక యుపాయంబు లెర్పింపవలయు నని వచ్చి యాకూడిన రాజుల
లోఁ బరస్పరవైరంబును మనోవైకల్యంబును బుట్టించిన నాదండు రెండ
టలై. ౯౨

మ. తమలోఁ బోరుచు నత్రుక్షుటన సమద్యద్భూరిపహ్నిస్ఫులిం
గము లాశాంతములం బశంగములుగాఁ గావించఁగా బాహువి
క్రమముల్ చూపి గజాదిసైన్యములు మ్రగ్గం దోం మె రక్తపూ
రము శెందూళి నణంపఁగాఁ గడఁగి రారాజన్య లాజి న్వడిఁ. ౯౩
ఉ. అక్షలహంబు చూచి చని యానృపశేఖరుఁ డాజ్ఞామిలోఁ
జక్కిన యశ్వరత్నిములు సేధురబృదములు స్రవంబులుం
బెక్కుధనంబు లత్రుములు భేరులు జోళ్ళును గోటలోనికిం
గక్తునఁ గొంచు నేగి యధికం బగుసంపద నెలె నప్పుడిఁ. ౯౪

*వైవచ్చి విడిసిన, అవుడు నెత్తమాడ వర్త మగునె †ద్రవనతి మెగతియొ, చననున్నవి
జేగమ చను.

వ. అనిన విని యయ్యవధూతకుం డిది భాగ్యం బంటి వేని పూర్వకృతసుకృతి విశేషంబున నిది లభించెం గాక కానినాఁ డిటు గా నేర్పునే తొల్లి నేడు నుం తేయవేని నింతియ కాదు యక్షసహాయంబు గలిగియు నుద్యోగి య య్యరణ్యంబు గడచి మద్రపురంబుఁ తేరిన కతంబున రాజ్యంబు గలిగెం గావున దైవంబున కుద్యోగంబు ఫలసాధకం బగు నదికారణంబుగ నీవును రాజ్యంబేమటక పాలిపు పా మ్మని వీడ్చులుపుచు. ౯౮

క. నీమహిమకుఁ గడు నెలవగు, భూమిశ్వర భూమి నిది యపూర్వం బనుచుం గామితఫలదాయక మై, లేమి యుడుపు చంద్రకాంతలింగము నిచ్చెన్.

క. ఇచ్చినఁ గైకొని పురికి, న్వచ్చునెడ నివ్వుఁ డొకఁడు వదనము వాడ న్వచ్చని యూర్పుల నాఁకట, వెచ్చుచుఁ జనుదెంచి చునుజవిభు దీవించెన్.

గీ. మూఁడు దినము లయ్యె వేడంగ నెచ్చట, గుమికెడన్న మైనఁగలుగదయ్యె గ్రాసమాత్ర మేమి గలిగిన నాకిచ్చి, నన్నుఁ గరుణఁ జ్రొపు మన్నఁ జూచి.

క. ఇక్కడ నన్నము దొరకదు, దిక్కితనికి నెద్ది పనికిఁ దినరా దిఁక నీ యక్కటకు నడ్డ మగు నని, లెక్కింపక చేతి సిద్ధలింగము నిచ్చెన్. ౧౦౨ వ. ఇచ్చిర. ౧౦౩

కా. ఆగ్రపుండు మణిప్ర భావమున దివ్యాకారుఁడై తుత్తిపా పావైకల్యము లెల్లఁ బాసి చనియెన్ ట్టాపాలు దీవించుచున్ దేవేంద్రప్రతిమానుఁ డానతఁడు నాదేశాంతరవ్యాప్తి నా తివెంటఁ హిత మయ్యె నంచుఁ గళితో నేతెంచె మజ్జేనికిన్. ౧౦౪

గీ. నీకు నట్టిగుణము లేక యీగర్జియ, నెక్కరాదు చలము దక్కు మనిన నచ్చెరువుఁ బ్రియంబునొచ్చెముఁ బెనఁగొనఁ, దిరిగిభోజుఁడంతిపురముసొచ్చె.

వ. అంతటఁ గొన్ని దినంబు లరిగిన. ౧౦౬

— పదునైదవకథ. —

క. కమలారిఁ గమలహిత దృష్టములుని గమలాంక నాభికమలాకదునిం గమలాంకరమణిరమణుం, గమలాసనస్మాదయకమలకమలప్రి యునిన్.

క. మదిఁ దలఁచుచు భోజు డొక, సుదినంబున నెక్కఁగోరుచుం జరుదేరన్ మొదల నె వారించుచు నా, పదియేనవబొన్పు యిట్లువలికెం బెలుచున్.

క. మర్యాద యెఱుంగ విది తగు, కార్యమె యీవిక్రమా ఘ్న కరణిని నీకున్ ధైర్యము సాహసమును నొ, దార్యమును లేక యెక్కఁ దగవే దీనిన్.

వ అనవుడు నరసి సాహసాదితో దారభావంబు తెచ్చి వనిన పప్పుంచాలిక నప్ర
పంచంబుగా నిట్టని చెప్పం దొడంగె. ౧౧౦

ఉ. ఏమనిచెప్పఁ దక్కిన నలేవ్వరు తెవ్వరుఁ గారు గాని నేఁ
డిమహి విశ్రమాత్త విభు సిమన కాదు రమోనువాని సం
గ్రామమున ప్రతి నివృతములందన మై బలిమి స్తుభ్రపథక
రాముఁడుఁ గాముఁడుం బరశురాముఁడు భీముఁడు సోముఁడుంగదా. ౧౧౧

గీ. అట్టి మనుజునికుడు భట్టి ప్రధానిగా, నయ్యవంటి నేలు నాదిసములఁ
గలఁడు వేదవేది ఘరుఁడు భక్తుఁడు, సుస్థుతుండు నాఁగ నాత్రితుండు.

ఉ. సుశ్రుతుఁ డెట్టితీర్థములుఁ జూచిన నంచు బృహద్రథముఁ నై
యాత్రితకల్పవృక్ష మగు నానతిపంపున నేగి యున్న
బ్రహ్మముగా సుదేశములు ముట్టించుఁ బుణ్యముఁ గూడఁబెట్టించు
బృహత ప్రానతన్మహిమ విను వెనఁ జనియొ బయాగకుగ్.

మ. తరగ శ్చేతులు పక్షి జాతములకూతలై యింకగా క్వాగముల్
 *నుదువు లైల్లని చామరంబు లన నన్యోన్యంబు నుప్పొంగుచు
 న్సరి గంగాయమునల్ తగం గొలువఁగా ఛాయాపటచ్చ త్రసం
 స్ఫురణం జెల్వగు తీర్థరాజ మచటం జూచ్చెన్ బ్రశంపించుచుగా. ౧౧౪

క. నీలము ముత్యముః గూర్చిన, పోలిక హరిహరులు గూడుపొందున నొకచోః
 గ్రాలెడి గంగాయమునల, నోలాడె నినుండు మకరయుతుః డౌవేళక. ౧౧౧

మర్త్యకోటిల. అందు భక్తులు ముక్తిప్రోవకు సందుకోలగు నందమా
 బిందుమాధవదేవునిం గని ప్రీతిఁ గొల్చి విసితుఁడై
 యిందుశేఖరు విశ్వనాథు ననేకభంగులఁ గొల్పువా
 పొందుచేకుట నేనె విప్రుఁడు పుణ్యరాశిఁ గాశికిఁ.

వ. అచ్చటంగదలి య ప్లేగి యష్టభైరవేశ్వరంబును, భూతభైరవేశ్వరంబును,
 గాలభైరవేశ్వరంబును, గళాశేశ్వరంబును, బాలాభైరవేశ్వరంబును, మ
 తంగేశ్వరంబును, జంబుకేశ్వరంబును, మణిశర్ణికేశ్వరంబును, సాంబాది
 త్వంబును, గరుడాదిత్వంబును, లోలాక్షంబును, చిందుమాధవంబును
 మున్నుగాంగల బహుకోటితీర్థంబులచేత నలంకృతంబైన ఉంచక్రేశంబుఁ బ్ర
 వేశించుచుఁ దద్గుణప్రశంసోక్తులుండె.

౧౧౭

క. శివుఁ డిందుఁ బడ్డవానికిఁ, జెవి మూత్రముఁ జెప్పఁ బూని శిర మటు వంతు
కవమువయిఁ బడినసురవది, శివపదరాజ్యోచితాభిషేకము సుమ్మి. ౧౧౮

క. ఉడు మైనఁ దొండ యైనను, గడఁ జైనను దుప్పియైనఁ గడువెన వీటం
బడువచ్చుడె పురుషుండును, బడఁతియు నగురూపు వడసి పడనేరడట.

వ. అని కొనియాడుచు.

౧౨౦

కా. స్థలేయాచలచందనద్రవసుఖాస్థాచర్యవీచీలన
శ్లేలీడోల వికాలశీలసుయనఃస్త్రికాలఫాలస్థలా
వ్యాలోలాలకమాలికానుకలనావ్యాలంబరోలంబలీ
లాలోలాంబుజదిహ్నితం గనియె మధ్యాహ్నంబునా బాహ్నవి. ౧౨౧

వ. కని యందు నిమజ్జనం బొనర్చి భస్మస్థిపుండ్రాదివైవలక్షణలక్ష్మీతుండై సకల
దైవతారాధ్యు విశ్వేశ్వరశ్రీమత్సహజేవుని పండ్లించి సాష్టాంగదండప్ర
ణామంబు లాచరించి నిటలతటకరకమలపుటుండై నుతియించుచు. ౧౨౨

కా. వింటి స్ఫుర్వపురాణము బ్రివిజ రేవెంట న్నినుం బోలరే
రంటం దీర్ఘవిలోకనా జవతపోయక్షాదిపుణ్యంబు లొం
దొంటి స్త్రీతఁగ భాగ్యవైభవము నేఁడుప్పొంగ ముక్తంటి ని
ష్టంటి జ్ఞానఫలంబు గంటి నిచటం గాశీక విశ్వేశ్వరా. ౧౨౩

మ. నినుఁ జూడం జరుడెంచు వపుట నెడ న్నెక్కిన్న మార్గశ్రమం
బున విచ్చాయములైన భర్తులపదాంభోజంబు లత్యంత న
స్రనిలించావళిమాళిరత్నములచే రక్తాతిరక్తప్రభం
గనుపట్టా శివరాజ్యపట్ట మగుచు గాశీపురాశీశ్వరా. ౧౨౪

వ. అని కొనియాడి కృతకృత్యుండై యందు మాసత్రయంబు గడపి పదంబడి
ఘ్నవవర్ణనంబును, జహ్వలోలంబును, దక్షిణమాససంబును, ను త్తరమా
ససంబును, బ్రహ్మసరోవరంబును మున్నుగాఁ గల స్థలంబులఁ బితృపిండ
ప్రదాన తర్పణకుండై, పితృముక్తికారణంబు లగు సీతానవిష్ణుకమలాసనకార్తి
కేయవహ్నిత్రయా ర్చరజసీగజేశ్వరాది దేవతాచతుర్దశపాదంబులను, నక్ష
యవటచ్చాయయు, జనార్దనహస్తంబును, మొద లగుస్థలంబులఁ గల్పితశివ
తర్పణుండై గదాధరునకుంబ్రణమిల్లి, యుగళగారికి మ్రొక్కి మగిడివచ్చుచో
నొక మహావసంబున. ౧౨౫

సీ. కన్యకాధీన మై ఘనవైభవంబుతో మణిమయస్తాకారమహిమ గలిగి
పురుషవర్జిత మైన పురుషు గనుంగొని యట నొక్క దేవాలయంబుఁ జేరి
దానిచేరువ నుష్టమానకొప్పెర పొంత విపులమా కనకమండపము క్రింద
మోహనం బైన వివాహ వేదికమీఁది *రత్నపట్టికలోని వ్రాత చూచి
వరుఁడు తైలకటాహంబు నడుమఁ బడిన, నెఱయఁ గందర్పసంజీవిసీసమాఖ్య
నమరుకన్యయురాజ్యంబునలనిసొప్పు, లనుచు నేర్పడియున్న పద్యంబుచదివి.

వ. దానికి విస్తయభయసంశయానివృత్తుండై. ౧౨౭

క. ఈయుడుకునూనె డగ్గఱఁ, బోయినఁ దాఁ జచ్చుఁ జచ్చెఁలో యీనిభవం
జేయనుభవమున కగు నని, దామక మది నులుకు మిక్కుటంబై మగిడెన్.

క. ఉజ్జయిని కరుగుదెంచి ను, హృజ్జవములఁ గూడి వార లెఱం బ్రీతిం
బజ్జం జనుదేరం జని, యజ్జనవర్జుని నుతుల నభినందించెన్. ౧౨౮

క. అవికన్యాఁడతిపం, భావనమై గుళల మడిగి కరభూముల నీ
వేవెంటఁ దిరిగి చోద్యము, లేవే జూచితివొ చెప్పు మేర్పడ నన్నన్.

సీ. ధరణీక యెల్లతీర్థంబులు చూచుచు వెలసిన శ్రిష్టనములకు నేగి
మగిడియే తెంచుచో మాణిక్యమయ మైనపురములో గుడియొక్క బాంగిక్రాగు
నూనెకొప్పెరఁగంటి నానూనెలోపలఁ బక్షచారికి నల్లపట్టిణంబు
నందులకన్యయు నగపడు నని యున్న పద్యంబుఁ జూచితిం జోద్య మదియు
ననిన సాహసాంకుఁ డచ్చెరువంచుచు, వాపురంబు చూత మచుచుఁ గదలి
చనియె నలనిఁ గూడి శత్రుసహాయుండై, మృగంబు బైవమార్గములను.

వ. చని చని యచట దేవీవ్యమానం బైనపురంబు సొచ్చి తద్విభవంబు వర్ణిం
చుచు ముందట నతి సుందరం బైన వందిక్రింద నువ్వనుయ జలపూజక
లకంబులను మృగనాభిలేపనంబులను ముక్తాఫలరంగవల్లికలను, గనకరం
భాస్తంభంబులను, రత్నతోరణంబులను నలంకృతంబైన వివాహ వేదిపై పల
కలోని పద్యంబు చూచి సముత్సుకుం డై. ౧౩౨

క. చేరునగుండములోపలఁ, గోరికతో జలకచూడి గుడిలో లక్ష్మి
నారాయణులం గాంచియు, ఘోరం బగు నుడుకునూనెకొప్పెరఁ జేరెన్.

వ. ఇట్లు చేరి. ౧౩౩

- క. సలసలఁ గ్రాఁగెడు తైలము, కొలఁది యెఱుంగఁ దలఁచు భంగి గుణరత్నసము
జ్వలుఁడు గుజేలున నుజితెను, జలనిధిలో నసరుండు జలజాపు క్రియఁ.
- వ. అంత సంధ్యాంగనయుం బోలె హరిచందనాదుణవయోధరభారయు నార
త్తాంబరయు వికనదించీవరాక్షియు రాగవతియు నైనకందర్పసంజీవనీ నాగ
కన్య చనుదెంచి నిజవిద్యాప్రభావంబున నారాజం బునరుజ్జీవితం జేసిన.
- గీ. జలజకాంతి మెఱయ జలధివెల్వసి తూర్పుఁ గొండ యెప్పునట్టి యెండతేని
చొప్పు దోఁచ నూనెకొప్పిర వెల్వసి, నిలిచె విప్రుమోము తెలివికెక్కు.
- ఉ. ఆతనిఁ జూచి కన్య వినయంబున మ్రొక్కి యమేయసాహస
భ్యుతచరిత్ర నాదువలెకల్పిత నేడు ఫలించె నే నిక
స్మీరగుదాసి నైతిఁ గరుణింపుము రాజ్య మనుగ్రహింపు సం
ప్రీతి యొనర్చుదానఁ దగుతీతి ననుం బని వంపు మిత్రటిఁ.
- ౧౩౮
- ఉ. నావుడు దాసివేసి విను నావచనం బికఁ ద్రోపునేయ కీ
దేవసమానునిఁ ధరణిదేవుని శుశ్రుతు నాశ్రయింపు త
ద్భావము పల్లవింప నని పార్థివుఁ డానతి యిచ్చె నంత ల
జ్జావనతాస్య యోచు నెదురాడక లేమ వరించె విప్రునిఁ.
- ౧౩౯
- మ. ధరణీనాయకుఁ డిట్లు చేకుటినకాంతారత్నముఁ రాజ్యముఁ
ధరణిదేవున కిచ్చి నిల్పి తనయత్నం బీగతిఁ ధర్మసం
చరణాసక్తి ఫలించె నంచు మదిలో సంతోష ముహ్వాంగఁగా
ననుదెంచె నిజదానధర్మగుణగణ్యం బైన యుజ్జేసికఁ.
- ౧౪౦
- క. విను మదికాంక్షాముగ నో, జననాయక యెక్కఁ దగదు చను మనవుఁడున
మృనమున నచ్చెరు వందుచు, మను జేంద్రుఁడుసదనమునకుమగుడంజనియెఁ.
- శా. ఉష్ణాంశుద్విజరాజలోచను నపాయోపేతతావచ్చిదా
నిష్ఠాతస్థిత త్వబోధమయమానిస్వాంతపం కేజవ
ర్తిష్టుఁ నిష్టు నగణ్యపుణ్యధనవర్తిష్టు న్నదాభ్యష్టు భా
జిష్టు న్సంతితకృష్ణ కాంతిచయరోచిష్టుం దహోజిష్టునిఁ.
- ౧౪౧
- ఉ. నిర్జరసిద్ధసాధ్యభజనియపవాంబుజయుగ్మఁ దిగ్గపా
దార్దునరత్న మారుతహితాత్ముని రక్షితయక్షరక్షకుఁ
గర్జితభాసుర ప్రళయకాలసమంచితవంశవక్త్రు న
త్యూర్జితతర్జనాచరణదుర్జయు దుర్జనుమారు భూర్జటిఁ.
- ౧౪౨

మాలిని. ప్రవిమలతరచిత్రా బ్రహ్మసంస్తుత్యవృత్తా

భవనభరితక్రీడీ పుణ్యలావణ్యమూర్తీ

దివిజభరణలోలా దీనరత్నానుకూలా

భవమురఃపురూపా భాగ్యభోగ్యస్వరూపా.

గరర

గద్యము. ఇది రాయగజగంధవారణ వెరిమండలీక భేక ఫణీంద్ర వీర ఘోటవిభా
ళకలింగ దేశనిర్ధూమధామ త్యాగనాగార్జున కర్ణాటద్రవిళాంధ్రమహారాష్ట్ర
భూపాలరూపనూపురసుందరచరణారవింద సనదస్త్రోలిపురవరాధీశ్వర వెల
నాటికృషివీశ్వర రాజ్యసమర్థరణ శ్రీకొటవి వెన్నయామాత్యపాత్ర హరిత
సగోత్ర పవిత్రసకలసుకవిమిత్ర కసువరాజతనూజ గోపరాజప్రణీతం బైన
సింహాసనద్వాత్రింశిక యదుకావ్యంబునందు విక్రమార్జుని ధైర్యపాహసాదా
ర్యప్రశంస యన్నది వ్రాసాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

సింహాసనద్వాత్రింశిక.

సప్తమాశ్వాసము.

- క. శ్రీసంపన్నకు బేర, ప్రాసాదోపవనపవనపానస్ఫురదు
 ల్లాసఫణీంద్ర ఫణామణి, భాసురనిజమూర్తిఁ బరమపావనకీర్తి. ౧
- క. మదిలోపలఁ దలఁచుచు న, భువ్వదయం బగునట్టిలగ్నమున గద్దియపైఁ
 బదమిడు నెడ వారించుచుఁ, బదియాటవబొమ్మ భోజకలి కి ట్లనియె. ౨
- ౧ పదాటవబొమ్మ చెప్పినకథ —
- క. అతిశయముగ నుజ్జయినీ, క్షీతికెత్తియై దానగుణము సిద్ధింపక సం
 గతిమాలినచేతల సుర, పతిసింహాసనముమీఁదఁ బదమిడఁ దరమే. ౩
- వ. నావుడు పరినియతిశయగుణజాలం బెట్టి దనిన. ౪
- మ. వినుమీ భోజధరాతీంద్ర శ్రీజగద్విఖ్యాతకీర్తిప్రియుం
 డనుకూలక్షీతిపాలరక్షణకళాయ తప్రభావుండు న
 జనచిత్రాంబుజమిత్రఁ డిష్టవనితాసంభోగపంచాయుధుం
 డనఘం డుజ్జయినీవిధుండు నిజరాజ్యం బింపుతో నేలఁగఁ. ౫
- కా. ఆరాజన్యకీరోమణిం గొలువ నెయ్యం బొప్పఁగా నింపు పెం
 పారం దక్ష్తినభూమిపాలురు మహాయత్నంబుతో రత్నము
 ల్నారీరత్నములుం దురంగములును న్నాగంబులు న్నున్నగాఁ
 జేర న్వచ్చి వనంబులో విడిసి రాసీమావిభాగంబులఁ. ౬
- డి. ఇఁతులమానభంగము మహీరుపాపంకులదర్పమూల మ
 త్యంతమహోత్సవంబుల విహారము జాణలభోగభాగ్య మా
 కంతుని ప్రాపు కోకిలశుకంబుల వాచవిపంట నాఁ బ్రజల్
 సంతనమంద నంతట వసంతము వచ్చె వనాంతభూమికిఁ. ౭
- మ. యెడలఁ దక్షిణమారుతంబు వనభూము లోఁకుచు స్వీక ను
 న్నదపంచాయుధవహ్నిచిహ్న మగు భూమంబో యన స్వీవఁగాఁ
 దుడ లొక్తింఁచుక యెండఁ గండు వెడలం ద్రోచెం గడల్ స్రుక్తఁగాఁ
 బద నింకా చిరు సయ్యఁ బండఁ బడియెం బర్జంబు లుర్వీస్థలిఁ. ౮

- క. కాకులలోఁ గోకిలములు, కాకులఁ బడలేక కులము గలయఁగఁ బవనుం
డాకులపాటానరింపఁగ, నాకులపాటయ్యె విరహు లగులోకులకుఁ. ౯
- క. శీలము వదలనిపథకుల, తాలిమిఁదూలించు మారుతముపెల్లున నా
భీలం బగుమదనాగ్ని, జ్వాలలక్రియ బాలకల్లవము లొప్పారెక. ౧౦
- ళా. ఏచెం గ్రొన్నన మాధవీలతలపై సెంపెక్కి సంపెంగలు
బూచె న్నావులుఁ బొన్నలుం బొగడలుం బొల్పొందె రాదిల్లులు
న్వాచాలత్వము నూపెఁ బుప్పొడి దిశ ల్వాసింప సాంపారఁగా
ఏచెం గమ్మనితెప్పెర ల్లరునకు నీవోపులై ప్రాపులై. ౧౧
- ళా. కాయం జొచ్చె రసాలము ల్విరహు లాకంపింపఁగాఁ గోయిల
ల్గాయం జొచ్చె మనోజదిగ్విడయ మాఘాపించుచుం దుమ్మెదల
మ్రోయంజొచ్చె నవీనపుష్పకరము ల్తొత్తంబుగాఁ జిత్తజం
డేయఁజొచ్చె నతు ల్లదిం గలఁగఁగా నెచ్చోటులం చానయె. ౧౨
- సీ. గంధబంధురుఁ డైన గంధవాహుండు మున్నేర్చినపట్టపుపేనుఁగ నవఁగఁ
బచ్చపక్షరలట్లు పక్షంబు లొప్పారు వరకీరములు వారువము లనంగఁ
బడహతిఁ బుప్పొళ్లు పర్వఁగా నేతెంచునలులమూఁకలుకాలిబలములనఁగఁ
బంచమస్వరములఁ బరిణమింపఁగఁజేయు పీకములు కీర్తిగాయకు లనంగ
నేచియున్న మావు లెల్ల గొల్లెన లన, లలిత మెనరాజ్యలక్ష్మి మెఱసి
యితరస్యపులభంగి ఋతుచక్రవర్తియు, నతనిఁ గొల్వనచ్చి యచట విడిసె.
- క. ఆవృత్తాంతము దెలియం,గా విని సచిచేంద్రుఁ డచట గండర్వసఖుఁ
భూవరులను సక్రియ సంభావించు డలంది సార్వభౌమున కనియెక. ౧౩
- గీ. ధరణిపాలురెల్ల ధరణీశ మిముఁ గొల్వ, వచ్చియున్నవారు వనములోన
గౌరవంబు మెఱసి వారల కవసరం, చిచ్చి కరుణఁ జూడ నిచ్చగింపు. ౧౪
- క. ఇంతియకాదునరేశ్వర, యింతులలోలువేటఁబుతువు తేలెడుఘనుఁ డా
కంతుని ప్రాణసఖుండు వ,సంతుం డున్నాడు కొలువఁ జనఁగావలయుక.
- క. “కాలో వసంతి” యనువా, క్యాలంకృతి నన్నిఁబుతులైలం దధికుఁడు త
త్కాలోచితపూజలచే, గాలాత్మకుఁ డైనవిభుఁడు కడుఁ బ్రియ ముండుక.
- గీ. పూజ్యులైనవారిఁ బూజింపకున్నచో, మేలు దొలఁగునండు మేదినిశ
యమసిద్ధు లాది నగపడ్డ వనక నే, డవ్వసంతేపూజ కరుగవలయు. ౧౫

క. అనవుడు నాఁగా కనినం, జని యుపవనముధ్యమున వసంతోత్సవభే
లనమునకుఁ దగినవస్తువులొనఁగూర్చి యమాత్యచంద్రుఁడొయ్యననుగిడెన్.

వ. ఇట్లు మిగిడి. ౨౦

ఉ. పంచశరాధిదేవతలప్పులుగా మనివేదివంక్షిని
త్రిందితి రత్నమండవము మినులబట్టల మేలుకట్లు గ
త్రిందితిఁ గాంతి దిక్కుల నటించుగఁ గాంచనతోరణంబు లె
త్రిందితి విన్నవించ నదుదెందితి రాఁ గరుణించు భూవరా. ౨౧

సీ. అని విన్నవించిన జవన్లభూకును జతురంగబలములు సరస నడువ
భేదము శంఖము ల్పెద్దగారులు మ్రోయ దిక్కుల నినదంబు స్ఫిటిలఁగఁ
గవిరాజగాయక స్తనములు నిగుడంగ తూరులు ధీరులుఁ జేరికొల్వ
వస్తుచోత్సవమున కాధరణంబుకా నంగవారత్నంబు లరుగుదేరఁ
బ్రజలకెల్లను గమ్మలవంకుగారు
వాయువేగ మనుత్తమాత్వంబు నెక్కి
గతులఁ ద్రొక్కించి మోముచు గవనివెడలి
యరిగె నుద్యానవనములో నవనివిభుఁడు. ౨౨

ఉ. అప్పుడు చేరవచ్చి సమయా లిది దర్శనయోగ్యమందు న
వ్వాప్తికుకాంతలుం దురగయాశము రత్నచయంబు ముక్కుగాఁ
గవుము లెల్లఁ దెచ్చి మది గప్పెనుభీతి దొలంగ నప్పు లై
యొప్పున చేసి రావృపతు లుజ్జయిరీతుకిం గ్రమంబునన్. ౨౩

సీ. అంగాధిపతి వీఁడె వంగాధిపతి వాఁడె నేపాళపతి వాఁడె భూపతిలక
కర్ణాటపతి వీఁడె కాంభోజపతి వాఁడె సావీరపతి వాఁడె సార్యభౌమ
గూర్జరపతి వీఁడె కోంకణపతి వాఁడె కుంతలపతివాఁడె కంతురూప
బర్బరపతి వీఁడె పాంచాలపతి వాఁడె మత్స్యాధిపతి వాఁడె మానవేంద్ర
యనుచు వేటువేట నందఱు నెఱిగించి, యధిపుచేతఁ గుశల మడుగఁజేసి
వీడియముల గారవింపించె నీతిస్వ, తంత్రబుద్ధి యైన మంత్రివరుఁడు. ౨౪

క. అజ్ఞనపతు లందఱుఁ దన, వజ్రం జనుదేర మండవములోనికి వి
ద్యజ్జనదింతానుని యగు, నుజ్జయినిధరణిపాలుఁ డొయ్యనఁ జనియెన్.

ఉ. అందు వసంతుని న్నతి ననంగుని లక్ష్మి నుపేంద్ర గారి న
య్యిందుకళాధరు నృచి మరేంద్రుఁ గ్రమంబునఁ బూజచేయఁగా

దుందుభిమర్మకప్రముఖహార్యరవంబులు నిండ నేర్పున
మృందరు లాటపాటల వినోదము యాపిరి తీపులంటంగఁ.

21

వ. అప్పుడు కర్పూరాదిసుగంధస్త్వంబులు వసంతచాలనం బొనర్చెడి వారి
లో నుండి కలహకంటకుం డను రాచలెంక వెడలి వచ్చుచుఁ దనమీసము
లను నంటిన సుగంధంబు విదిర్చికొనుచుఁ జూచిన నెదుర నున్న యేకాం
గవీరుం డను సంగవతిలెంక తనదు దురభిమానంబునం గనలి. 22

క. ఏరా ముందట గానక, నేరమి పైఁ చెచ్చుకొనుచు నీమీసలు నా
చేరువ వడివెట్టెడ విడి, యోగీ యేకాంగవీరుఁ డంట యెఱుంగవే. 23

క. నావునుఁ బరిమాళించెద, నీవుండుట యెఱిగి కాదె యిది ప్రేటుగ నేఁ
గావించెదఁ బేరికిఁ దగు, లా విందుక కలిగె నేని లటపట లేలా. 24

వ. అనినం దివియు మనుచు నయ్యిర్వఱు గప్పిన దుప్పుట్లు తొలంగవైచి
జిత్తునం గతారంబులు డుస్పిక డగ్గఱ గల తలవరు లెదసాచ్చి పట్టి తొలం
గం దిగిచి యీమహాత్మ్యవంబులో నిట్టిగలబలు సేయ మీయట్టి బలుబం
ట్లకు నందిక్రంతలజగడంబులు వల దని తోడ్పాది చని రత్నమండవమఖ
తాల యైన కొల్లుమండవంబులో నున్న గోవిందచంఘం డనుపడవాలు
ముందటం బెట్టి యీకలహకంటకుం డంగాధిపతిలెంకతోఁ బోల్లాడంగడగ్గ
ఱునెడ మానిపించి యిర్వఱు దోడితెచ్చితి మవధరింపు మనిన నతండును.

క. తగునోయి కలహకంటక, జగడంబులు సేయ కౌంకునమ మములేదే
పగపాటి నీకు నిరసికి, దగిలిన దీనిందుతో విరండము గలదే. 30

గీ. అనుచు నతని దూతి యాతనిదెసఁజూచి, యితనితోడ జగడ మేల యయ్యె
ననుచు నతండు వలికె నను నితఁ డిప్పుడు, ప్రేసెఁగాన నిట్టివివర మయ్యె.*

క. ఆపడవాలును దమధటుఁ, గోపించుచుఁ గవుల బాకకుల శూరుల నా
లోపలఁ గూర్పుండంగ నిడి, యాపాడి దగంగఁ దీర్చుఁ దని నియమించెఁ.

సీ. వారలు నేకాంగవీరుండ ప్రేటున కైతగిలినవాడ వనుచుఁ జూచి
కలహకంటకయేలకలహంబుగైకొంటి వనుచుఁబోల్లాడనేడ్త య్యెననుచు
మఱి తావు లేదె యీమర్మ మేర్పడఁ జెప్పు మనవును ప్రేయుటయదినిజంబు
నామీసములసుగంధము విదిర్చికొనంగ నితండు నేనుండుటయెఱుంగ వనిన
మాటమీఁద నదియె ప్రేటుగాఁ జేపితిఁ బిఱికి వీడు బురుకప్పియంత
గాని లేడు వీనిఁ గైకొందునా నేను, జెడిచాటవైతు ధండనమున. 31

వ. అని పలికినఁ గలహకంటకుం గోపించి తుచ్చపూబలుకులు వలుకుదురె
 కగవాని ఘనతచేసినఁ దనదొడ్డతనం బెప్పుడగు నతని హీనంబుగాఁ బలికిన
 సరిపూనికెఁ దానును హీనుం డగు నింతియ కాదు విక్రమా స్తుండును నం
 గాధిపతియును మిత్రులు వారికన్నులం బుట్టిన కొడుకులు మీలో జగదంబు
 వలవదు. 3౫

క. మగతనము నెఱపఁ బూనియుఁ, బగ యేమియు లేనిచోటఁ బరిమార్చింపంఁ
 దగ దతనికి నది నీకుచుఁ, దిగులువడ న్నిలువనాడఁ దగ దాతనితోఁ. 3౬

గీ. అనఁ గలహకంటకుం డచునల్ల నవ్వి, పంతుమా మీరెఱుంగని పాడిగలదె
 గుడికొలుపుబంటు మల్లనికొలఁది పంత, మయ్యె నిచ్చట నదియెట్టు లంటిలేని.

వ. ఒకడు దేవరభాండాగారంబు నింటికడం బాలెము వడం గొలిచి పల్లెరం
 బులఁ బ్రసాదంబు దినుచుఁ బోతుక్రియ నుండ నొకవాఁడు దేవర దర్శింప
 వచ్చి వారిసందడిలో నొక్క యాడిగ తనకాలు ద్రొక్కినం గోపించి యే
 మిరా బంటుచుల్లు న న్నెఱుంగవా తన్నితి వనిన నతండు నేనెఱుంగన యీ
 సందడిలోఁ గాలు దాఁకె ననిన నెరయం దన్ని యెఱుంగ ననినం బొని
 చ్చెదనా యుచు నందంద దట్టించిన నయ్యాడిగ దాకేలి కటారి వలకేల
 నందుకొని తన్నివాడ నే మనియెదవురా యనిన నతని బిటును చూచి
 బంటుచుల్లంపు స్రుక్తి యేమియు నే మనియెద దేవర కూడిగంపుబంటుం
 గాన దోస మనియెద ననియెం గావున. 3౮

క. ఆపంతము గాకుండఁగ, నాపేరును నతనిపేరు నానెంబులుగా
 మీపిన్నవాండ్ర ముప్పును, జేపట్టియొకింతవేడ్త సేయింపఁదగుఁ. 3౯

వ. అని మ్రోసిన నట యంగవతిభటుండు- ౪౦

గీ. మీకుఁ బిన్నవాడ నేకాంగవిరుండ, అంకెవై చిన నడబింక మైన
 నగినఁ గేరడించిన స్తనలంటినఁ, †బట్టి తివియ నాకుఁ బాడిగాదె. ౪౧

గీ. వృపులుగవులుభటులుఁగృపఁబులుశూరులు, నొక్కచోటఁగూడియున్నవారు
 వీరుమెచ్చమచ్చువిడిచిమన్నించుట, సునతయిదియుమీకుననుచుమ్రొక్కె. ౪౨

క. అన్నాటలు విని పెద్దలు, మర్పుట మన్నించి మీరుఁ మాకిట జగదం
 బిచ్చునినఁ గలహకంటకుఁ, డెత్తెయి మెయికొనక యున్న నిరవదనిమతిఁ.

* బగలిపింపదగదతనిలేని నీకును. † మాడ నిదియు నాకుఁ పాడిగాదె.

వ. మీర లిద్దఱు రాచలెంకలు గావున నారాజులు సూడంగఁ బోల్తాడవలయు
నాయితపడి రం దనిన మాకు నిదియ యాయితంబు బంటువానికిం
గటారి చేత నున్నం జాలదె యనుడు నేమియు బంటులనంబునకుఁ గొఱత
గాదు రాజు వెడలివచ్చునంతకుం బోయి రందని యొండొండ యనిపినం
జని రనంతరంబ. ౪౪

సీ. కఱకంచువలిపెంబు గట్టిగాఁ గాసింది చెలిత్రాడుకాసెవై బలియఁజట్టి
దేహంబు కప్పుగా లోహకంచుకలీల జగివిగిగల నల్లజగు రమర్చి
వక్షఃస్థలంబున రక్షపూసలపేరు దండతామెతులును దగ ధరించి
తిలకంబు దళముగాఁ దీర్చి చుగులపాగ తలముడితోఁ జొల్లెమలవరించి
కేలఁ బుల్లతియును నీలి నూలునఁ బూని కేలిగతిఁ గటారికోల వట్టి
సంగడిలుగొల్వఁ జనుదెంచెనొకమత్తగజముధంగి కలహకంటకుండు. ౪౫

వ. అటఁ గొందఱు సంగడిలం గూడి. ౪౬

క. నగుమొగమలరఁగఁ గన్తురి, తిగురు మెయిన్నలఁది కాసె దిటమై మెఱయన్
మగతనముఁ గటారియుఁ దో, దుగ నయ్యేకాంగవీరుఁడుంజనుదెంచె. ౪౭

సీ. అపుడుచుక్కలోన నన్యుతాంతుగతి దోఁచ రాజులు గొలువంగ రాజు వెడలి
వచ్చినఁ దర్పరివారసమేతుఁడై పడరాలు డగ్గటి భలులఁ జూపి
వారివై రముఁ బరివారంబుఁ దగవును మున్నుగా నన్నియు విన్నవించె
దనలెంకఁ దిట్టి యిద్దఱు క్షౌర్యులఁ జేయ భట్టి నంగాధిపు బాలుపెట్టె
చారు మాకు సెలవుగా రెండుమాటలు, విడుపుఁదనియున్నపుని వెఱపుసూచఁ
బనిచెఁ గర్త గాన బంటులనమునకు, విడుతురయ్య... ౪౮

క. నాపుడు నిద్దఱుఁ జని పృథ్వీవరునకు వాంఛచలము వినిపించిన నే
నీనీదుల నొప్పించుట, భావం బొడఁబడ దటాచుఁ బతి చింతించె. ౪౯

క. ఆవేళ నమాత్యుడు మ,హీవర నీమాట సేయ రేమనవచ్చున్
లావరులై లెంకల మని, కావరమున నున్నవారు కైకొన రొరులన్. ౫౦

గీ. పసుల కుయ్యిగాదు బ్రాహ్మణుఁడెఱగాదు, స్వారిహితముగాదువ్రతము గాదు
లోకహితముగాని యేకాంగిహీనునఁ, జచ్చువాని కేమి స్వర్గమాన. ౫౧

వ. నాపుడు వీరకులోత్రముం డగు వీరకులోత్రముండు. ౫౨

గీ. మానభంగ మైనమరణంబు శూరుల, కదియ చూడ నాత్మహత్య గాదె
యాత్మహత్య పాప మది నీరమెఱుంగుదు, పాప మొందకున్నబ్రదుకుబ్రదుకు.

- వ. వ్రేసినవ్రేటును గాఢినమాటయును లేకయుండుటది మహావ్రతంబు. ౧౪
- క. బొంకుట సుర సేనించుట, బొంకమి వేయిశ్వమేధములఫలము భటుం
డంకమున సత్యమున్నక, శంకింపక వచ్చెనేని స్వర్గము గాదే. ౧౫
- క. అది యెట్లునినను మిత్తుఁడు, చుడిఁ గలఁగెనుననియు వీండ్లుమడిసెదరనియుం
గొదికెడు నామన మనవుఁడు, నిదియెంత ప్రసంగమనుచుహితమతిఁబలికె. ౧౬
- క. *అంగాధిపతి యు నేను ను, ముంగల నిరుదెసల నిల్చి మొనయుకతారులే
ఖంగవఁగఁ బట్టి బంట్రకు, భంగము గాకుండ మనసుఁ బట్టెద మనఘా. ౧౭
- క. అనునెడ నిన్ద్రులు బంటులుఁ, జనుదెంచి కడంక మ్రొక్కి జనవర మముఁజూ
డ నవధించియు విడుమా, యనవుడుఁ బంతముల కొలఁచు లడిగె న్వాకిక. ౧౮
- వ. అప్పు యొక్కడండ నె బోల్లాడంబూని యేకాంగవీరుండు. ౧౯
- సీ. పుల్లతి వెట్టిన భూమికిఁ గొసరిన నెదిరిపోటునకుఁ జే యొడుఁగుచున్న
దండకైదప్పినఁ దప్పుగ్రేళ్ళుటికినఁ బంతంబుగొన్నఁ జౌబళము గొన్న
దానికిఁ జొచ్చిన దాఁచిన మానిన నరువనొడ్డిన బయలాసపడినఁ
జాఁగఁజూడువకున్నలాఁగంబునకుఁగొన్న మడమగెఁటినవ్రేళ్ళుమగుడఁబడిన
దాటుమాటులైనఁ దలవంచి పొడిచిన, బాగుగాఁ దలంచు పంఠమిదియె
కదిసి యొక్కపోటు పదిముఖంబులుగాఁగఁ, బొడుచువాడఁ దేవరడుగులాస. ౨౦
- వ. అను సంతకమున్న వానిపంతంబులకొలందిం బుల్లతి మున్నగా నన్నియుం
గొని యున్న కలహంకటకుండు. ౨౧
- సీ. మతిఁ గాకదృష్టి నేమటక రక్షించుచు సూకరదృష్టిమై ధాకగొలిపి
గర్జనసేయక మార్చాలదృష్టిమై దిరలక పరుజించి తాఁకఁబూని
భల్లూకదృష్టి సపాంగసంగతి గని కపిదృష్టి వంచింది కాపుసూపి
చేష్టదప్పుక గృధ్ర దృష్టి గనుంగొని యెయ్యన ఫణిదృష్టి నొడియఁజూచి
మనసుదేఱఁజూచియును జూడకున్నట్లు, దృఢముగాఁగఁ జోరదృష్టి నడఁగి
జంకిమీదఁనొడిసికొర్రులదృష్టిఁబై, బడుటసురియకాండ్ర పంఠమిదియ. ౨౨
- క. తొమ్మిదిదృష్టులలో నా, యిమ్మగు పులిదృష్టిఁ జొచ్చి యెదుఱొమ్ము కతా
రమ్మున నది తొలుపోటుగఁ, గ్రుమ్మెద నేనొందు లేక కుంభినిఁ గూలక. ౨౩
- వ. అనుడు వింతపంతంబుల కచ్చెరు వంది పొందుగాఁ జూచి విడువుం డన
భట్టియు నఁగాధీశ్వరుండును నిలువంబడి కస్తూరంబు గలుగ వైహాళి దీర్చి

యెల్లజనులం గూర్చుండ నిడి గలబపుట్టకుండ నెడ నెడం దలవదుల నిలిపి
పట్టెడువారల మాట మాటలలోనఁ బట్టుం డని నియమించి నలువురుబంట్ల
నడుమనిడి కళారంబు లొక్కొకరిదిగాఁ గొలిచి నిర్దుష్టము దొడసి యెడ
గలుగ బంట్లచేతి కిచ్చినం బమ్ముకొని యవ్వీరులు చూచువారి చూపుగముల
కెల్లఁ దార లక్ష్యంబు లగుచు ధీరధీరంబుగఁ జొచ్చి. ౬౪

క. ముంగెడు కృష్ణార్కముల, భంగి నృబ్బలులక్రియ నిభంబులకరణి
సింగములభాతి నలవడు, సంగతితోఁ గదిసి రెల్లజనులుం బొగడెన్. ౬౫

వ. కదియుచుం గలపాకంతకుండు తెలిసి పొడుపు మోయన్న యని తెలుపుచు
ఘోరగొనంగ నోహో చాలుం బట్టుం డని యిద్దఱం బట్టించి భట్టి నృపుని
దగ్గఱందెచ్చి వీరిజగదంబులు సంతసపడియెన్ ననిన. ౬౬

క. విను కపాకింటకుండ గ్ర, వ్రున నాతని గాఁగిలించుకొను మనవుడు నే
మని సంతసపడుదుమొకిటి, యను వీడిము పోటులాట యుడిపితిరేలా.

గీ. అనుడుచెలిసిపొడుపుమమాయన్నయంటి, యన్నదమ్ములకొకిరిలహంబుగలచె
యనిన దక్కలపడుచు నెట్లాడిరేసి, నేమి దప్పగుననుడు మం త్రీకీర్తనండు.

క. ఓకిలపాకింటకుండయిది, నీకొఱకై కామ శత్రునిక దగ్గఱుచున్
రాకొట్టి పిలిచి నుది ను, ద్రేకము పుట్టించి పోటు చెలువఁగవలయున్.

గీ. కవులు పొగడువేళఁ గాంతలు రతివేళ, నుతులు ముద్దువేళ హారవరులు
రణము సేయువేళ రాకొట్టి పిలుచుట, పాడి యిదియ మిగుల భజన కెక్కు.

వ. వెండియు నీ వెఱచిలంబు గొన్నను గారణంబు లెడజగదంబు గావున
భగవతియు బెఱాఁకుడును నెట్లాడించి రింకఁ బాడిగాని చెఱిలకుం జొరక
రమ్మని దగ్గఱం దిగించిన నెప్పుడ రాజులుం బరివారంబును బ్రజలు నిదియ
కుంతంబనం గలపాకింటకుండును నేకాంగవీరుండును గాఁగిలించుకొని యెడ
యని యడుగులం బడిన. ౭౦

మ. ధరణీనాయకుఁ డిద్దఱ సృమముగాఁ దాంబూల జాంబూనజాం
బరభూషాదుల నాదరించి వరుసం బార్వ్యంబుల నాజులుం
బరివారంబుఁ గవింపులుం గొలువఁగా భద్రాసనాసీనుడై
సరసాలాపకథానుకర్షణముల న్సంప్రీతితో నుండఁగా.

క. ధనహీనుం డొకింపుఁ, డినువగుచో బెండ్లిసేయ సరము వేడం
దనయెఱయి పట్టకొనుచుం, జనుదెంచెన్ దెన్యవృత్తి జనకతికడకున్. ౭౧

శ్రీరస్తు.

పరిషత్తునకభాండాగారము.

తృతీయభాగము.

(1) సమయోచితవచనకదంబము. గ్రం-సం. 1345.

ఇం దనేకవిధములైన సమయోచితములగుశ్లోకములు గలవు. చాల భాగము వాడుకలో నున్నవియే కనఁబడుచున్నవి. అనేకగ్రంథములలోనివి గాని యొక్కదానిలోనివిగాఁ గాన్పించవు. గ్రంథాది నేమియు వివరము కనఁ బడదు.

శ్లో॥ నక్షత్ర భూషణం చంద్రో నారీణాం భూషణం పతిః

స్వదేశభూషణం రాజా విద్వా న్నర్వత్త భూషణమ్.

౧

హస్తస్య భూషణం దానం సత్యం కంఠస్య భూషణమ్

శ్రోత్రస్య భూషణం ధర్మో భూషణం కిం ప్రయోజనమ్.

౨

ఉదారస్య తృణం విత్తం శూరస్యాపి రణం తృణమ్

విరక్తస్య తృణం నారీ నిస్పృహస్య తృణం జగత్.

౩

కశే పాదం తృణే పాదం పాదం రాశే ధృమేవచ

ముద్రపిండ గణేశాభ్యాం సర్వం చారతి పాలికా.

౪

నిర్ణయరాజావ్యాఘ్రసమానో నిర్భూతభార్యా మృత్యుసమానా

నిర్జలమేఘస్తూలసమానో నిర్జనపురుషః శష్పసమానః.

౫

ఏకమహిషీ ద్విభార్యాచ అన్యగ్రామే వ్యయంకృషిః

రాజయ్యుగ్తం భిష్యుగ్తం పంచైతే ప్రాణభూతుకాః.

౬

(2) లక్షణదీపికా-గ్రం. సం. 1391.

ఇది యొక సంస్కృతవచనము. గద్యము- “ఇతి వితరణవిజిత విసుత పారిజాత చాతుర్యగుణాభిరామ శ్రీమదయ్యలు మంత్రిశేఖర గర్భరత్నాకర రాకా సుధాకర గౌరనార్యవీరచిత్రాయాం లక్షణదీపికాయాం” అని. అయిదు పరిచ్ఛేదములు గలవు. ఇది తెలుఁగుకవిత్వమునకే యుపయోగపడునట్లు కవియుద్దేశించియున్నట్లు తోచును. తొలుత-

“ప్రణమ్య విద్యజ్ఞపారిజాతం కపింద్రవిప్రార్చితపాదపంకజమ్

విభుం ప్రభుం విశ్వవృజం మహేశం సంవక్ష్యతే లక్షణదీపికాయామ్.
 అస్య గద్యప్రబంధానాం ఛందోలక్షణ నిరూపకస్య గ్రంథస్యాదా వత్ప్ర
 కారః పరిపతతే. పకారప్రయోగే దోషహనే కథ ముచ్యతే-పః ప్రతాపి
 యో సౌఖ్యం మరణక్షేత్రాపకృత్ - పవర్గ ఇత్యలంకారసంగ్రహే-
 తరీతిగాః గవినిర్ణయము, గణవివరణము, నాయకలక్షణము, మాతృకాపూజ
 మొదలైన పెక్కులు, కవికంతపాశము, సాహిత్యచూడామణి, చమత్కార
 చంద్రిక, మొదలగు సంస్కృతగ్రంథములలో నుండియే కాక తెలుగు
 లక్షణగ్రంథములనుండియుఁ బద్యము లెత్తి చూపియున్నాఁడు. చూడుఁడు.
 ఆంధ్రగోకర్ణచృందమునుండి-

క. దేవనృపతిర్యశారవ, భావగతుల కులము వేరుపడి నిల్చిన న
 ర్ణావళుల కందువనరగ, దేవతలుం గచటతపలు దీర్ఘము లలఁతుల్.

ఆంధ్రశ్రీధరచృందమునుండి-

క. సురనృపతిర్యశారవ, వరగతులవి భూసురాది వర్ణాక్షరముల్
 గురులఘువులు సురనరగతు, లరిరాయవిభాళ సామయవసినాథా.

మ. పటురూక్షాక్షరపంక్తిలో నొకటియుం బద్యాది నూహింప కు
 ద్భటనిర్భాతకలోరదారుణమహాప్రాణాక్షరంబుల్ ప్రథా
 నటనం బేర్పడఁగా నొనర్పక జనానందంబుగా నెంతయుం
 బటుబుద్ధిం గృతీసేయసల్లవి యశఃపాత్రుండు ధాత్రీస్థలిక.

ఆంధ్రాధర్వణచృందమునందు-

క. తగణంబుఁ గూడి చంపును, రగణముతోఁ గూడి ఘోరరణ మొనరించుకొ
 భగణం బింక నొకచిత్రము, మగణముతోఁగూడఁ గాలమాసము పలికికొ.

ఉత్తమగండచృందము-

క. సభలంతెప్పిన విభవము, రభఁ తెప్పిన చోటఁ జెట్ట రయమునవచ్చుకొ
 సభఁతెప్పె నేని భవివై, నుభయము వర్జిల్లు చుండు నుత్తమగండా.

ఆంధ్రకవిగజాంకుశమునందు-

క. మృతుఁడగుఁ బద్యాదినిఁ దా, మృతనక్షత్రంబు లిడిన మేదిని సౌఖ్య
 మృతుఁడగు నమృతమునన న, ప్రతిమములగు తారకములఁ బద్యాదినిడక,
 ఇత్యాదిగాఁ బెక్కుపద్యము లీఁబడినవి- తప్పలుమెండు-

శ్లో॥ ఏనా లక్షణాపిపికా విజయతే విద్యజ్ఞనానందినీ

భండోల ... తాద్యనేకవివిధ గ్రంథప్రయోగాన్వితా

గర్వాఖర్యకుత్తర్కశ్చతకవిశ్రవాస్పదాసంశ్రిత

వ్యాఖ్యస్తవవిరాజ

అని తుద నసంపూర్ణశ్లోక మున్నది. ఇది యిరువదిపత్రముల శాశ్వతగ్రంథము. దీనిలో మొదటఁ గేతనయాంధ్ర భాషాభాషణముగూడ నున్నది.

(8) లంకసారథి-గ్రం. సం. 1650.

ఇది యొక్క యసంపూర్ణరామాయణకథ. ఒక విధమైనపాటగా రచియింపఁబడినది. మొదట నాలుగు పుటలు లేపు కావునఁ గవిపేరు తెలియరాలేదు. చాలఁ బ్రాతపుస్తకము. అక్షయనామసంవత్సరం అడినెల ౧౭ తేదీవరకు రామవేల్పుడిలో మిరియా రామనాయని కొమారుడు వెంకటస్వామి ప్రాసలంకసారథిపుస్తకం సంపూర్ణం, అని చివరనున్నది. 175 సంఖ్యగలదియు లంకసారథియే కాని యందుఁ బ్రారంభమున్నను గవింగూర్చి యేమియులేదు.

శ్రీహరిని దేవతలు కోరుకొన యిలలోన దశరథపుత్రులగుచూ
దృఢమణి కౌసల్యగర్భాన నుదయించి జయలహరికి దైవమై
రామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులను మంచి రాజీవనేత్రులగుచూ
ఆమహామహులు శృంగారమున బెరిగిరి అవనిభారము మాన్పనూ
ఈశీధిని గళయే ప్రారంభింపఁబడినది. కృత్యాదిలేదు.

అడవులు కొండలు అటుగాన కారడవి అదిగాక వినులత్తణ
ఎడనందులేదు యాయడవులలోపల యెల్లు బోదుము తమ్ముడా
తిన్నగా యీదోవ మెల్లనే పోదాము పుణ్యుడా వినురాఘవా
... ..

శ్రీరామచంద్రమీసీతబోయిన జాడ తెప్పేము వినురాఘవా
హారామ హారామ అని పలకరింపుచు అటుదక్షిణము బోవగా
పోగాను గనుగొనీ పోకుండ నీబంటు పోరాడె కొంతసేపు.

... ..

ఈసంపుటములోనే పారిజాతనాటకమనుయక్షగానముగలదు. అది వాయలూరి వారాయణకవిరచితము. ఇక్కడి గద్య మిట్లున్నది.

“ఇతి శ్రీ యోగాంబికావరప్రసాదలబ్ధకవితాచమత్తారచాతుకీయానుసీధురీణవస్థి
తపరససాహిత్య పాజన్యకౌండిన్యసగోత్రపవిత్ర వాయలూరి రామనామ
సూనునానారాయణప్రణీతంబగు శ్రీ విష్ణుపారికాతనాటకాలంకారకావ్యశృం
గార ప్రబంధంబునందు రాధికావిలాసంబునందు రాధికరామభారమును”

ద్వి. శ్రీకరంబగుదు లక్ష్మీకటాక్షమున, ప్రాకటపకలపాభాగ్యముల్ దేరి
దనరుదురుతికెప్పు దక్షిణకాశి, యనఁదగు వంచవన్నగ్రహంబు
ఘనచెన్నపురి ప్రళయకావేరియధ్య, మున పరస్వతితీరమున విలసిల్లు
భూమిని గీర్తి పెంపొంది పొన్నేరి, సీమలో జాగిరు శ్రీ వాయలూరు”
అని వాయలూరు పొన్నేరిసీమలోని దని చెప్పుచున్నాఁడు. వాయలూరిని
వాసుఁడగు నీకవికి వాయలూరిచారను వింటిచేరు కల్గినది, గాని, చల్లవారే
మొదటిగృహనామ మని క్రిందఁ దెలియవచ్చును.

చారుమదీయవంశం బెట్టిదనిన, పారసంబుగ యజ్ఞశ్శాఖయవంగ

గురుతరకౌండిన్యగోత్ర వర్ధనుఁడు

పున్నమచంద్రుండు భువిఁగీర్తిగలిగి, వన్నెకైకన చల్లవంకాద్ధిచంద్రుఁ

డకలంక నారాయణాప్యయ్య పాత్రు, నకు జనకుఁడౌ రామనామసత్పుత్రు

అనఘుఁడు నారాయణాఖ్యుండనంగ, విషయసజ్జనుడఁ దేవీవరప్రసాదలబ్ధ

ఆతనిప్రియసతి కేషమాంబాభిధాన

ఇత్యాదిగాఁ దనవంశముం బెప్పుకొన్నాఁడు. కవిప్రతిష్ఠ-

సీ. అక్షరపదపద్య లక్షణలక్ష్యముల్ స్వరయతి ప్రాచీన మముగణము
వలవలిగిలుక చాపలిసున్న వత్తువల్ ఎత్తైత్వవోర్వియు బైత్వములును
ప్రారావడి విసగ్గ...వక్రపులుకొమ్ము గుడిదీప్లములును సున్న
మావత్తు లావత్తు మఱి నకారపుఁబొల్లు ఆదిగాఁగలకల్ప భేదములును
ప్రావద్విప్రానత్రిప్రానపద్యములంత్య, నీమయమకామలందును నేర్పునరయ
వరకవీంధ్రులకృపచేత వాయలూరి, పురిజన్మానుచరితంబుఁ బాసఁగఁజేతు.

(4) సాక్షి కల్ప విద్యావిలాసము-గ్రం.సం. 1887.

ఇది యొకవచనము. ఎవ్వరు రచించినదో తెలియను- ప్రారంభమునఁ-

“శ్రీ సాక్షి కల్ప విద్యా విలాసనామ నిస్తృతం

వైదికాపైదికానేక మరతన్వ సునిష్ఠయం

వేదవేదాంతశాస్త్రాని తాత్పర్యాగ్ర సునిర్ణయం
సందేహాంధతమోభాను జిజ్ఞాసుజనజీవనం.

శ్రీమద్వేదవేదాంతశాస్త్రధర్మశాస్త్ర పురాణాగమ సంహితేతిహాసాది ప్రమా
ణపారంగతుండై శమదమాది గూగరిష్ఠుండై సదాచార నిష్ఠుండై సాత్త్వి
కధర్మనిష్ఠాగరిష్ఠుండై సత్తులశ్రేష్ఠుండైన యాచార్యుని చిత్రవృత్తు లెఱిగి
శుశ్రూషచేసి తనయందు గృవపుట్టిన వేశం దెలిసి జిజ్ఞాసువై వీతరాగియై
ముముక్షువైన శిష్యుండు సాష్టాంగదండ ప్రణామములు చేసి తదనుజ్ఞను
నుచితగతిం గూర్చుండి వినయశీలుండై యాచార్యునిం జూచి యేమను
చున్నాడు.

... ..

కృష్ణార్పణ మనుచోటను గొందఱు బ్రహ్మార్పణ మందురు. అయినం గృష్ణార్ప
ణమనియు బ్రహ్మార్పణ మనియు నీరెండునామములును వచించినచోట నిర్వ
ణ వస్తువులు కారా యన్నను కారు. కృష్ణబ్రహ్మకర్తృమూలకు శబ్దభేదమే కాని
యర్థభేదము వస్తుభేదమును లేదు. లేకుండుట యెట్లున్న:—

శ్లో॥ కృషాభూవాచకం శబ్దో ణశ్చ నిర్వృత్తివాచకం
తయోరైక్యం పరబ్రహ్మ కృష్ణ ఇత్యభిధీయతే ॥

అని వేద వ్యాసుని వచనమున్నది.

... ..

“భృగుశాపమునను విష్ణువు పదిమాట్లు చచ్చి పుట్టె ననెడి యుక్తి యుక్త
ముగాదు. ఇంకను శాస్త్రోపన్యతము గాకుండుట యెట్లన్నను. భృగుశాప
ముననే దశావతారము లెత్తుట నిజమైన, వేదములు పోగొట్టుకొన్న బ్రహ్మ
దేవుండు మొఱవెట్టెగా మత్స్యవతార మాయె నని చెప్పిన పురాణము
లు దబ్బరలే కావలెను. తా నృష్టించిన ప్రాణులకు ఆధారము లేదని బ్రహ్మ
దేవుండు మొఱవెట్టెగాను హిరణ్యాక్షునిచే బడిపోయిన భూమిదేవి మొఱ
వెట్టెగాను వరాహావతార మాయెనని చెప్పిన పురాణములు దబ్బరలే
కావలెను ”... .. ఇత్యాదిగా ననేకోదాహరణములతో వ్రాయఁబడి
నది. (ఇందలిమాటలు కొంచెము సవరించి వ్రాయఁబడియెను.)

“ప్రమోదూతనామసంవత్సర శ్రావణశుద్ధ పౌర్ణమాస్యా భామవాసరే శ్రీమ
దాత్రేయాన్వయ దుగ్ధసింధువిధునా శ్రీవేంకటార్చ సూనునా అప్పకార్యే

నా లిఖిత మిదం గా త్త్విక బ్రహ్మవిద్యావిలాసం నామ ప్రబంధం సమాప్తం'' అని చివరనున్నది. 82 పత్రముల తాళపత్రప్రతి.

(5) చిదానందమంజరి—గ్రం. సం. 1713.

ఇది యొకద్విపద వేదాంత గ్రంథము, కవి-ఆత్మేయగోత్రుడు- ఉమాపతికవి- తన్నుంగూర్చి గ్రంథాంతమున నిట్లు చెప్పకొనియెను.

ముద మొప్పుగవులకు మ్రొక్కు గావించి, సదయుండు నాయుండ్ల శాసనాంకుండు కూరిమి వీరయ కులపవిత్రుండు, నాహుధిదనరు బుభాగ్ర గణ్యుండు అతనిపుత్రుడు శేషయామాత్యుడనగ, నతిపుణ్యుఁడల వెంగ మాంబందుగనియె సకలవిద్యావిచక్షణుఁ డగునట్టి, యకలంకమతిపుణ్యుఁ డనఘచరిత్ర గుణనిధి యాత్మేయగోత్రపవిత్ర, మణియగు నార్యేలమం త్రిశోభితుఁడు...

... ..

సర్వ వేదాంత నిశ్చయరహస్యములు, నుద్వినిద్విపదలోకోపకారముగ గరిమ నుమాపతి గావించె బూని" ఇత్యాది.

ప్రారంభము:—

శ్రీవాసుదేవైకచిరచిదానంద, పావనామృతరాశి బంధూకరాశి తాపత్రయాంతకుఁ డత్యాస్థ వేది, వ్యాకకు నవ్యయు న్యక్తు సర్వజ్ఞ నిగమాగమాచారు నిత్యప్రకాశు, జగదుద్భవస్థితి సంహారనిలయు

... ..

పాదపద్మములు భక్తితోఁ గొల్చి, వేదాంతమెల్లను విశదంబుగాను మాయారే యని బుధు ల్లన్ననసేయ, మాయాచిదానంద(మహనీయుపేర)

... .. ఈకథకుమూలము సూతగీతలలోనిదట.

అమరినమ్మకి చిదానందచరిత, సూతగీతలలోనఁ జూచినవారి

కాతటిఁ దోఁచు నీయతుల నిశ్చయము

అనిమునులకు సూతుఁడనతి యిచ్చె, వినుఁడు చిదానందవిభుఁడొక్కరాజు పరమాత్ముడనఁడగు బ్రహ్మ మవ్యయుఁడు, పరిపూర్ణుడయ్యును బ్రకృతనుశక్తి గలసింహాశ్వరుఁడైనకాలంబునందు, బలుగుణంబులుమూఁడుప్రభవింపఁజేసె.

కథాభాగములో:—

ఈపాటకునువిన్న దిది విని గాదు, భావించి యింకమీఁదఁ బదిలమైవినుఁడు జన్మబంధంబులు సరగునఁ దెగును, గన్వయానందంబు తరలకనిలుచు

పరమాత్మ జీవాత్మ బంధముక్తులును, గరతలామలకంబుగా నినిపింతు
అరసి చూడాలకో పాఖ్యానమునను
ఆమూర్తిగ నియీగుఁ డమిత వేగమునఁ, ప్రేమ నెదుర్చొని ప్రియముతో మ్రొక్కి
అభలన ద్వాక్యోదయానందమూర్తి, సుఖమె శిష్యుల కెల్ల సుస్థిరాకార
తడవామె సేవించి దయకుఁ బాత్రుండఁ, గడఁగి దర్శనమిని కారణంబేమి
... ..

కర్తృబంధంబులఁ గడ తేర లేక, న్దళిజననమృతాది బాధలను
బొరయ లేనిక మునిపుంగవ నీదు, సరసచాక్యామృతసరణి బాలింపు
మని వేఁచుకొనినను నాశీర్వదించి, వినయమేర్పడఁగ నావిభుఁ జూచిపలిక
కటకటా నీవంటిఘచునకు భ్రాంతి, యెటువలె బ్రాపించె నిదిమహాద్భుతము
నీయందుఁ దోచునీనిభలంబులోనఁ, బాయనినీ కెల్లు బంధముల్లలిగ
నానందమయుండవై యలరిననీకుఁ, బూనిదుఃఖంబులు పొంద నేమిటికి.

ఈవిధముగా మృదుమధుర శైలిని వేదాంతము కథలతోఁ దెల్పఁబడినది. 31వ త్ర
ముల పుస్తకము. ఈసంపుటములోఁ బంచదశి ప్రకరణములు, గురుపాదుకాశ్లో
కములు, శంకరాచార్యాదైవిత శ్లోకములు మొదలైనవిగలవు.

(6) ఉపదేశకాండము—గ్రం. సం. 1714.

శిథిలభాగములుగలది. శివపురాణములోనిది, కాని దీనినొక్క భాగమునే కవితె
నిఁగించినట్లు—

శ్రీమత్తైలాసనగ, సేమవిజితకామ భీమ భీమహితముని

స్తోమ పరిపుల్లపాల్లక, సోమసతీధామ నామ సోమలలామా.

శ్రీసంభవాసుర వీరమాహేంద్రయుద్ధ దేవదత్తుంబు లనునాటకాండంబులకుం
గడపటిది యగు నుపదేశకాండంబు కథాక్రమం బెట్టి దనిన చిత్రగింపుము.

అను ప్రారంభవాక్యములవలనఁ దోచుచున్నది. సంస్కృతములోనున్నట్లె నడు
మ నడుమ “ఇతి శ్రీయుపదేశకాండే ద్వితీయోధ్యాయః, తృతీయోధ్యాయః” అని సూచించుచున్నాఁడు. అట్లు పదు నెనిమిదింటివఱకు నగపడుచు
న్నవి. కవిపేరు తెలిసికొనుటకుఁ గడపటఁ గొన్నివత్తములులేవు.

ఈ క్రిందిపద్యములనుబట్టి వేత్త లిదివఱకుఁ బ్రకటింపఁ బడియున్న గ్రంథములో
నివేమో తెలిసికొనుటకై 8 వ యధ్యాయప్రారంభము నందలి కొన్నింటిని
జూపుచున్నారము.

క. నామాట వింటి లెల్లీ, నీమాట వినంగ మతిని నేగోరెద నీ
వేమాక్షిదాన వెఱుంగం, గా మోద మెలర్పఁ దెలుపఁగా వలె నన్నఁ.

క. అనికూతురు వేడినఁ ద, జ్జనని వలిక నేను దితిసఖ కశ్యప న
న్మనిపత్నిని దైత్యులుబహు, తనయులు నావలనఁ బుట్టి దర్శింపఁతులై.

చ. అమరులతోడఁ బోరి విలయంబును బొందిన దుఃఖవహ్నిచేఁ
గుములుచు శ్రీనగంబునకుఁ గూతుర యే జని యొందు జన్మమె
త్తిమరుదకారణప్రళయ తీవ్రులఁ బుత్రులఁ గాంతునంచుఁ జి
త్తమునఁ దలంచి వ్రాలితి నదస్థలభూమిని మేను వీడితిఁ.

చ. తనువు దొరంగి పుట్టితిని దైత్యకులఁబునఁ బుట్టికశ్యపుం
గనివరియించి యమ్మునికె కంటిని బుత్రుల శూరపద్మము
ఘ్యునిగ ననేకుల న్నుతులకుంతితవిక్రమముల్లసిల్లఁగా
ననిమిషుల న్వహించి ముదమందితి నిన్నును గంటి నత్తఁజిఁ.

ఈపుస్తకములోనే శ్రీధరమల్లి వెంకటరామకవి బ్రహ్మాత్మరఖండమునుగలదు.

(6) విజ్ఞానప్రదీపిక-గ్రం. ప. 1772.

ఇది యోగకావ్యము, పద్యమయము. సుమారు రెండాశ్వాసములుమాత్ర మె
యున్నవి.

గద్యము—ఇది శ్రీమదనగోపాల చరణకమల ధ్యానానంద పవిత్ర కాళికగో
త్రపవిత్ర గోపయామార్త్యపుత్ర సుజనవిధేయ ప్రణీతంబైన విజ్ఞానప్రదీపిక
యను యోగశాస్త్రమునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

ఇందు సుజనవిధేయ యని తర్వాత లేఖకుఁడు కవినామధేయము వ్రాయమఱ
చినాఁడు.

ప్రారంభము:—

క. శ్రీకృష్ణునకును బహువిధ, లోకై కస్తుత్యునకును లోకేశునకుఁ
కాకోదర వరశాయికి, నాకౌకప్ర మదకరణ నైపుణ్యునకుఁ.

వ. అనేక దండనమస్తారంబులు గావించి నాయొనర్పం బూనిన యోగకావ్యం
బునకు నామనిర్ణయం బెట్టిదనిన.

క. పదునెనిమిదివిద్యలలో, నదమలమగుసారమెల్లఁ జర్పించి మదిం
బదిలముగ నెఱిగి చెప్పఁగ, నదివిజ్ఞాన ప్రదీపికననుతికర్తృఁ.